

PETER LINK–IVO SAMSON (eds.)

Geopolitické postavenie strednej Európy tendencie vývoja v 21. storočí

Medzinárodná konferencia na tému ***Geopolitické postavenie strednej Európy po vrcholnej schôdzke krajín NATO v Madride a tendencie vývoja v 21. storočí***

Častá-Papiernička, 4.–5. júna 1998

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU

STREDISKO STRATEGICKÝCH ŠTÚDIÍ MINISTERSTVA OBRANY SR

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

POĎAKOVANIE

Vydávanie aktuálnych odborných štúdií, aj keď sa dotýkajú tak závažnej problematiky, ako je bezpečnosť, by nebolo možné bez nezištnej finančnej podpory zo strany mimovládnych a iných organizácií. V danom prípade by sa bez finančnej pomoci nemohol uskutočniť ani medzinárodný seminár v Častej-Papierničke, na ktorom zazneli otvorené i rozdielne názory na otázky vývoja bezpečnosti v strednej Európe i na postoj, aký k bezpečnosti zaujímajú medzinárodné organizácie ako NATO či OBSE a tak rozdielne krajiny ako USA či Ruská federácia. Vydavatelia touto cestou vyjadrujú poďakovanie za láskavú finančnú podporu pri vydávaní tejto publikácie organizácii NATO, najmä pracovníkám *Office of Information and Press a Political Affairs Division*. Samotná realizácia seminárov by nebola možná bez osobnej pomoci zvláštneho poradcu generálneho tajomníka NATO pre otázky strednej a východnej Európy Chrisa Donnellyho. Rovnaký diel uznania náleží Nadácii Friedricha Eberta, ktorá prostredníctvom svojej pobočky v Bratislave prispela k organizačnému zabezpečeniu seminára a podieľala sa finančnou podporou aj na vzniku výslednej publikácie.

Ivo Samson

Vydavatelia: Peter Link–Ivo Samson

Jazyková korektorka: Jitka Madarášová

Zodpovedný redaktor: Ivo Samson

Zalomenie do strán ITEM, spol. s r. o., Bratislava

Publikácia vychádza s podporou NATO v Bruseli a Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava

© Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku –
Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1998

ISBN 80-967690-8-1

PETER LINK–IVO SAMSON (eds.)

Geopolitické postavenie strednej Európy tendencie vývoja v 21. storočí

Medzinárodná konferencia na tému **Geopolitické postavenie strednej Európy po vrcholnej schôdzke krajín NATO v Madride a tendencie vývoja v 21. storočí**

Častá-Papiernička, 4.–5. júna 1998

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU

STREDISKO STRATEGICKÝCH ŠTÚDIÍ MINISTERSTVA OBRANY SR

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

POĎAKOVANIE

Vydávanie aktuálnych odborných štúdií, aj keď sa dotýkajú tak závažnej problematiky, ako je bezpečnosť, by nebolo možné bez nezištnej finančnej podpory zo strany mimovládnych a iných organizácií. V danom prípade by sa bez finančnej pomoci nemohol uskutočniť ani medzinárodný seminár v Častej-Papierničke, na ktorom zazneli otvorené i rozdielne názory na otázky vývoja bezpečnosti v strednej Európe i na postoj, aký k bezpečnosti zaujímajú medzinárodné organizácie ako NATO či OBSE a tak rozdielne krajiny ako USA či Ruská federácia. Vydavatelia touto cestou vyjadrujú poďakovanie za láskavú finančnú podporu pri vydávaní tejto publikácie organizácii NATO, najmä pracovníkám *Office of Information and Press a Political Affairs Division*. Samotná realizácia seminárov by nebola možná bez osobnej pomoci zvláštneho poradcu generálneho tajomníka NATO pre otázky strednej a východnej Európy Chrisa Donnellyho. Rovnaký diel uznania náleží Nadácii Friedricha Eberta, ktorá prostredníctvom svojej pobočky v Bratislave prispela k organizačnému zabezpečeniu seminára a podieľala sa finančnou podporou aj na vzniku výslednej publikácie.

Ivo Samson

Vydavatelia: Peter Link-Ivo Samson

Jazyková korektorka: Jitka Madarásová

Zodpovedný redaktor: Ivo Samson

Zalomenie do strán ITEM, spol. s r. o., Bratislava

Publikácia vychádza s podporou NATO v Bruseli a Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava

© Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku – Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1998

ISBN 80-967690-8-1

PETER LINK–IVO SAMSON (eds.)

Geopolitické postavenie strednej Európy tendencie vývoja v 21. storočí

Medzinárodná konferencia na tému *Geopolitické postavenie strednej Európy
po vrcholnej schôdzke krajín NATO v Madride a tendencie vývoja
v 21. storočí*

Časť-Papiernička, 4.–5. júna 1998

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU

STREDISKO STRATEGICKÝCH ŠTÚDIÍ MINISTERSTVA OBRANY SR

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

Geopolitické postavenie strednej Európy
tendencie vývoja v 21. storočí

medzinárodná konferencia
Častá-Papiernička, 4.-5. júna 1998
Úvod, spracovanie príspevkov, výber z diskusie
Plk. PhDr. Peter Link, CSc., Stredisko strategických štúdií MO SR
PhDr. Ivo Samson, Ph.D, Výskumné centrum SFPA

Vydali
Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku
Stredisko strategických štúdií MO SR
Friedrich Ebert Stiftung

ISBN 80-967690-8-1

OBSAH

Úvod	4
1. Rozširovanie NATO na východ: Nové faktory vojenskej a politickej situácie pre Ukrajinu <i>Volodimir Bogdanovič</i>	6
Diskusia k príspevku V. Bogdanoviča	13
2. Postavenie Slovenskej republiky v bezpečnostnej architektúre Európy po Madride <i>Peter Link</i>	18
Diskusia k príspevku Petra Linka	24
3. Geopolitické postavenie krajín strednej a východnej Európy po madridskom summite – možné trendy v 21. storočí <i>Radboud van den Akker</i>	31
Diskusia k príspevku Radbouda van den Akkera	36
4. Geopolitické dôsledky rozdelení Československa <i>Vladimír Leška</i>	39
Diskusia k príspevku Vladimíra Lešku	51
5. Perspektívy spolupráce Slovenskej republiky ako asociovaného partnera ZEÚ <i>Milan Šmida</i>	59
Diskusia k príspevku Milana Šmidu	65
6. Úloha OBSE v bezpečnostnej štruktúre v 21. storočí <i>Zdeněk Matějka</i>	69
Diskusia k príspevku Zdeňka Matějku	73
7. NATO, Rusko a krajiny strednej a východnej Európy <i>Elena Choťková</i>	77
Diskusia k príspevku Eleny Choťkovej	81
8. Diskusia k nedodanému príspevku Petra Voltena Regionálne procesy a ich vplyv na národnú bezpečnosť	83
Zoznam účastníkov diskusie	88
PodĎakovanie	

ÚVOD

Podobne ako vlani, aj v tomto roku Stredisko strategických štúdií MO SR so svojimi civilnými partnermi (Slovenskou spoločnosťou pre zahraničnú politiku a Friedrich Ebert Stiftung) organizovalo cyklus seminárov k problematike národnej bezpečnosti. Medzinárodný seminár na tému „Geopolitické postavenie strednej Európy po vrcholnej schôdzke predstaviteľov NATO v Madride, možné tendencie vývoja v 21. storočí“ sa uskutočnil 4.–5. júna 1998 v Častej-Papierničke. Predchádzali mu dva podporné semináre k vývojovým tendenciám geopolitiky 21. storočia a k postaveniu Slovenskej republiky v európskom bezpečnostnom systéme. Hlavným cieľom cyklu seminárov bolo formovať profesijnú skupinu odborníkov z rôznych rezortov, štátnych aj neštátnych vzdelávacích a výskumných inštitúcií, ktorí sa problematike národnej bezpečnosti sústavne venujú. Táto forma rozvoja teórie je podľa našich doterajších skúseností veľmi efektívna a vytvára dobrý rámec možností pre výmenu názorov, poznatkov a vedomostí na národnej i medzinárodnej úrovni. Na seminári boli zastúpení predstavitelia z Ukrajiny, Ruska, Poľska, Českej republiky, Francúzska, Holandska, Rumunska, Slovinska, Slovenskej republiky a predstavitelia NATO.

Prínosom bola výmena názorov na budovanie európskej bezpečnostnej architektúry, úlohy NATO, ZEÚ, EÚ a OBSE pri vytváraní celoeurópskej bezpečnosti.

V rámci tohto seminára sa sústredila pozornosť na okruhy problémov:

Globalizácia a jej vplyv na vývoj bezpečnosti v Európe,

Postavenie Slovenskej republiky v bezpečnostnej architektúre Európy po Madride,

Regionálne procesy a ich vplyv na národnú bezpečnosť,

Nový geopolitický svetový poriadok a formovanie národnej bezpečnosti v európskych štátoch po skončení studenej vojny,

Geopolitické dôsledky rozdelenia ČSFR,

Perspektívy spolupráce SR ako asociovaného partnera ZEÚ,

Pohľad na úlohy OBSE v bezpečnostnej architektúre 21. storočia.

K výsledkom seminára patrí i to, že Armáda Slovenskej republiky i naďalej považuje zameranie na realizáciu rozšírenia Severoatlantickej aliancie a na začlenenie Slovenskej republiky do Európskej únie a NATO za prioritnú úlohu zahraničnej a bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky. V oblasti vojenskej spolupráce s NATO a s jeho jednotlivými členskými štátmi bude ASR naďalej pokračovať v plnení záväzkov prijatých v rámci programu Partnerstvo za mier a bilaterálnej spolupráce.

Proces rozšírenia NATO vnímame ako rozšírenie zóny bezpečnosti a stability na európskom kontinente, ktoré nie je namierené proti žiadnej krajine.

Slovenská republika privítala program Partnerstvo za mier ako krok smerujúci k ďalšiemu posilňovaniu vzťahov nielen medzi členskými krajinami NATO a ich partnermi v strednej a východnej Európe, ale aj medzi samotnými krajinami strednej a východnej Európy navzájom. Armáda Slovenskej republiky má trvalý záujem na naplnení cieľov tohto programu.

Rovnako aktívne bude plniť všetky prijaté záväzky v oblasti spolupráce so Západoeurópskou úniou a v rámci mierových misí OSN.

Peter Link

Volodimir Bogdanovič

ROZŠIROVANIE NATO NA VÝCHOD: NOVÉ FAKTORY VOJENSKEJ A POLITICKEJ SITUÁCIE PRE UKRAJINU

V známom prieskume týkajúcom sa rozširovania NATO (1995) orientovanom na radových občanov, sú účely a princípy rozširovania formulované podľa názorov NATO na model stavby pre bezpečnostný systém XXI. storočia v severoatlantickom regióne.

Hlavná úloha je pridelená zabezpečovaniu stability a všeobecnej bezpečnosti pre všetky štáty severoatlantického regiónu bez vytvorenia nových línií pre stanovenie hraníc.

Prioritné oblasti všeobecnej bezpečnosti pre NATO, ktoré boli vybrané, sú politické, ekonomické a defenzívne. Je potrebné zdôrazniť, že vyhlásením sa za obrannú alianciu NATO zostáva vojensko-politickým združením s perspektívou transformácie na vojensko-ekonomicko-politickú alianciu.

Analýza tendencií rozvoja geopolitickej situácie na svete svedčí o celkovom znížení úlohy čisto vojenských metód bezpečnosti v regiónoch a stupňujúcich sa snahách o vytvorenie mechanizmov pre predchádzanie vnútroštátnym konfliktom, aspoň v etapách pred otvorenou vojenskou konfrontáciou.

Politická časť ustanovení doktríny NATO je ako predtým založená na „vojenskej doktríne“, ktorá je sformulovaná na dvoch základných princípoch Severoatlantickej aliance.

Prvý z nich – „obrana“ – znamená stupňovanie vojensko obranného potenciálu a jeho praktické použitie v prípade potreby (potreba je zdôvodňovaná vedením aliance a zahŕňa prvky subjektivismu, napríklad podporujúci vývoj udalostí v Perzskom zálive Spojenými štátmi v roku 1998).

Druhý – „dialóg“ – nariaďuje zmiernenie moci, ale z „pozície ozbrojenej sily“. Nedávno bola táto doktrína doplnená novým princípom – „spolupracou“. Pri realizácii druhého spomínaného princípu sa veľká pozornosť venuje upevňovaniu spojeniu medzi Ruskom a Ukrajinou.

Predsa však, ako nedávno naznačili noviny strategického partnera Ukrajiny „Washington Post“, v dokumente bolo stanovené – „chrániť sa pred možnosťou jadrových útokov voči civilnému a vojenskému vedeniu druhého strategického partnera Ukrajiny-Rusku a voči jeho jadrovým arzenálom (objektom)“.

V postojoch (vzťahoch) s Ukrajinou Západ skúma dva prístupy:

Prvý – Ukrajina je považovaná za most pre spojenia so Stredným východom cez juh krajiny, Čierne more a Kaukaz;

Druhý – ako „tlmiaca“ zóna pre neutralizovanie ohrození pre Západ pochádzajúce z Východu.

Efektívna realizácia naznačených prístupov je podporovaná výhodnou geografickou polohou Ukrajiny, jej kompaktným územím, rozsiahlou námornou po-

brežnou čiarou i dostupnosťou významných dopravných komunikácií. Cez jej územie prechádza významná letecká, železničná, automobilová doprava, aj ropovod spájajúci krajiny SNŠ so štátmi strednej a západnej Európy a poskytujúci prístup k prístavam Čierneho mora SNŠ a baltického regiónu.

Kľúčovou charakteristikou ukrajinského územia blízko Čierneho mora je jehoorské pobrežie a poloha neďaleko hraníc. Región je situovaný na križovatke hlavných medzinárodných ciest z Európy do Ázie, zo strednej a severnej Európy (cez systém vodných ciest rieky Dunaj a kanál Rýn – Mohan – Dunaj) na Stredný východ a ďalej do juhovýchodnej Ázie, zo štátov SNŠ do krajín Stredozemného mora. Na teritóriu ukrajinského územia neďaleko Čierneho mora sú nížiny veľkých vodných tepien, ako sú rieky Dneper (s výstupmi v Bielorusku a baltických štátoch), južný Bug, Dnester (s výstupom v Moldavsku). Cez Azovské more a volžsko-donský systém vodných ciest región komunikuje s Kaspickým, Baltským a Bielym morom a je spojený s Ruskou federáciou, Kazachstanom, Turkmenistanom, Azerbajdžanom, Iránom.

Z hľadiska ovplyvňovania geografického faktora pre vojenskú bezpečnosť Ukrajiny je potrebné poznamenať, že jej územie sa v prípade ozbrojeného konfliktu medzi Západom a Východom nevyhnutne bude javiť ako zóna aktívnych bojových operácií.

Pretože stavba strategického plánovania NATO je orientovaná na neutralizovanie ohrozenia z východu, predovšetkým z krajín arabského sveta so stále sa zvyšujúcim islamským fundamentalizmom, väčšina z hrozieb, o ktorých uvažuje NATO, „je predpokladaných“ na území Ukrajiny. Obrazne povediac, Ukrajina je určená, aby bola dieťaťom medzi rodičmi, ktorí nehodlajú žiť spolu a ak rodičia začnú boj (bez ohľadu na to, kto začal), dieťa ich môže zastaviť iba žalostným krikom.

Vykonaná analýza procesu rozširovania priestoru na východ nám umožnila vybrať množstvo nových faktorov, v podstate ovplyvňujúcich úroveň vojenského nebezpečenstva pre Ukrajinu. Menujme aspoň hlavné:

1. Použitie územia Ukrajiny v prípade ozbrojeného konfliktu. Historické príklady posledných storočí ukazujú, že v takom prípade krajinu ako je Ukrajina nezachráni to, že nie je v bloku, ani postavenie strategického partnera, ani „žalostné“ obracanie sa so žiadosťou na systémy regionálnej bezpečnosti. Ozbrojený konflikt medzi NATO a jeho možným protivníkom z východu, aj keď s nízkou intenzitou, sa zdá byť pre Ukrajinu národnou katastrofou kvôli nevyhnutným stratám obyvateľstva, národného bohatstva i nenahraditeľným ekologickým stratám.

2. Objavenie sa kontingentov novej ozbrojenej sily neďaleko hraníc Ukrajiny s pohraničným územím štátov. Aj keď Ukrajina a iné štáty postsovietskeho priestoru a postvaršavskej zmluvy bez akejkoľvek koordinácie na účet svojich chartných rozpočtov obmedzovali svoje záujmy dodávania vybranej bojovej techniky na Západ, v NATO sa táto otázka riešila inak – po úvahe a na plánovanom základe. Medzi spojencami boli znova rozdelené najmodernejšie systémy a niektoré z nich boli premiestnené v kontinentálnej časti USA a Kanady. Zreduko-

vaním niektorých zbrani v Európe NATO dbá o svoje kvalitatívne zachovanie. V skutočnosti USA nezredukovalo množstvo bojovej techniky a také štáty, ako Francúzsko, Veľká Británia, Taliansko, Grécko, Španielsko, Turecko od roku 1990 do 1995 zvýšili súhrnne park bojových lietadiel o 1179 jednotiek a park útočných helikoptér o 133 strojov, dosiahnutím vyššej meracej latky stanovených kvót.

Dnes treba zvlášť zdôrazniť, že NATO je vybavené najmodernejšími, v miestnych konfliktoch preverenými zbraňami a vojenskou technikou s postačujúcim zdrojom. NATO dokázalo svoje možnosti v rýchlo eskalujúcich ozbrojených silách v zóne Perzského zálivu. Je prirodzené, že takáto situácia je veľmi výhodná pre členský štát NATO, čo sa týka zvýšenia jeho politickej a obrannej bezpečnosti. Bez rozloženia ekonomickej stránky expanzie NATO na jednotlivé položky treba venovať pozornosť skutočnosti, že USA sa prakticky nikdy nezúčastňujú na vojensko-politických projektoch a akciách, ak to ohrozuje ich ekonomiku.

Ako celok, skutočná realizácia ukázaného faktora zvyšuje vojenskú a politickú bezpečnosť krajiny a zároveň zvyšuje jej možnosti, a tým aj možnosti NATO na náhle použitie ozbrojených síl a použitie hrozby aplikácie vojenských síl pre vojenský tlak na vodcovstvo hraničnej krajiny (realizácia druhého princípu „ozbrojenej doktríny“).

3. Očakávané posilnenie rádioelektronickej výmeny informácií územia Ukrajiny, ktoré bude nevyhnutne spôsobovať rast objemov prietokov informácií z Ukrajiny, zvyšuje možnosti pre sabotážnu aktivitu na území krajiny, zvyšuje úroveň elektronického preťaženia radiacích a kontrolných systémov leteckej dopravy atď., ktoré ako celok bude mať nevyhnutne vplyv na znižovanie účinnosti opatrení na mobilizáciu a prípravu infraštruktúry krajiny na odrazenie možnej agresie. Potrebné je osobitne poznamenať, že posilnenie rádioelektronickej výmeny informácií územia Ukrajiny bude sprevádzané zvyšovaním sily elektromagnetického poľa radarových prostriedkov aj zo strany krajiny – členu aliancie, aj v protíváhe zo strany Ruska. Inými slovami, obyvateľstvo Ukrajiny počas dlhej doby, meranej rokmi a dokonca desaťročiami, je nútené žiť v podmienkach pôsobenia intenzívneho elektromagnetického poľa, najmä neďaleko svojich západných a východných hraníc štátu. Aj keď trvalý vplyv elektromagnetického poľa na človeka nie je v súčasnosti úplne preskúmaný, možno nesporne povedať, že nepridáva k zdraviu národa a nevyhnutne bude spôsobovať zhoršovanie demografických charakteristik obyvateľstva, takže za jedno desaťrocie poklesnú mobilizačné možnosti štátu.

4. Očakávané posilnenie ideologickej propagandy zo Západu, ako prichádzajú nové donucovacie skupiny s rádiovými a televíznymi centrami, programami atď. môže mať za následok konečné neutralizovanie národnej idey, bude posilňovať rast nezákonnej migrácie a bude stimulovať morálny rozklad obyvateľstva a ozbrojených síl Ukrajiny.

5. Súčasné plánované znižovanie ozbrojených síl Ukrajiny zvyšuje „nožnice“ medzi úrovňou vojenského nebezpečenstva a možnosťami štátu nielen pre od-

razenie novej agresie z akéhokoľvek štátu, ako je stanovené v pôsobiacej vojenskej doktríne Ukrajiny, ale tiež pre obmedzenie agresie. Stačí si pripomenúť, ako ľahko sa Ukrajina rozlúčila so svojimi jadrovými zbraňami.

Predbežné prieskumy, vykonávané na začiatku modernými metódami systémovej analýzy pre predpovedanie možných následkov prvej vlny rozširovania NATO na východ pre Ukrajinu, nám umožnili zvoliť si priority faktorov, ktoré boli vzaté do úvahy:

- Použitie teritória Ukrajiny v prípade ozbrojeného konfliktu (65% – praktická realizácia daného faktora znamená pre Ukrajinu národnú katastrofu);
- Objavenie sa možností nových ozbrojených síl neďaleko hraníc Ukrajiny (15%);
- Posilnenie rádioelektronickej výmeny informácií územia Ukrajiny (10%);
- Neustále znižovanie ozbrojených síl Ukrajiny (6%);
- Posilňovanie ideologickej propagandy zo západu (4%);
- Ako výsledok vykonaného prieskumu s použitím expertného odhadu, boli prognostikované pravdepodobné negatívne dôsledky pre vojenskú bezpečnosť Ukrajiny;

1. Strata suverenity a územnej celistvosti v prípade ozbrojeného konfliktu medzi NATO a Ruskom.
2. Strata národnej originality, vytlačenie kultúry a zvyklostí ukrajinských ľudí.
3. Rast ideologického nebezpečenstva.
4. Zhoršenie demografických charakteristík obyvateľstva Ukrajiny.
5. Rast mocenského tlaku na vojensko-politické vodcovstvo štátu.
6. Pokles vojenských a mobilizačných potenciálov štátu.
7. Zosilnenie vojenského nebezpečenstva.
8. Pokles vedecko-technologického potenciálu štátu.
9. Zníženie efektívnosti vojensko-priemyselného komplexu krajiny.

Hlavný rozsah pravdepodobných následkov (hrozieb) má dlhodobý charakter, ale všetky z nich majú deštruktívny vplyv na bezpečnosť krajiny.

Je potrebné venovať pozornosť tomu, že hovoríme o pravdepodobných dôsledkoch, a to neznamená, že všetky z nich sa rovnako v skutočnosti udejú. Napríklad, ak by sa vojensko-politická situácia vyvinula takým spôsobom, že sa ozbrojený konflikt medzi NATO a povedzme Ruskom nikdy nevyskytne, faktor použitia teritória Ukrajiny sa nepremení na čin a nedostaví sa národná katastrofa.

Ako skutočný príklad takejto situácie môže slúžiť variant umiestnenia leteckej stanice medzi hranice mesta. Za podniknutia primeraných bezpečnostných opatrení sa mesto môže vyhnúť takým pravdepodobným následkom, ako padanie lietadiel na budovy, ekologicky nebezpečné objekty atď., hoci nebezpečenstvo pádu lietadiel a spôsobenej škody by mohlo byť rozsiahle.

Rozširovanie NATO na východ nie je nič iné ako nová geopolitická realita v Európe. Rozširovanie podkopáva stavbu európskej bezpečnosti, spochybňuje existenciu Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a oživuje nové protipôsobenie medzi Východom a Západom. Bohužiaľ geopolitika ako

vnútroštátny racionalizmus neuznáva hodnoty všetkých národov, kladie iba národné záujmy za pravé záujmy panujúcej elity.

Rozširovanie NATO v navrhovanom kontexte podporuje posilňovanie úlohy USA v Európe. Toto posilňovanie ovplyvňuje mnohé kľúčové sféry vnútroštátnych vzťahov, predovšetkým vojenskú, ekonomickú, politickú, pretože riešenie hlavného problému rozširovania – financovanie tejto činnosti – bude určené podmienkami „postavenými“ USA.

Podľa „zahraničných vecí“ (1998), náklady rozširovania NATO boli vyhodnotené v piatich možných verziách nákladov – od najmenej nákladných, t.j. pomoc novým členom pre nezávislú obranu v prípade hraničných konfliktov alebo obmedzeného napadnutia jedného zo štátov východoeurópskeho regiónu až k štyrom závažnejším verziám v prípade hrozby od Ruska. Pre tento prípad sa plánuje presun leteckých síl a armádnych skupín NATO, umiestnených na území Nemecka smerom na východ; ako aj presun muničných skladov a ubytovania „obmedzeného“ kontingentu NATO do prednej línie (neďaleko ukrajinskej hranice) atď. Náklady na realizáciu týchto piatich variantov počas 15 rokov (1996-2010) sú vypočítané od 61 až do 125 miliárd dolárov. Podiel USA je plánovaný od 5 až do 19 miliárd dolárov. Je prirodzené, že noví členovia NATO takéto prostriedky nemôžu získať samostatne a budú nútení požadovať úvery od USA, za politicko-vojensko-ekonomických podmienok.

Realizácia znovuvybavenia a programu modernizovania vojenskej techniky pre nové členské krajiny NATO rozširuje trh odbytu zbraní a vojenskej techniky USA na obdobie do roku 2010, ktorá stimuluje činnosť vojensko-priemyselného komplexu USA. Pravdepodobne Pentagon, berúc do úvahy danú okolnosť, poskytne dôvod pre rozširovanie NATO predovšetkým s politickými a ekonomickými motívmi (čo je dôvod, prečo je požadovaná ekonomická a politická bezpečnosť pre realizáciu ekonomických záujmov).

Rozširovanie NATO sa vyskytuje za podmienok, keď neexistuje pre NATO ani skutočný protivník ani vážna vojenská hrozba z východu. Pravdepodobne, ak neexistuje žiadny nepriateľ, neexistuje ani potreba vytvárať a rozmiestňovať ďalšie ozbrojené sily. Odvolávka na nevyhnutnosť chránenia spojeneckých štátov pred nestabilitou nevyzerá presvedčivo. Alternatívnou cestou by mohlo byť posilnenie OBSE a rozšírenie jej právomocí. Avšak, ako sa domnievame, táto alternatíva zoslabí úlohu USA v Európe, zbaví ich trhu odbytu zbraní a čo sa týka nových krajín – členov bloku NATO, zníži potrebu nákupu amerických zbraní. Preto USA nemajú záujem pôsobiť na posilňovanie OBSE, pretože ovplyvňuje ich ekonomické záujmy najpodstatnejším spôsobom.

Analytici, zaoberajúci sa zdôvodňovaním rozširovania NATO, vychádzajú hlavne zo stratégie prípravy vojny proti Rusku, hoci v Európe existujú iné zdroje nestability. Napríklad, Maďarsko má problémy s tromi susedmi – Rumunskom, Slovenskom a Srbskom, ktoré sú spôsobené zaobchádzaním s maďarskou menšinou v týchto krajinách. A predsa však NATO vidí hlavné ohrozenie pre seba z Ruska, ktorého politická budúcnosť je pomerne neistá.

Analýza názorov Ruska na rozširovanie NATO ukazuje, že jeho postoj k tomuto procesu bol a zostáva mimoriadne negatívny v niekoľkých základných momentoch. Po prvé, vojenská mašinéria NATO, ako dôsledok už prvej vlny rozširovania, sa vyskytuje priamo na jeho západných hraniciach. Vtedy sa bývalé poľské tanky (dokonca sovietskej výroby) automaticky stávajú tankami NATO. Je to pravdou aj pre iné druhy zbraní. Po druhé, vplyv psychologického faktora a predovšetkým historickej spomienky na Rusov. Západ bol naozaj storočia skutočnou hrozbou pre Rusko, prinášal jeho ľuďom nespočetné straty a škody. Táto spomienka súčasnej ruskej generácie nemôže byť vymazaná dokonca špeciálne vytvorenými mechanizmami NATO-ruského vzájomného pôsobenia. Preto je potrebné čakať na primeranú reakciu Ruska na rozširovanie NATO.

Ak predpokladáme, že Rusko vidí hlavnú hrozbu z NATO, stáva sa zrejším postavenie územia Ukrajiny.

Ukrajina má dnes k dispozícii tri alternatívy:

- vybudovať systém vojenskej bezpečnosti nezávisle;
- integrovat sa do NATO;
- integrovat sa do SNŠ.

Analýza tendencií vývoja geopolitickej situácie v euroatlantickom regióne, ako aj spoločensko-ekonomických a politických procesov v Ukrajine neumožňuje odporúčať jednoznačne výber jednej z naznačených alternatív. Požadované je udržiavanie záznamu o ovplyvňovaní mnohých vzájomne si odporujúcich faktorov, ako aj o politickej vôli a rozsiahlych finančných zdrojoch. Možné je jednoznačne stanoviť iba dôsledky začlenenia Ukrajiny do NATO alebo SNŠ – Európa sa stane viac polarizovaná, zväčší sa protiklad medzi Východom a Západom, pri spojení okolností nie je vylúčená eskalácia napätia medzi NATO a Varšavskou zmluvou. V prípade ozbrojeného konfliktu medzi Západom a Východom pri akejkoľvek alternatíve bude územie Ukrajiny zónou aktívnych bojových operácií, s jediným rozdielom, že v prípade zachovania postavenia mimo bloku má Ukrajina právo obrátiť sa po vyriešení konfliktu so žiadosťou na medzinárodné právne inštitúcie o nahradenie spôsobených škôd.

Variant integrácie do NATO sa zdá byť lákavý. V tomto prípade Ukrajina získa záruky vojenskej bezpečnosti vyššej úrovne a ak sa dnes vyskytne skutočné vojenské ohrozenie voči Ukrajine, bolo by možné odporúčať vojensko-politickému vedeniu krajiny, aby sa priklonilo k tejto alternatíve. Ale existuje množstvo faktorov politickej, ekonomickej, etnickej a historickej povahy, ktoré nútia veliteľské štruktúry, aby sa takéhoto výberu zdržali.

Deklarácie na štátnej úrovni o schopnosti svojej vojenskej organizácie zaručiť nedotknuteľnosť štátnych hraníc vo vzduchu, na súši a po mori, zastavení pravdepodobných provokácií a odrazení pravdepodobnej agresie z akéhokoľvek štátu, by mali mať aspoň materiálne základy. Je ľahké vidieť, že kvôli predchádzaniu eskalácii ozbrojeného konfliktu s použitím územia Ukrajiny medzi Vý-

chodom a Západom, Ukrajina by mala obmedzujúci potenciál zdvojnásobiť, čo nemôže fyzicky uskutočniť.

Preto je podľa nášho názoru rozumné znova zvážiť ustanovenia doktríny s požiadavkami na odrazenie pravdepodobnej agresie od akéhokoľvek štátu, aby sa vyhlo deklaratívnemu charakteru vojenskej doktríny.

Zdá sa, že najpriateľnejší spôsob v moderných podmienkach je ten, ktorý je založený na určení skupiny štátov, ktoré, ak začnú agresiu, Ukrajine nemôžu fyzicky zabezpečiť potrebnú úroveň svojej bezpečnosti. Potom zavedenie takých vzťahov s týmito štátmi, ktoré by za žiadnych okolností nemali za následok ozbrojený konflikt. Zahŕňa to príťažlivosť úsilí o regionálne a medzinárodné bezpečnostné systémy. Pokiaľ ide o iné štáty, možné je poskytnúť prístup založený na prispôbeniach vojensko-politického modelu štátu a jeho politiky skutočnej vojensko-politickej situácii vyvíjajúcej sa v regióne vzhľadom na špecifickú dobu trvania a berúc do úvahy tendencie jej zmeny v predpovedateľnom časovom intervale.

Takýto prístup predpokladá: určenie limitných úrovni finančných, materiálnych a ľudských zdrojov, ktoré môžu byť vyžadované pri riešení problému vojenskej bezpečnosti štátu; vypočítanie potenciálnych schopností ozbrojených síl a iných vojenských útvarov podľa požadovaných zdrojov; určenie pravdepodobných štátov – náprotivkov a úrovne možnej vojenskej hrozby od nich; určenie tých štátov, z ktorých v prípade ozbrojenej agresie nie je zabezpečená potrebná úroveň vojenskej bezpečnosti štátu.

Čo sa týka týchto štátov, mala by byť vybudovaná medzinárodná politika, aby bolo možné predčasne neutralizovať z ich strany hrozbu odviazanej agresie a vojenská a vojensko-technická politika by mala zabezpečovať náležité a avhodne zmenu primeraných schopností ozbrojených síl a iných vojenských ustanovení.

Je prirodzené, že praktická realizácia tohto prístupu znižuje úlohu vojensko-mocenských metód pri realizácii národných záujmov a tým úlohu NATO. Ale zvyšuje sa úloha OBSE. Z toho je možné sformulovať záver, že na prahu tretieho tisícročia by alternatívou k rozširovaniu NATO mohlo byť posilňovanie OBSE a rozširovanie jej funkcií a právomocí. Výber tejto alternatívy sa nehodí predovšetkým USA z dôvodov už uvedených.

Stabilita zabezpečená predovšetkým rovnováhou síl dvoch antagonistických systémov so zmenšovaním sa jedného z nich, nemôže trvať pri pôsobení jednej sily – rozširujúcej sa v priestore NATO. Je nevyhnutne transformovaná na stabilitu z pozície zachránenej sily. Obrazne povediac, do euroatlantického regiónu vstupuje udržiavanie „diktátorstva“ stability. Je ľahké uhádnuť, kto si robí nárok na úlohu „diktátora“. Ako dosvedčujú poznatky z minulosti, diktátorstvo je dočasný jav, ale prechod od diktátorstva k demokracii je vo väčšine prípadov spojený s tragickými následkami. Nie je lepšie využiť poznatky z minulosti než ich zopakovať?

Diskusia k príspevku Volodimira Bogdanoviča

Rozširovanie NATO na východ:

Nové faktory vojenskej a politickej situácie pre Ukrajinu

Andrej Žiarovský: Ukrajina je svojou vojenskou silou aj geografickou polohou mimoriadne regionálnou mocnosťou. Zároveň v svetle zahraničnopolitickej situácie vidíme, ako pozícia Ukrajiny zaostáva za jej skutočnou silou aj významom. Zaujímalo by ma, či Ukrajina má ambície posilniť svoju pozíciu v regióne a zohrať akúsi aktívnu úlohu v priestore strednej Európy, resp. vo Východnej Európe.

Volodimir Bogdanovič: Domnievam sa, že Ukrajina potrebuje zlepšiť najmä svoj právny systém. V závislosti od toho sa môže zlepšiť aj ekonomika, ktorá pre zmenu bude nápomocná pri riešení cieľov zahraničnej, ale aj vojenskej politiky. Samozrejme, že Ukrajina sa bude usilovať o to, aby v regióne hrala aktívnejšiu úlohu. Bez náležitého hospodárskeho pozadia to však bude len ťažko možné.

Peter Šimlvič: Ukrajina má pre bezpečnosť v Európe nepochybne značný význam aj pre NATO aj pre Ruskú federáciu. Bude zaujímavé sledovať, ako sa bude Ukrajina v budúcnosti správať, lebo na svoju stranu sa ju budú pokúšať získať obaja tieto bezpečnostné subjekty. Ukrajinskú pozíciu ilustruje napr. aj tvrdenie Zbigniewa Brzezinského, ktorý tento týždeň povedal, že Ukrajina bude schopná vstúpiť do NATO v roku 2010. Doterajšie kroky Ukrajiny však nesvedčia práve o tom, že by sa veľmi usilovala o vstup do NATO. Moja otázka znie asi tak: Bude sa Ukrajina v budúcom desaťročí chcieť začleniť do NATO? Alebo bude – podobne ako Ruská federácia – klásť dôraz na vytvorenie celoeurópskeho systému bezpečnosti na báze OBSE? Alebo je možná ešte nejaká tretia cesta?

Volodimir Bogdanovič: V tejto otázke existuje samozrejme oficiálne stanovisko ukrajinskej vlády. Ukrajinský prezident aj minister zahraničných vecí vyhlásili, že konečným cieľom Ukrajiny je integrácia do európskych i euroatlantických štruktúr a závisí od každého, ako si interpretuje pojem „euroatlantický“. Momentálne však Ukrajina nemá záujem, aby veľmi zdôrazňovala svoju ochotu integrovať sa do NATO. Nežičí tomu vnútorná politická situácia, ktorá sa nedá označiť za stabilnú a nebolo by múdre destabilizovať ju ešte viac tým, že Ukrajina bude explicitne deklarovať bezpečnostné smerovanie krajiny. Dá sa očakávať, že vhodnejšia situácia nastane po prezidentských voľbách v budúcom roku, kedy by sa mal viac sprehľadniť pravo-ľavý mocenský „balans“ v krajine. V súčasnosti je taký balans celkom vyrovnaný. Podpore integrácie do NATO napomôže aj prípadné zlepšenie hospodárskej situácie, čo by zákonite viedlo k oslabeniu ľavicových strán.

Elemír Nečej: Z referátu prof. Bogdanoviča vyplýva, že rozmiestnenie kontingentov síl NATO v krajinách, ktoré budú prijaté do NATO, Ukrajina chápe ako druhú hrozbu. Ako sa Ukrajina chce stavať k existencii takto ponímanej druhej hrozby z hľadiska možného prijímania nových členov v druhej vlne? To sa dotýka konkrétne aj Slovenska. Ďalší problém vidím v možnom zapojení Ukrajiny do EÚ, pretože to by znamenalo eventualitu zabezpečenia obrany štátu druhým spôsobom, teda zo strany ZEÚ. Samotné asociačné zmluvy, ktoré EÚ podpísala s kandidátskymi krajinami pritom nenasvedčujú, že krajiny bývalého ZSSR, ktoré sa napokon združili do SNS, by mohli byť v dohľadnej budúcnosti integrovateľné s EÚ.

Volodimir Bogdanovič: Pri tejto otázke som si uvedomil, že som používaný výraz „riziko“ interpretoval nesprávne ako „hrozbu“, čo posunulo tézu do trochu inej roviny. Téza by teda mala správne znieť, že pri rozmiestnení kontingentov NATO v nových členských krajinách sa Ukrajina vystavuje zvýšenému riziku, nie hrozbe. K samotnému Slovensku, resp. k ukrajinským súvislostiam jeho členstva v NATO treba dodať, že hranice SR a Ukrajinou nie sú dlhé a počet síl, ktoré by na Slovensku boli eventuálne rozmiestnené, bude nízky. Členstvo Slovenska v NATO teda nezvýši riziko, o ktorom som hovoril, viac než členstvo Poľska alebo Maďarska. V otázke problému členstva Ukrajiny v EÚ a ZEÚ vychádzame z toho, že toto členstvo je možné a pre Ukrajinu potrebné.

Tomáš Zálešák: Bol som pôvodne pripravený vypočuť si referát o globalizácii a jej dopade na vývoj bezpečnosti v Európe. Namiesto toho sme počúvali o problémoch ukrajinského národného sebavedomia. V tomto zmysle bola prednáška pre mňa istým sklamaním. Ak hovoríme o OBSE ako alternatíve k rozširovaniu NATO, bolo by zaujímavé vedieť, ako si referujúci predstavuje posilnenie tejto multilaterálnej organizácie, ktorá už nejaký čas existuje a zatiaľ nepreukázala dostatočne svoju schopnosť plniť úlohu sily, ktorá by zabezpečila mier v Európe.

Volodimir Bogdanovič: NATO zatiaľ demonštrovalo len jeden prístup k prevencii konfliktov – vojenskú silu. To nie je ten najlepší spôsob. Je potrebné podporovať vojenskú prevenciu konfliktov tiež politickými prostriedkami. Z tohto hľadiska je OBSE vhodnejšou pôdou pre politické konzultácie, pretože OBSE je schopné vyvinúť spoločný európsky postup pri prevencii konfliktov s participáciou Ruska aj USA, prístup, ktorý by vylučoval vojenskú silu.

Radboud van den Akker: Myslím si, že z vystúpenia bolo zrejmé, že nereprezentuje oficiálne ukrajinské stanovisko. Skúsenosť NATO s ukrajinskou vládou a jej politikou voči NATO je celkom iná než to, čo sa prezentovalo v tomto vystúpení. NATO samozrejme dávno uznalo, že Ukrajina má na bezpečnostnej mape Európy špeciálne postavenie. Je dôležitá geograficky, strategicky aj politicky a potenciálne dokonca aj ekonomicky. Ukrajinské vlády posledných nie-

koľkých rokov zase naopak uznali dôležitosť NATO pre Ukrajinu a pre stabilitu a bezpečnosť Európy vôbec. Z tohto dôvodu sa jednotlivé ukrajinské vlády usilovali o zintenzívnenie spolupráce s NATO a NATO bolo takej spolupráci priaznivo naklonené. Zapadá to do prístupu NATO k bezpečnosti, ako ju NATO prijalo po skončení studenej vojny. Je to mimoriadne kooperatívny prístup k bezpečnosti. NATO si dobre uvedomuje, že bezpečnostná situácia je koncom tohto storočia a bude počiatkom budúceho tisícročia úplne iná než aká bola v časoch studenej vojny. Očakávajú sa skôr etnické konflikty, náboženské konflikty, proliferácia zbraní hromadného ničenia. NATO sa preto svojím kooperatívnym prístupom prispôsobuje práve tomuto typu konfliktov. Vychádza z toho, že s takými konfliktmi sa nemôže individuálne vysporiadať ani nejaký štát ani nejaká inštitúcia sama. Špeciálne programy NATO – ako Partnerstvo za mier – preto preferujú spoluprácu s individuálnymi krajinami. To dokladuje, že NATO je otvorenou organizáciou a že krajiny, ktoré sa chcú podieľať na bezpečnosti v euroatlantickom regióne, môžu s NATO spolupracovať. Sme preto rozhodnutí prizvať v budúcnosti k vstupe do NATO aj ďalšie štáty. NATO preto v budúcnosti nevyklúčilo z členstva v NATO ani Ukrajinu a dokonca ani Rusko. Tieto krajiny sa však nikdy oficiálne nevyjadrili v tom zmysle, že si želajú integráciu do Aliancie. NATO ich členstvo ale nikdy nevyklúčilo. Ktorákoľvek európska krajina, ktorá chce prispieť k budovaniu stability a bezpečnosti v Európe má dvere do NATO otvorené. Kooperatívny model, ktorý NATO aplikuje, sa vyznačuje aj ďalšími partnerskými vzťahmi k Ukrajine a Rusku, pretože tak ako uznávame špeciálny význam Ukrajiny, uznávame aj špeciálny význam Ruska pre systém európskej bezpečnosti. Minulý týždeň sme mali stretnutie ministrov v Luxemburgu a usporiadali sme špeciálne stretnutie tak s ukrajinským ako aj s ruským ministrom obrany. Od ukrajinského ministra obrany sme však počuli niečo celkom iné než dnes od profesora Bogdanoviča. Ukrajinská vláda je podľa ukrajinského ministra obrany oveľa otvorenejšia spolupráci s NATO a vláda tejto krajiny podľa mňa lepšie chápe úlohu NATO v európskom bezpečnostnom systéme. OBSE je samozrejme veľmi dôležitá organizácia a prispieva k medzinárodnej spolupráci a k zvýšeniu európskej bezpečnosti. Lenže OBSE nie je schopná sama garantovať európsku bezpečnosť. V OBSE vidím mimoriadne dôležitú inštitúciu aj z hľadiska posilovania princípov demokracie a ľudských práv. To však samo osebe nemôže stačiť, pretože OBSE nemá prostriedky a náležitý mechanizmus na obranu demokracie a ľudských práv v prípade, že nie sú rešpektované. Dobrým dokladom pre moje tvrdenie je Bosna. Nebola to OBSE, ktorá do Bosny priniesla mier. Definitívny mier tam síce neprinieslo ani NATO, ale NATO spoločne s OBSE dokázalo vytvoriť predpoklady pre dlhodobý mier a prosperitu v tomto regióne. Kvalifikoval by som preto OBSE ako inštitúciu, ktorá prispieva k mieru v Európe, ale sama osebe nie je schopná mier zaručiť.

Volodimir Bogdanovič: Prirodzene, že kladné stránky rozširovania NATO sú dobre známe a nevidím dôvod rozširovať sa o nich. Menej sa však hovorí o negatívnych dôsledkoch rozširovania NATO, preto som uprednostnil hovoriť prá-

ve o nich. Čo sa týka OBSE, myslím si, že táto organizácia by sa mala transformovať a posilniť. To však neznamená, že OBSE by mala byť jedinou organizáciou, ktorá by v Európe mala garantovať mier a stabilitu.

Vladimír Kmec: Cením si, že prof. Bogdanovič prezentuje svoj názor, názor výskumného pracovníka. Nebolo by asi dobré, keby sme tu museli počúvať oficiálne stanovisko, to by nám stačilo prečítať si noviny alebo internet. Súhlasím s poznámkou T. Zálešáka. Tiež som očakával v referáte viac o téme globalizácie, ale pri zdatnosti prof. Bogdanoviča si myslím, že preňho nie je problémom vyjadriť sa k tejto otázke v diskusii. Zaujímalo by ma preto, ktoré globalizačné trendy majú najväčší význam pre otázky bezpečnosti a pre tvorbu budúceho bezpečnostného modelu v Európe. Ďalej si myslím, že sa nám stále ešte nedarí prekonať bipolárne myslenie, aj keď ste upresnili, že vystúpenie sa úmyselne sústredilo skôr na záporné dopady výsledkov vrcholnej schôdzky v Madride. Zaznela aj myšlienka, že budúcnosť Európy je buď v unipolarite, resp. v posilnenej pozícii USA či NATO alebo, že najväčšie riziko pre NATO hrozí z východu, t.j. z Ruska a to by znamenalo návrat k bipolarite. Je však veľa teórií, ktoré hovoria a veľa parametrov, ktoré potvrdzujú, že v súčasnosti existujú vo svete minimálne tri mocenské póly. Niekedy sa hovorí až o piatich takých póloch. Zaujímala by ma referentova vízia, poprípade jeho predstava o globálnom vývoji sveta a o dopade na európsku bezpečnostnú štruktúru. Existuje väčšia pravdepodobnosť vzniku unipolarity, bipolarity alebo multipolarity?

Volodimir Bogdanovič: Hovoriť v súvislosti s rozširovaním NATO o globalizácii je vlastne nesmierne zložitá a predpokladá to ďalší náročný a precízny výskum. Inak by totiž rozširovanie NATO mohlo byť považované za globalizáciu politiky. V prípade otázky mocenských centier vidím budúcnosť Európy skôr ako bipolárnu.

Vladimír Leška: Vo vystúpení sa objavilo upozornenie na pozíciu Ukrajiny medzi Ruskom a NATO a na postavenie susedov Ukrajiny, ktorí sa stanú členmi NATO. Nepochybne vzrastie v celom regióne úloha Poľska, ale sú aj ďalšie krajiny, ktoré tento priestor vyplňajú. Z hľadiska prístupu Ruska k celej problematike ide o veľmi citlivú skupinu krajín. Tieto štáty sa usilujú o preniknutie do ďalšieho kola rozširovania a stanoviská Ruska k ich úsiliu sú veľmi ostentatívne. Práve to predstavuje ten citlivý, neuralgický bod rozširovania a pritom by sa dalo povedať, že práve prijatie pobaltských krajín by z hľadiska ich bezpečnostných potrieb bolo najviac opodstatnené. Bolo by dobré vedieť, aký je prístup Ukrajiny k tomuto problému a ako sa Ukrajina stavia k otázke spolupráce Ruska a Bieloruska v oblasti bezpečnosti. Aj tieto malé krajiny vytvárajú fakticky nárazníkovú zónu medzi NATO a Ruskom. Vychádzam pritom z tej pesimistickej verzie, ktorá bola prezentovaná v referáte.

Volodimir Bogdanovič: Ukrajinská bezpečnostná politika by mala spočívať

v eliminácii rizika konfliktu medzi Ukrajinou a Ruskom a medzi Ukrajinou a západnými štátmi. Je preto celkom logické, že Ukrajina by mala pestovať intenzívne vzťahy s obidvoma stranami – s Ruskom a Bieloruskom rovnako ako s NATO, ale bez členstva v bezpečnostných štruktúrach SNS založených na Taškentskej zmluve. Postupne by Ukrajina mala byť aktívnejšia vo vzťahu k NATO, nie však v zmysle hľadania plného členstva v tejto organizácii.

Otázka: (Oddelenie medzinárodných vzťahov, MO Slovinska): Potenciálnych budúcich členov NATO (okrem už de facto prijatých štátov Česka, Maďarska a Poľska) môžeme rozdeliť prakticky do dvoch skupín. Z hľadiska tézy prof. Bogdanoviča, že budúca mocenská štruktúra bude bipolárna, vyplýva, že členstvo baltických krajín alebo dokonca Ukrajiny či Bieloruska v NATO predstavuje kontinuitu studenej vojny. Chceme poukázať na situáciu v postjuhoslovanskom priestore, kde NATO prišlo už príliš neskoro, aby zabránilo vojne od počiatku. V tomto priestore nájdeme skupinu štátov priamo ohrozených vojnou, ktoré pritom nemajú nič spoločné s nejakou nárazníkovou zónou medzi východom a západom.

Volodimir Bogdanovič: V tomto prípade je to skôr OBSE, ktorej sa viac dotýkajú mierové operácie.

Vladimír Kmec: V súčasnosti sa vnútri NATO diskutuje o novej strategickej koncepcii NATO. Je evidentné, že z úzkych kruhov, ktoré na tom pracujú nikto zatiaľ nepodá presnú informáciu o tejto koncepcii. Napriek tomu by ma zaujímalo, aký je názor referujúceho na podobu novej strategickej koncepcie NATO. Čo v nej bude zachované a čo bude zmenené?

Volodimir Bogdanovič: Nová strategická koncepcia NATO by sa mala jednoznačne zameriavať na znižovanie rizík, o ktorých sa hovorilo v referáte vrátane znižovania ozbrojených síl v stredoeurópskych krajinách, ako aj znižovania výzvedných aktivít.

Peter Link

POSTAVENIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY V BEZPEČNOSTNEJ ARCHITEKTÚRE EURÓPY PO MADRIE

ÚVOD

Súčasná európska bezpečnosť je budovaná v troch úrovniach: transkontinentálna úroveň je zastúpená fenoménom atlantickej spolupráce, ktorá v rámci NATO, ale tiež v rámci OBSE v Európe tvorí najširší základ európskej bezpečnosti; kontinentálna úroveň je zastúpená európskymi organizáciami, ako sú EÚ, Západoeurópska únia (ZEÚ), Rada Európy a pod.; regionálna úroveň je osobitne významná pre krajiny strednej a východnej Európy. Vznikajúce nové demokracie v týchto krajinách sa poučili, že nezávislosť znamená takisto zodpovednosť a spoluzodpovednosť voči ostatným krajinám regiónu. V tejto situácii je aj Slovensko a jeho národná bezpečnosť. Základom národnej bezpečnosti na regionálnej úrovni sú dvojstranné zmluvy medzi susednými krajinami regiónu. Stredná Európa už nie je mostom medzi Západom a Áziou a tiež nie je „inou Európou“. Začiatok 90-tych rokov aj pre Slovensko znamená odmietnutie akéhokoľvek konceptu tzv. „Medzieurópy“ a zreteľné deklarovanie vôle a záujmu o integráciu do celoeurópskeho atlantického spoločenstva.

Cieľom tejto práce je poukázať na možnosti riešenia bezpečnostnej orientácie Slovenskej republiky v pomadridskom vývoji a naznačiť perspektívy a východiská postupov v integračnom úsilí do bezpečnostných štruktúr Európy.

Záver a východiská po madridskom summite

- Slovensko ako bývalý popredný kandidát (front runner) pre členstvo v NATO bolo vylúčené z prvej vlny rozšírenia, z dôvodu jeho nestability na domácej politickej scéne (nedostatky v oblasti rozvoja demokratického života spoločnosti);
 - Traja z piatich susedov Slovenska budú prijatí za členov NATO v roku 1999;
 - Napriek existujúcim národným politickým problémom je tu mnoho pozitívnych prvkov, ktoré vychádzajú z umierneného politického stredu (miestni, regionálni politickí lídri, podnikatelia, vojaci a vysokoškolskí študenti) – kľúč pre slovenskú budúcnosť;
 - Je potrebné nasmerovať úsilie politiky NATO po post schôdzke na najvyššej úrovni na skupiny štátov „zlyhaných uchádzačov“ a vytvoriť prostredie dôveryhodnosti „otvorenosti“ rozširovacieho procesu, podporovať Slovensko a ďalších zainteresovaných.

Vzhľadom na súčasné postavenie Slovenska v stredoeurópskom regióne a vzhľadom na vývoj jeho bezpečnostnej orientácie je možné uvažovať o alternatívach riešenia tejto otázky.

Alternatíva č. 1: pokračovanie úsilia SR o vstup do Atlantickkej aliancie

Argumentácia

I po nezačlenení SR medzi štáty, s ktorými už začali procesúálne rozhovory o vstupe do NATO, zostáva nemenné a principiálne stanovisko SR v zmysle naplňovania vládneho programu SR – úsilia o vstup do Atlantickkej aliancie v procese rozširovania NATO. Slovenská republika podporuje stanoviská, ktoré vychádzajú z perspektívy jej členstva, ako základnej zahranično-politickej priority a orientácie. Z politického hľadiska je teda táto alternatíva jediná a nemenná, úzko súvisí s princípom prechodu z individuálnej na kolektívnu obranu. Všetky ostatné názory na danú problematiku ohľadom začlenenia či nezačlenenia do NATO/ZEÚ sa môžu pohybovať len v rovine názorových hypotetických úvah. Stretávame sa s množstvom názorov v rovine ústnych vyjadrení politikov, alebo v rovine teoretických príspevkov v odbornej tlači o tom, že proces rozširovania má aj svoje paradoxné pozadie. Tieto paradoxy môžu mať evidentnú jestvujúcu povahu, na druhej strane môže ísť o paradoxy hypotetické, až špekulatívne. Vo vzťahu k nim je dôležité, aby ďalší vývoj potvrdil špekulatívnosť a hypotetickosť ich charakteru, je potrebné zabrániť tomu, aby sa nestali paradoxmi, či hypotézami reálne existujúcimi.

Pri začleňovaní sa do európskych bezpečnostných štruktúr vychádzame z toho, že princíp kolektívnej obrany je pre SR zvlášť významný nielen z vojenského hľadiska, ale i z hľadiska ekonomického. Slovenská republika musí byť pripravená podieľať sa na úlohách, rizikách, zodpovednosti, výhodách a nákladoch, ktoré vyplývajú zo spoločnej bezpečnosti v Aliancii a z kolektívnej obrany. Očakáva sa teda, že Slovensko prijme takú stratégiu, ktorá je zakotvená v Strategickkej koncepcii. Pôjde tak o zladenie nášho konceptu so Strategickou koncepciou. Schopnosť vojensky prispieť ku kolektívnej obrane a k novým úlohám Aliancie bude kritériom pri rozhodovaní o začatí rozhovorov pre vstup do Aliancie. Dôležitým prvkom vojenského príspevku bude záväzok podieľať sa na cieľoch štandardizácie, čo je základom pre stratégiu a operačnú efektívnosť. Bude potrebné predovšetkým sa sústrediť na interoperabilitu a prijať také postupy vo vzťahu k štandardizácii, ktoré umožnia dosiahnuť dostatočnú úroveň výcviku a vybavenia pre účinnú operačnú súčinnosť. Na toto sú zamerané aktivity SR v rámci PfP, vrátane Procesu plánovania a hodnotenia. Dosiahnutie aspoň minimálnej úrovne interoperability v čo najkratšom čase je z dôvodu zabezpečenia vojenskej efektívnosti dôležitou vojenskou požiadavkou. Podľa vyjadrení predstaviteľov NATO Slovenská republika v tomto smere napreduje

veľmi zodpovedne a cielavedome. Existuje tu tiež politická požiadavka k vnútornej súdržnosti Aliancie v tom zmysle, aby sa jej noví členovia, ale aj tí, s ktorými sa v najbližšom čase v procese rozširovania počíta, cítili ako rovnoprávni účastníci kolektívnej obrany.

V troch krajinách (ČR, PR, MR), ktoré budú prijaté za členov Aliancie v roku 1999 sa už teraz sústreďuje 92 % zahraničných investícií, ktoré sú životne dôležité na úspešné zvládnutie reštrukturalizácie priemyslu a ukončenie hospodárskej transformácie (TREND, týždenník v hospodárstve a podnikaní – 16. júla 1997).

Aj z tohto hľadiska je potrebné, aby sa Slovenská republika stala členom NATO. Podľa posledných výrokov, či názorov expertov doma i v zahraničí, nepatrí SR ani medzi najväznejších kandidátov pre druhú vlnu rozširovania. Je však predčasné takto uvažovať, v blízkej budúcnosti môže byť iná situácia, Slovensko potenciálne môže patriť medzi popredných kandidátov pre druhú vlnu, dokonca v istom zmysle môže byť „obohatené“ o poznatky a skúsenosti z prijatia svojich susedov a môže sa tak vyvarovať vstupných chýb a omylov, ktoré sa pri procesných rokovaniach o priamej realizácii začlenenia môžu vyskytnúť.

Čo sa týka ekonomických a zbrojných aspektov (konverzia – rekonverzia) by vstup Slovenska do NATO napr. pre naše strojárstvo znamenal priamu exportnú príležitosť. Potreba obnovy výroby zbraní by vytvorila potenciál trhu najmenej na najbližších 10 rokov, z toho vyplýva i získanie pracovných príležitostí. Je viac než pravdepodobné, že prínos na daniach, úspora dávok v nezamestnanosti a vplyv na celkový rast ekonomiky by mohli pokryť zvýšené obranné výdavky spojené so vstupom do NATO.

Kooperácia so špičkovými zbrojárskymi firmami by mohla Slovensku ako členovi NATO poskytnúť najvyššie technológie a know-how. Slovenské zbrane by sa tak mohli dostať sa svetovú konkurencieschopnú úroveň a našli by odbyt aj mimo NATO (solventní odberatelia bez politických rizík).

Náš vstup do NATO by nepochybne znamenal zvýšenie výdavkov na obranu. Každá členská krajina má v súčasnosti vyššie výdavky na obranu, než Slovensko. Do úvahy treba zobrať aj ročný príspevok každej členskej krajiny na chod Aliancie.

Ďalej treba brať do úvahy aj proces vyrovnávania rozdielov vo výzbroji a pripravenosti našej armády a krajín Aliancie, ktorý by mohol trvať 10 až 15 rokov a v tomto období by boli výdavky na obranu vyššie. Vyplýva to zo systému, ktorý praktizuje NATO v spoločnom plánovaní, pri odvíjaní celého systému z rozpočtovania, ďalšie výdavky súvisia s normalizáciou a štandardizáciou výzbroje a materiálu na národný obranný priemysel.

To však nebráni tomu, aby sme nerozvíjali také aktivity, ako napr. v juhovýchodnej Ázii, kde je preskúmaný trh s Indonéziou (uzavretý kontrakt) podnikom PPS Detva. Tiež v Malajzii a na Filipinách sú nadviazané perspektívne vzťahy. Práve táto oblasť sa javí pre slovenské strojárstvo dostatočne významná.

V prípade, že by sa Slovensko ocitlo mimo NATO, je možný taktýto scenár vývoja: pravdepodobne by odbyt slovenských zbraní pre členov NATO nepri-

chádzal do úvahy; ak by SR aj oživila zbrojnú výrobu a dostala ju na potrebnú technologickú úroveň, členské krajiny NATO nebudú mať nijaký dôvod kupovať zbrane od externého zdroja (potenciálne možný nepriateľ?); v prípade uzatvorenia obranného spojenectva s Ruskom by išlo o výrobu zbraní svojich a výrobu v ruskej licencií (v takom prípade nám bude predovšetkým konkurovať zbrojná výroba Ruskej federácie a náš zbrojný priemysel by sa len ťažko presadzoval).

Alternatíva č. 2: neutrálneho Slovenska podľa „We'll seek neutrality?“ = „Budeme sa usilovať o neutralitu?“

Argumentácia

Ide o alternatívu, ktorá nemá prevažujúcu podporu v intelektuálnych politických a vedeckých kruhoch. Súčasné globalizačné a v nich integračné procesy sú dnes obsiahnuté vo všetkých oblastiach ekonomického, hospodárskeho a spoločenského života (nové vysoké technológie, informačný vek). Kto tento globálny politický trend nepostihne, v priamej súvislosti k zákonitostiam spoločenského pohybu, opakujúcich sa zmien a integrít vývoja a pádu, nebude schopný v krátkej budúcnosti (roky 2000–2005) na európskej hospodárskej a spoločenskopolitickej scéne (EÚ, OBSE, ZEÚ a iné), zúročiť zaznamenaný ekonomický rast a pozitívne ekonomické ukazovatele na Slovensku v posledných rokoch.

Slovenská ekonomika vykazuje v posledných 2-3 rokoch najvyššie tempo hospodárskeho rastu a najnižšiu mieru inflácie zo všetkých uchádzačov o členstvo v EÚ. Podľa údajov Európskej komisie SR je na treťom mieste medzi asociovanými krajinami vo veľkosti hrubého domáceho produktu na obyvateľa. S poľutovaním však môžeme konštatovať že napriek týmto výsledkom sa SR v dokumente Európskej komisie Agenda 2000 neuvádza v prvej skupine krajín odporúčaných pre začatie rozhovorov o členstve. Nedocenenie našich hospodárskych výsledkov zrejme súvisí s hodnotením plnenia politických kritérií členstva Slovenskou republikou, ktoré komisia označila za neuspokojivé

EÚ a ZEÚ ako jej bezpečnostná štruktúra sformulovali základné charakteristiky pre budúce kroky k rozšíreniu. Z nich vyplýva, že proces adaptácie NATO a rozšírenie EÚ/ZEÚ sú dva súvisiace, ale vo svojej podstate rozdielne procesy. Nové členské krajiny EÚ budú musieť byť schopné zapojiť sa do spoločnej obrannej politiky EÚ. To znamená, že v praxi nebude môcť byť prijatá krajina za člena EÚ, ak kandidátska krajina nevyjadrí zreteľne svoju vôľu stať sa členom NATO a ZEÚ. V prípade troch krajín (ČR, PR, MR) možno predpokladať, že ich vstup do EÚ bude jednoduchší. Tento fakt musí Slovensko (ak chce kráčať s Európou) jasne a hlavne politicky jednotne deklarovať!

Neutralita teda nemá opodstatnenie a nerieši alternatívu bezpečnosti Slo-

venska ani z vojenského aspektu. Teoreticky je neutralita nepredstaviteľná bez zbrojnej autarkie = vojenskej sebestačnosti neutrálneho štátu.

Neutralita stráca svoju teoretickú a vojensko-politickú opodstatnenosť v medzinárodno-politickom kontexte. Nielen v súvislosti s tým, čo bolo povedané vyššie, ale už i preto, že vojensko-bezpečnostné atribúty neutrality klasickej, alebo neutrality „pozitívnej“, či neutrality „dynamickej“ (tieto pojmy vznikli ako súčasť vzťahov Východ – Západ) v súčasnej Európe budúceho európskeho mieru, bez konfliktov a ohrozenia vojenského charakteru strácajú svoj zmysel. V globálnej politike nepredpokladáme znovuoživenie, znovuzrodenie antagonizmov akéhokoľvek charakteru. Nový model spolupráce svetových a európskych ekonomických a vojenskopolitických zoskupení predpokladá (a to je cieľom všeobecnej globalizácie ekonomického a politického života) stále hlbšie poznanie a vedecky zdôvodnené prognostické vyústenie strategického partnerstva medzi týmito subjektmi (Rusko, NATO, pozri „Zakladajúci akt“ – Paríž 1997).

Aká je teda opodstatnenosť neutrality na Slovensku?

Slovensko ako veľmi malý stredoeurópsky štát má národno-strategický záujem participovať a reálne zhodnotiť svoju globalizačnú tendenciu a možnosti voči globalizujúcemu sa svetu. A tak teda vzniká otázka, medzi kým a čím sa snaží byť Slovensko neutrálne?

Neutralita, alebo „nezúčastnosť“ by Slovensko priviedla k izolácii v rámci Európy a je otázne, či by túto neutralitu v prípade vojenského ohrozenia boli ochotné potenciálne vojensko-politické zoskupenia akceptovať. História bývalých neutrálnych krajín Európy hovorí, že nie.

A napokon, je tu ďalšia, tiež podstatná argumentácia. Dokonca z hrubo pragmatického hľadiska sa vo všetkých neutrálnych štátoch vedie živá diskusia o tom, ako sa čo najjednoduchšie, predovšetkým zákonodarnou ústavnou formou zbaviť „zabehanej“ neutrality, ktorá veľa stojí, morálne a politicky zastarala.

V neposlednom rade miesto ekonomickej bezpečnosti SR v súčasnosti ovplyvňujú, ale aj v budúcnosti budú ovplyvňovať rozhodujúce európske politické, ekonomické a bezpečnostné integračné procesy – rozšírenie NATO a zvýšenie jej vplyvu na európsku a svetovú bezpečnosť a stabilitu, rozšírenie EÚ a zvýšenie jej vplyvu na riadenie politických a ekonomických procesov.

Alternatíva č. 3: Bezpečnosť Slovenska podľa „We'll go East if the West rejects us“ = „Pôjdeme na Východ, keď nás Západ odmietne“

Argumentácia

Budúce bezpečnostné usporiadanie Európy na kontinentálnej a regionálnej úrovni bude musieť dospieť k takým alternatívam, ktoré nebudú vyvolávať nežiaduce reakcie Moskvy. Rusko je považované za neistý a nestabilný kolos, ale jeho surovinový a tiež značný ľudský potenciál je chápaný ako možný prínos pre Európu a svet. Preto je samotné Rusko, napriek svojim vnútorným economic-

kým a spoločenským problémom, dostatočne silné na to, aby si samo zvolilo svoju bezpečnostnú orientáciu.

Dnešné Rusko, „nové“ Rusko je predovšetkým úplne iná krajina, než bývalý ZSSR. Ruská armáda nie je politicky vedená, jej počty sa znížili, ekonomicky je obmedzená jej výzbroj. International Herald Tribune v článku „Fantasies About NATO“ zo 17. októbra minulého roku pojednáva o tom, že Rusko už nepredstavuje ani vojenskú, ani politickú hrozbu pre Európu. Je to rodiaca sa demokracia, v ktorej si razí cestu trhová ekonomika a ktorá má oslabenú konvenčnú vojenskú silu ... a keby aj v Moskve došlo k najviac alarmujúcim politickým zmenám, Rusko by potrebovalo niekoľko rokov na to, aby obnovilo svoju bývalú vojenskú mašinériu. Príčinou návratu Ruska k politike vojenskej konfrontácie by však i napriek tomu mohli byť: ekonomické a hospodárske problémy v ekonomicky najslabších regiónoch; politická nestabilita, ktorá by mohla mať pokračovanie vo vojensko-politickej nestabilite; nestabilita v oblasti národnotnej politiky, vplyvy náboženstiev; iné, možné konflikty a ohrozenia nevojenského charakteru.

Takáto potenciálna možnosť návratu Ruska k politike z pozície sily a vojenskej konfrontácie tu môže byť a preto ju nemôžeme absolútne vylúčiť. Slovensko vo svojej bezpečnostnej orientácii musí počítať i s takýmito možnými alternatívami vývoja v Rusku, ale aj v krajinách SNŠ.

Všeobecne ekonomické a politické procesy nestability sú však také veľké, že SR nemá ani najmenší dôvod hľadať svoju bezpečnostnú garanciu práve v Ruskej federácii. To ale neznamená, že v rámci dobre sa rozvíjajúcich susedských vzťahov s RF takmer vo všetkých dôležitých oblastiach hospodárskeho, spoločenského a politického života, SR nebude rozvíjať spoluprácu v oblasti bezpečnostnej politiky štátu. Naopak, v tejto oblasti je potrebné rešpektovať stále silného partnera na Východe, má trvalý zmysel uvažovať o tom, že aj pre Rusko by odstránenie nejasných pomerov v strednej Európe mohli byť prínosom.. Aj proces adaptácie NATO (vrátane rozširovania) by mohol byť novým historickým podnetom pri formovaní vzťahov Ruska a ostatného sveta.

Avšak naša transformácia na trhové ekonomiku a hospodársku orientáciu smeruje k EÚ, ktorá s krajinami CEFTA spotrebováva 83 % nášho vývozu, zatiaľ čo štáty bývalého ZSSR iba 6, 6 % (údaj z roku 1997).

OBJEKTÍVNE VYHLÁSENIA K UCHÁDZAJÚCIM SA KRAJINÁM, ŠPECIÁLNE PRE SR Z MADRIDSKÉHO SUMMITU

Pokračovanie dialógov už existujúcich (16 + 1) krajín so Slovenskom a ďalšími „zlyhanými uchádzačmi“ – „failed suitors“, ktorí stále vyvíjajú úsilie o členstvo;

NATO a jeho členovia pridelujú vyčlenené prostriedky pre pokračovanie aktivít v PfP, špeciálne pre Slovensko a „zlyhaných uchádzačov“, ešte stále sa usi-

lujúcich o členstvo; slovenské „peacekeepingové“ výcvikové priestory môžu byť použité ako miesto na partnerské „peacekeepingové“ aktivity.

Ubezpečenie zo strany Slovenska a ďalších „zlyhaných uchádzačov“, že budú pokračovať v politike integrácie s Alianciou; je taktiež odporúčané zvýšiť úsilie („viac pracovať“) v Atlantickom Partnerskom Spojenectve (APC).

Je potrebné, aby štruktúry a funkcie APC boli jasne definované, aby bol evidentný záväzok NATO k Slovensku. Toto by mohlo zaväzovať APC k stretnutiam – periodickým konzultáciám (napr. 1x mesačne) s NAC.

Je potrebné, aby boli po inaugurácii hláv štátov na najvyššej úrovni zriadené a rozvíjané programy pre periodické stretnutia APC na úrovni ministrov obrany a ministrov zahraničných vecí. Konkrétne programy je potrebné viditeľne demonštrovať (záväzky NATO) pre prehĺbenie politických vzťahov so „zlyhanými krajinami“;

Ďalším príspevkom Slovenskej republiky a rezortu MO SR k záujmom celoeurópskej bezpečnostnej politiky bude potrebné v nasledujúcom období rozpracovať tieto metodologické východiská:

Zabrániť vzniku nových deliacich čiar v Európe.

Ochrana demokracie a ľudských práv.

Eliminácia hospodárskych a spoločenských rozdielov.

Prínos SR do bezpečnostnej európskej architektúry.

Presun od národno-bezpečnostných záujmov k celoeurópskym bezpečnostným záujmom v súvislosti s možnými novými rizikami v 21. storočí.

Zladenie nášho konceptu so Strategickou koncepciou

Diskusia k príspevku Petra Linka (Postavenie Slovenskej republiky v bezpečnostnej architektúre Európy po Madride)

Andrej Žiarovský: Vrátil by som sa k vystúpeniu poľského zástupcu z MO Poľskej republiky na predchádzajúcom seminári tejto série. Poľský zástupca vo svojom referáte opísal veľmi podrobne konkrétne kroky, ktoré Poľsko v procese približovania sa k NATO podniklo. Na Slovensku však vzniká dojem, že namiesto konkrétnych krokov sa skôr len politizuje, resp. sa len vedie polemika. Mňa by zaujímalo, aké aktivity chce v blízkom čase podniknúť v tejto oblasti MO Slovenskej republiky.

Peter Link: Nemyslím si, že sa naďalej dá vyhnúť riešeniu tejto problematiky. Doterajší prístup vychádzal skôr z kategórií záujmu a skutočne sa viac politizovalo namiesto toho, aby sa uskutočňovala konkrétna reálna politika. Bez ohľadu na to, že na pôde seminára sa toho nedá veľa zmeniť možno nesúhlasím s výroky niektorých politikov. Napr. Jozef Šesták, štátny tajomník MZV SR reagoval na apeláciu predsedu Štátnej dumy RF Gennadija Selezňova výrokom, že „bolo by dobré, ke-

by sa v susedstve neutrálneho Rakúska nachádzalo aj neutrálne Slovensko“. Raison tejto výpovede v podstate znamená, že potom, ako NATO rozhodlo v otázke prvého rozšírenia je teraz treba čakať na signál, kedy sa NATO rozhodne prijať aj Slovensko. Taká odpoveď je veľmi neutrálna a kryptická. Skôr by som očakával výrok v tom zmysle, že to nie je NATO, ktoré sa má rozhodovať o prijatí Slovenska, ale že je to predovšetkým Slovensko ako subjekt, ktorý má naďalej záujem o členstvo v NATO. Tento signál by nemalo vydávať NATO, ale Slovensko, ktoré sa musí pripraviť na odstránenie diferencií medzi NATO a SR. Myslím, že nepriamo sa na adresu NATO signalizovalo niečo, čo Slovensko nesleduje – neutralita. Aktivity MO SR smerom k začleneniu do NATO budú predmetom iného vystúpenia a nechcem tú tému otvárať už teraz. Mohol by som však prípadne hovoriť o aktivitách, ktoré v tomto smere vyvíja Stredisko strategických štúdií.

Vladimír Kmec: Tu treba zdôrazniť, že základné dokumenty, základné aktivity, základné domény atď., ktoré boli ponúknuté z Bruselu štátom východnej a strednej Európy sú rovnaké pre všetky štáty. So zreteľom na to, čo na predchádzajúcom seminári hovoril kolega z Poľskej republiky vyplýva pre Armádu SR potreba hľadať spôsoby ako zefektívniť svoju činnosť i s využitím skúseností poľských kolegov. Poľskí kolegovia sú navyše ochotní a pripravení v tomto smere – v oblasti vojenskej spolupráce – Slovensku pomôcť, a to sa týka aj českej a maďarskej strany. Treba povedať, že západní experti hodnotili úroveň prípravy ASR na integráciu do NATO veľmi pozitívne. Netreba robiť tragédiu v oblasti, v ktorej bolo Slovensko najlepšie.

Peter Barták: Upriamim by som pozornosť na oblasť, ktorej sa referent nepriamo dotkol keď hovoril o troch alternatívach, vzťahu k nim, ich zhodnotení a nakoniec jeho príklonu k prvej. Nevyklučuje pritom naďalej všestrannú spoluprácu vo všetkých oblastiach bezpečnosti s Ruskou federáciou. Poukázal by som na určité protirečenie, určitý vecný rozpor. Nemožno preferovať v otázkach obrany a bezpečnosti západoeurópske a transatlantické štruktúry a súčasne uskutočňovať všestrannú spoluprácu v oblasti bezpečnosti s inou alternatívou. Už len preto nie, že podľa môjho odhadu suma utajovaných skutočností v štáte je v rezorte obrany na druhom mieste, hneď po tajnej službe. Čiže vo všetkých oblastiach spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany so subjektom predstavujúcim inú alternatívu než o ktorej referent hovoril, ku ktorej sa vzťahujú oficiálne vládne dokumenty a programy a ktorú vo výskumoch stúpajúca väčšina občanov podporuje, treba byť opatrný. Je tu celá oblasť vojenskej techniky, zbraní, munície a ďalších špecifických väzieb, ktorá ďalej rozširuje túto otázku. Teda ešte raz to zhrniem: nezdá sa Vám, že tu ide o protirečenie?

Peter Link: Prirodzene je to oprávnená pochybnosť a som ochotný ju akceptovať. SR však nebude samozrejme rozvíjať spoluprácu vo všetkých otázkach národnej bezpečnosti, ale v oblasti bezpečnostnej politiky štátu. A to už implikuje inú interpretáciu.

Tomáš Zálešák: Ak teda v budúcnosti nebude SR rozvíjať všestrannú spoluprácu s Ruskom v takých oblastiach bezpečnosti, ktoré by boli v rozpore s našou proklamovanou bezpečnosťou a s orientáciou na západné bezpečnostné štruktúry znamená to, že teraz taká spolupráca existuje? Existuje dnes spolupráca medzi SR a Ruskou federáciou v takých oblastiach, ktoré sú nezlučiteľné s našim prípadným vstupom do NATO?

Peter Link: Nevieľm o aktivitách, ktoré by boli nezlučiteľné s našim vstupom do NATO.

Milan Koščo: Nebol som žiaľ prítomný na prvých seminároch tejto série a nie je mi preto celkom jasné, aký je cieľ tohto seminára. Vystupuje tu predstaviteľ rezortu obrany a hovorí tu predstaviteľ Ukrajiny, ktorý sa tvári, že tiež hovorí osobné názory. Bolo by myslím dobré vyjasniť si, čo je očakávaným výsledkom. Či je to potvrdenie politiky alebo či sú cieľom vedecké poznatky, či cieľom je vytvoriť osobné kontakty, alebo presvedčiť presvedčených? Chýbal mi takýto počiatkový údaj, ktorý by mi umožnil posúdiť, odkiaľ a kam ideme. Doteraz som mal ten dojem, že najlepšie sú otázky. Bol by som rád, keby sa odborný garant mohol rukolapne vyjadriť a povedať, čo má byť výsledkom tohto seminára. A ešte jednu poznámku. Nebýva zvykom, aby sa a stretnutí takéhoto významu hovorilo o ľuďoch, ktorí nie sú prítomní – už len z toho jednoduchého dôvodu, pretože nemajú možnosť sa brániť. Prosím, aby to bolo brané do úvahy v ďalšom priebehu seminára.

Vladimír Kmec: Povedal som, že cieľom série seminárov o národnej bezpečnosti, ktoré organizujeme od roku 1997, je vytvoriť civilno-vojenské fórum expertov – ľudí, ktorí majú blízko k oblasti národnej bezpečnosti. Fórum pre diskusiu a výmenu názorov, pre posúvanie týchto reflexii v oblasti národnej bezpečnosti na báze civilno-vojenskej, národnej i medzinárodnej. Doterajší účastníci týchto seminárov mohli zhodnotiť, či im to niečo dalo alebo nie. Vzhľadom na to, že po prvom roku bol ohlas pozitívny, rozhodli sme sa pokračovať aj v roku 1998. Zásada, ktorú sme prijali pred rokom sledovala prijímať neoficiálne názory, názory expertov z akejkoľvek expertnej oblasti, teda nielen z vojenskej alebo z oblasti MZV. Patria sem aj mladí ľudia, žurnalisti, akademická obec, aj zahraniční partneri.

Alexander Levčenko: Možno mám iný názor ako tu prítomná ruská kolegyňa, myslím s však, že reakcia Moskvy na výsledky vrcholnej schôdzky v Madride zreteľne demonštrovala ruské úsilie stať sa pre Západ partnerom a nie opponentom. Rozšírenie NATO je pre Rusko problémom vnútornej politiky, vnútornej stability a nie vojenským rizikom pre jeho bezpečnosť. Krajiny, ktoré s Ruskom susedia by sa mali usilovať, aby túto tendenciu podporili a nemali by sa so vstupom do NATO ponáhľať. Ukrajina i Slovensko by mohli sledovať ten istý cieľ – spoločne získať dôveru tak NATO ako aj Ruska, dosiahnuť rovnakú úroveň

interoperability s NATO aj Ruskom. Myslím tým nie vojenskú, ale bezpečnostnú interoperabilitu, t.j. interoperabilitu poskytujúcu možnosť spoločne sa zúčastňovať na mierových operáciách a predchádzať konfliktom. Až v prípade, že by sa situácia v Rusku nevyvíjala pozitívne, by sme mali spoločne prísť k integrácii do NATO.

Peter Link: Domnievam sa, že Zakladajúci akt obsahuje myšlienku, o ktorej tu bola reč, nastoľuje dôveru medzi NATO a Ruskom. Slovensko však presadzuje politiku, ktorá je zakotvená vo vládnom programe, to znamená smerovanie do euroatlantických štruktúr. SR preto akceptuje politiku rozšírenia a v tejto súvislosti by bolo dobré pouvažovať o tom, že rozširovanie predpokladá aj približovanie. Problém je v odpovedi na otázku, ako to na jednej strane Rusko a na druhej Slovensko myslí s aproximáciou, ako sa bude približovať k NATO. V tejto súvislosti je možné apelovať na geopolitické myslenie a na zmenu tohto myslenia. Dá sa tvrdiť, že myšlienka rozširovania NATO je vlastne pokračovaním myšlienky európskeho domu. Podobný názor vyjadrili viackrát aj predstavitelia NATO. Aj keď má NATO stále ešte viac vojenský než politický charakter, ide v jeho prípade o vojensko-politickú štruktúru, ktorá sa postupne pretransformáva z vojenskej na politickú. Už tu, v tomto stanovisku NATO uvažujúc o pretransformovaní, možno vidieť prvky nového myslenia, ktoré sa zrejme objavujú aj v novej vojenskej doktríne Aliancie. V bezpečnostnej oblasti sa toho v poslednom čase zmenilo nesmierne veľa. Napr. rok 1991 je rokom Programu za mier a tento program pritom nie je zakotvený v doktríne NATO a bude nepochybne včlenený do novej stratégie. V svojej prezentácii som hovoril o ohrozeniach. Dá sa namietť, že to tiež bola metodologická chyba, lenže v tejto sfére pôsobí silná vzájomnosť ohrození a rizík. Nedávno sme pri diskusii s belgickými partnermi súhlasili s tézou, že je lepšie hovoriť nie o hrozbách nevojenského charakteru, ale radšej o rizikách a o rizikách v 21. storočí treba pojednávať.

Pieter van Duin: Považujem jednu z predchádzajúcich otázok o zmysle a cieľoch seminára za veľmi relevantnú. Sám som si tú otázku položil a mám dojem, že jedným z cieľov tohto seminára je vyhnúť sa za každú cenu tomu, aby sa hovorilo o politike, t.j. o veľmi kritickej situácii, ktorá na Slovensku panuje. Je celkom nepochopiteľné, ak sa má hovoriť o bezpečnosti alebo o bezpečnostnej integrácii Slovenska do NATO a nehovorí sa o politickej dimenzii tejto problematiky. Bol by to veľmi tradičný, akademický seminár, keby sa hovorilo o rozširovaní NATO a ignoroval by sa logická väzba medzi bezpečnosťou a politickou situáciou. Je treba si položiť jednoduchú otázku: „O čom je rozširovanie NATO?“. Van den Akker na otázku už odpovedal: Rozširovanie NATO je o bezpečnosti a stabilite. Je to síce pravda, ale nie úplná. NATO je síce o bezpečnosti a stabilite, ale bezpečnosť a stabilita sú výsledkom demokratického poriadku. Je všeobecne známe, že história NATO nie je úplne čistá. V 60. a 70. rokoch sa jeho členmi stali Grécko a Portugalsko. Prvá krajina demokratický systém vtedy ešte len začala budovať, druhá v tom čase viedla koloni-

álnu vojnu v Afrike. Dá sa tu prirodzene nájsť jedna poľahčujúca okolnosť, totiž že to bolo v čase studenej vojny. O to viac je však po skončení studenej vojny nepredstaviteľné, žeby sa pri rozširovaní NATO nemalo naďalej hovoriť o politických podmienkach prijatia.

Vladimír Kmec: Toefflerovci vo svojej knihe „Utváranie novej civilizácie“ hovoria, že nová civilizácia je tu, ale zaslepenci sa ju všade snažia potlačiť. Táto nová civilizácia so sebou prináša nový model rodiny, nový spôsob práce, nový spôsob ľudských vzťahov, novú ekonomiku, nové politické pomery a zmenu vedomia. A pretože sme v demokratickom štáte, môžeme na tomto seminári o tom hovoriť.

Radboud van den Akker: Vysoko hodnotím kroky, ktoré Slovensko urobilo v procese približovania sa k NATO. V týchto krokoch sú obsiahnuté aktivity SR v programe Partnerstvo za mier, realistické úsilie v smere dosiahnutia interoperability s NATO a účinná participácia na koncepcnej práci pri prevencii konfliktov. Dôležitou súčasťou prípravy na vstup do NATO, ako bolo uvedené v referáte, je schopnosť spolupracovať so susedmi a učiť sa práve od tých, ktorých prijali do NATO v prvom kole rozširovania. To zahŕňa aj možnosť učiť sa z ich negatívnych skúseností. Regionálny element spolupráce je vôbec mimoriadne dôležitý. V otázke praktickej spolupráce Slovenska s NATO vidím výrazné pokroky vo viacerých oblastiach a tieto úspechy určite zavážia, až sa NATO bude rozhodovať o tom, ktoré krajiny prizvať na ďalšie rozširovanie. Mali by sme však byť objektívni. Vedenie NATO – podobne ako Európska únia – vychádza z toho, že NATO nepredstavuje len mechanické štruktúry. Predstavuje aj spoločenstvo hodnôt, v prvom rade demokratických hodnôt. Z tohto pohľadu – a nie je dôvod to obchádzať – vyjadřilo NATO určité znepokojenie nad vnútropolitickým vývojom na Slovensku. Konkrétne ide napr. o slepú uličku pri voľbe slovenského prezidenta a iné záležitosti, predovšetkým však ide o princíp demokratického vývoja. Otázka tohto vývoja sa dotýka nielen terajšieho NATO, ale aj terajších susedov Slovenska, ktorí môžu onedlho spolurozhodovať o členstve SR v Aliancii, pretože tí budú spoluprijímať nových členov tentoraz už medzi sebou.

Zdeněk Matějka: Chcel by som sa spýtať na konkrétne dôvody, ktoré NATO udávali alebo udávajú jednotlivé krajiny, jednotlivé zložky aparátu a jednotlivé osobnosti ako podklad pre rozhodnutie neprijať Slovensko v prvej vlnе rozširovania. Pýtam sa napriek tomu, že pre slovenských účastníkov ide zrejme o známe dôvody. Čo považuje referujúci za najdôležitejšie z výhrad západných krajín voči Slovensku, čo za menej dôležité, čo za oprávnené a čo za neoprávnené? Ako sa k tomu na Slovensku stavajú jednotlivé politické sily?

Peter Link: Nie je to tak dávno, čo Slovensko patrilo medzi popredných kandidátov pre prvú vlnu rozširovania NATO. Slovensko podľa môjho názoru nebo-

lo prijatie do NATO z dôvodu jeho nestability na domácej politickej scéne. Konkrétne pre nedostatky v oblasti rozvoja demokratickej spoločnosti. Tieto skutočnosti boli známe už pred Madridom a Madrid sám už len konštatoval to, o čom sa vedelo. V deklarácii o týchto veciach koniec koncov ani nič nenájde-me. Deficity demokracie však boli tým hlavným dôvodom a objavili sa aj v kvalite odporúčaní. Domnievam sa, že riešenie tohto problému bude úlohou ďalších koalíčných zoskupení po voľbách.

Peter Ošváth: Rád by som reagoval na vystúpenie nášho holandského kolegu (Pietra van Duina) ktorý ma opäť pozitívne vyprovokoval k diskusnému príspevku podobne ako na minulom seminári. Osobne súhlasím s tým, čo povedal. Nemalo by sa diskutovať čisto o vojenskej rovine problematiky prijatia do NATO, ale aj o politickej. NATO je politicko-vojenská organizácia a oba aspekty zo-hrávajú pri rozširovaní NATO rovnocennú úlohu. Slovensko má síce demokratické zákony zakotvené v Ústave, pociťuje však veľmi závažný deficit v kultúre uplatňovania týchto demokratických mechanizmov. Podopriem svoje tvrdenie tromi príkladmi: Po prvé, nerešpektovanie uznesenia Ústavného súdu zo strany vládnej väčšiny v NR SR. To je prvý názorný príklad nedostatočnej kultúry uplatňovania demokratických princípov. Po druhé, postupné vytváranie neobmedzenej, resp. nekontrolovateľnej moci zo strany súčasných vládnych predstaviteľov takým spôsobom, že vlastne opakujú tie isté princípy zakotvenia svojej neobmedzenej právomoci v orgánoch štátnej správy, ako to vykonávala predchádzajúca diktatúra pred rokom 1989. To znamená obsadzovanie všetkých významných miest v štátnej správe súčasnou vládou mocou, prípadne nútenie pracovníkov štátnej správy vstúpiť do strán, ktoré sú v súčasnosti členmi vládnej koalície. Po tretie, schválená novela o voľbách do parlamentu, kde súčasná parlamentná väčšina jednoznačne a účelovo tento zákon zmanipulovala tak, aby nemohla vyhrať súčasná opozícia. Týmito tromi príkladmi poukazujem na to, že na Slovensku síce je parlamentný demokratický systém zakotvený v Ústave, ale neuplatňuje sa zo strany súčasnej vládnej moci. Je to súčasne aj príklad, ako politické aspekty súvisia s politikou a dotýkajú sa ambícií krajín začleniť sa do bezpečnostnej architektúry v Európe.

Vladimír Leška: Hovorili sme o širších európskych, „makrosúvislostiach“ slovenskej bezpečnostnej politiky. Onedlho nastane obdobie, keď Slovensko bude ešte mimo rámca Aliancie a jeho susedné krajiny – ČR, Maďarsko a Poľsko – už budú členmi NATO. Slovensko bude pritom mať jedného suseda, s ktorým má tradičné problémy a to sa môže v tomto období premietnuť aj do bezpečnostnej situácie SR. Problém slovensko-maďarských vzťahov by sa v tomto období mohol premietnuť aj do vzťahu k ostatným susedom. Môže tento problém naozaj zaťažiť situáciu v stredoeurópskom regióne.

Peter Link: Aj vo vzťahu k maďarskej politike je z našej strany treba trochu zmeniť prístup. Ak jedna – maďarská – strana atakuje, nie je múdre odpovedať

rovnako. Bude zrejme treba nájsť metodologické východiská, ako v budúcnosti postupovať v maďarskej otázke. Celý rad maďarských výhrad – prirodzene s výnimkou šovinistických alebo nacionalistických výpadov, autonomistických požiadaviek, atď., atď., – je možné objektívne rešpektovať. Trojka, ktorá sa stáva v strednej Európe bezpečnostným garantom, potom určite bez problémov prijme začlenenie Slovenska do NATO v najbližšom období. Sformuloval by som päť metodologických východísk pre orientáciu slovenskej bezpečnostnej politiky v ďalšom období. Po prvé, je potrebné pozrieť sa na to, čo je záujmom európskej bezpečnostnej politiky a vypracovať metódy prínosu SR do európskej bezpečnostnej architektúry. Druhou úlohou je presun národno-bezpečnostných záujmov SR na celoeurópske bezpečnostné záujmy v súvislosti s novými bezpečnostnými rizikami v 21. storočí. Tým len napomôžeme zosúladieniu našej koncepcie s novou strategickou koncepciou NATO. Po tretie je potrebné zabrániť vzniku nových deliacich čiar v Európe. Ako štvrté metodologické východisko by som uviedol obranu ľudských a občianskych práv. Po piate, mali by sme sa zasaďiť o elimináciu hospodárskych a spoločenských rozdielov. Slovensko môže prispieť k boju proti fundamentalizmu, extrémizmu a iným nebezpečenstvom.

Radboud van den Akker

GEOPOLITICKÉ POSTAVENIE KRAJÍN STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY PO MADRIDSKOM SUMMITE – MOŽNÉ TRENDY V 21. STOROČÍ

Nový geopolitický poriadok – Utváranie národnej bezpečnosti v krajinách Európy po skončení studenej vojny

Musím pripustiť, že keď som uvidel názov seminára a svoju navrhovanú prezentáciu, ktorá sa týka geopolitického usporiadania a dokonca nového geopolitického poriadku bol som mierne zarazený. Moja geografická oblasť ako zamestnanca NATO, aj napriek tomu, že sa zaoberám politickými otázkami pôsobenia, je určite definovaná užšie. Aj keď v severoatlantickej oblasti sa môže oblasť bezpečnosti len ťažko opísať ako usporiadaná.

Napriek tomu je jasné, že všetky naše národy už počas obdobia takmer desiatich rokov od skončenia studenej vojny, ohromne pokročili pri ustanovovaní spravodlivejšieho a mierovejšieho poriadku na európskom kontinente pri budovaní bezpečnostnej architektúry, ktorá je založená na spoločnom chápaní kolektívnej bezpečnosti ďaleko presahujúcej rámec národného vymedzenia.

Som veľmi potešený možnosťou prispieť do diskusie o úlohe NATO, stručne sa pozrieť späť na stretnutie ministrov NATO z minulého týždňa v Luxemburgu a na stretnutie NATO, ktoré sa uskutoční vo Washingtone budúci rok v apríli.

Studená vojna predstavovala abnormálny stav, ale bol to zároveň vynikajúci kompas. Jestvovala potreba vymedziť naše bezpečnostné priority pre určené okolnosti. Pre Európu to znamenalo zdôrazňovanie kolektívnej obrany. Našu hlavnú starosť predstavovala obrana našich národných teritórií. Pri zabezpečovaní našich teritórií sme ochraňovali naše hodnoty, naše domnienky, alebo – ako to bolo v prípade krajín strednej a východnej Európy – to, v čo sme boli vedení veriť.

NATO ODTAJNENÉ

Naopak ochrana hodnôt kdekoľvek inde sa zdala byť príliš riskantná kvôli nátlakovým otázkam udržania spoľahlivej kolektívnej ochrany. Pri konfrontácii Východ – Západ, ktorá rozdeľovala Európu s argumentáciou kolektívneho bezpečnostného systému sa to zdalo byť vyložene naivné.

Toto sa dramaticky zmenilo. Koniec studenej vojny dodal návrhu kolektívnej bezpečnosti nový druh života. Bezpečnostná rada OSN bola odblokovaná, tradičné protivnícke vzťahy zmizli a niektoré národy sa už automaticky nepridávajú spoločne na stranu oponentov.

V tom istom čase sa napriek tomu objavili nové hrozby; etnické a náboženské zápasenie, šírenie zbraní masového ničenia, medzinárodná kriminalita a terorizmus, a to som spomenul len niekoľko. Všetky tieto fenomény sa môžu znenazdajky objaviť z akéhokoľvek smeru. Ak sa im konkrétne nikto nevenuje, potom všetky v sebe obsahujú potenciál stupňovať a postihnúť bezpečnosť a to aj mimo územia kde vznikli. Najlepšie sa im dá venovať pri spoločnom konaní prostredníctvom širokej medzinárodnej koalície. Na tom je vlastne založená kolektívna bezpečnosť. A na tom je založené NATO.

Rád by som predložil tri návrhy o budúcnosti kolektívnej bezpečnosti v Európe. Potom sa zameriam na úlohu NATO v tejto koncepcii.

Po prvé, pracovať pre kolektívnu bezpečnosť od nás vyžaduje dobré oboznámenie sa s jej obmedzeniami. Jednotlivé štáty budú mať aj naďalej rozdielne bezpečnostné záujmy. Budú mať aj naďalej silnejší záujem zameraný na ich blízke susedné štáty než na miesta mimo tohto okruhu. Budú aj naďalej posudzovať medzi výdavkami na neutralitu a zapojením sa podľa princípu postupnosti. Apel na podporu morálnych pravidiel nebude vždy stačiť na doloženie súvislej odpovede na takúto výzvu. V každom prípade by pravdepodobne samotná politika, založená v prvom rade na morálnom podnietení, nebola dobrou politikou a určite by nebola schváliteľná. Skúsenosť nám dokazuje, že stav spoločnosti môže nepredvídane zmeniť zásah, ktorý je niekedy chápaný ako riziko, alebo ako zásah trvajúci dlhšie než sa na počiatku očakávalo.

A tak systém, ktorý hľadáme nebude dokonalý. Avšak napriek tomu je môj druhý návrh o tom, že máme príležitosť chytiť sa bezpečnostných problémov omnoho rýchlejšie a chápacejšie než to bolo kedykoľvek predtým. Máme inštitúcie – Organizáciu spojených národov, OBSE, NATO, Západoeurópsku úniu, Radu Európy, – ktoré sú lepšie pripravené na súčasnú výzvu na bezpečnosť. Takisto disponujeme diplomatickými, ekonomickými a vojenskými prostriedkami, ktoré by nám mohli umožniť rýchlo reagovať na akúkoľvek rozvíjajúcu sa krízu a uhasiť ju ešte predtým ako sa stane stepným požiarom.

Po tretie a nakoniec, apel na zvládnutie krízy v Európe po období studenej vojny si vyžaduje príkladný stupeň viacnárodnej spolupráce – politickej, vojenskej a nie iba inštitucionálnej. Žiadny z našich národov a žiadna z našich inštitúcií nemôže konať osamote. Ani jeden národ, ani jedna inštitúcia nevlastnia všetky politické, ekonomické a vojenské prostriedky na úspešné zvládnutie krízy. Iba ich vzájomne posilňujúca sa spolupráca poskytuje celé spektrum nástrojov potrebných na to, aby sme úspešne zápasili s výzvami dneška alebo zajtrajška.

Z tohto hľadiska je povzbudzujúce, že sme práve svedkami meniaceho sa postoja, týkajúceho sa potrieb na chápace zvládnutie krízy. Balkán je špeciálny prípad. Ku koncu 19. storočia sa Bismarck o Balkáne vyjadril asi takto: „Ne-

hodné kosti jedného pomoranského granátika". Dnes spolu pracuje vyše 30 000 vojakov z vyše 30 krajín a celý rad medzinárodných organizácií, ktoré sa snažia doviest' Balkán k mieru.

Všetky tieto návrhy v reorganizujúcej sa európskej bezpečnosti nemôžeme považovať za dogmu. Potrebujeme priblíženie sa, ktoré sa odvíja organickým spôsobom pri stavaní na inštitúciách, ktoré máme. Prispôsobenie týchto inštitúcií, ktoré napomáhajú pri spolupráci tak predstavuje kľúčovú výzvu.

NATO zohralo významnú úlohu pri ustanovení princípov kolektívnej bezpečnosti v rámci celej Európy. Počas minulých desiatich rokov sa Aliancia prispôbila omnoho významnejšie ako ktorákoľvek iná medzinárodná organizácia a tento proces neustále pokračuje. Aj keď hlavnou funkciou NATO zostáva kolektívna obrana, spojenci si uvedomili, že koniec studenej vojny ponúkol možnosti pokračovať v ešte väčšej miere, to je v kooperatívnom prístupe. Navyše sú spojenci NATO presvedčení, že niekoľko desaťročí úspešnej spolupráce v oblasti bezpečnosti im poskytlo jedinečnú odbornú znalosť pri organizovaní viacnárrodnej bezpečnosti – odbornú znalosť, o ktorú sú pripravení podeliť sa s inými, v záujme všetkých.

V súlade so smerovaním tohto desaťročia vyvinulo NATO kooperatívne vzťahy takmer so všetkými národmi v euroatlantickej oblasti. Euroatlantická partnerská rada a program Partnerstvo za mier skutočne ponúkajú príkladnú príležitosť aj pre politickú konferenciu aj pre praktickú spoluprácu. Podpora spoločného prístupu ku bezpečnosti je kľúčovým cieľom všetkých týchto cieľov.

NATO takisto ponúklo pomoc organizáciám OBSE a OSN pri udržaní mieru a zrevidovalo svoju stratégiu a štruktúru sil, aby si uvedomilo nové výzvy pre zvládnutie konfliktov a pre udržanie mieru.

Navyše, tým, že sa otvorilo novým členom, NATO – tak ako aj Európska únia – vytvorili pre mnoho krajín silný podnet na riešenie bilaterálnych diskusií so svojimi susedmi.

Nedávno sa NATO konštruktívne spojilo s Ruskom, bez kolektívnej bezpečnosti v Európe by to bolo nemožné. Celkový obraz dopĺňa rozdielny vzťah s Ukrajinou a dialóg s krajinami na južnej strane Stredozemného mora.

Spolu s týmito podnetmi záväzkov NATO preukazuje širší kooperatívny prístup k bezpečnosti. Spolu sústredili silný popud v euroatlantickej bezpečnostnej spolupráci.

V Bosne sa tieto iniciatívy sústredili na vytvorenie súvislej stratégie. Podpora NATO pri úsilí OSN o udržanie mieru definitívne ukončila vzájomné podozrievanie, alebo, prinajlepšom, „menšie zanedbávanie" medzi týmito inštitúciami. Rozmiestnenie viacnárrodných síl IFOR bolo rovnako významné. Spojilo členov NATO a viac než dvanásť partnerských krajín v ich prvej spoločnej operácii a tak dokázalo správnosť strategickej logiky kooperatívneho prístupu NATO k bezpečnosti. Začlenenie objemného ruského kontingentu IFOR takisto definitívne ukončilo odveký nepriateľský postoj medzi Ruskom a NATO. A samozrejme preukázalo nepretržitú platnosť dobre fungujúcej viacnárrodnej transatlantickej štruktúry, ako je NATO.

Medzinárodná prítomnosť v Bosne a Hercegovine taktiež v praxi vytvorila funkčný systém „nadväzovania inštitúcií“. Proces budovania mieru, ktorý sa objavil v Bosne v prvom rade spočíva vo vzájomnej dôvere než v súťažení medzi inštitúciami. IFOR a SFOR úzko spolupracovali s mnohými inými inštitúciami, ktoré v súčasnosti prebudovávajú Bosnu. Bez bezpečného prostredia, ktoré zaručilo NATO a jeho partnerské štáty by OBSE nemohla zorganizovať demokratické voľby. Bez IFOR a SFOR by sa nemohli začať ekonomické a politické rekonštrukčné snahy vedené Európskou úniou, Organizáciou spojených národov a mnohými inými nevládnymi organizáciami.

Kde dnes v Bosne stojíme? Stále máme pred sebou dlhú cestu k zmiereniu. Ale celkové trendy sú povzbudzujúce. Infraštruktúra sa znova začína budovať. Ekonomika pomaly opäť dosahuje výsledky. Skoro bude zavedená nová mena. Utečenci sa vracajú domov. Vojnoví zločinci sú predvádzaní tam kde patria – do Haagu.

Krátko povedané, Bosna ide správnym smerom. Ale my musíme zotrvať. Daytonské mierové dohody musia byť plne uvedené do praxe. To je dôvod, prečo bude medzinárodná vojenská prítomnosť udržiavaná dovtedy, kým nebude práca ukončená. A to je dôvod prečo sa členovia NATO a krajiny, ktoré poskytli vojenský kontingent pripravujú na to, že pobudnú v Bosne dlhšie.

Len pred niekoľkými dňami ministri zahraničných vecí členských štátov NATO v Luxemburgu schválili plánovanie operácií pri pokračujúcom nasadení SFOR po ukončení terajšej misie.

Naše odhodlanie dokončiť svoju prácu v Bosne by nám malo dodať dôveru, pretože medzinárodná komunita môže zohrať úlohu pri poukazovaní na vážne problémy v Kosove. Kríza v Kosove dokazuje, že konsolidácia v Európe bude vážne podmienená v prípade, že Balkán aj naďalej zostane nestály. Bez chápavej stratégie, ktorá v prípade Balkánu pre náš kontinent nenájde pokoj, ktorý Európa tak nevyhnutne potrebuje.

To je dôvod, prečo členské štáty NATO veľmi podrobne monitorujú kosovskú situáciu v snahe napomôcť mierovému riešeniu vzrastajúceho napätia a násillia zo strany bývalej Juhoslávie. Navyše sa podnikajú konkrétne kroky na udržanie stability a bezpečnosti v susedných krajinách, najmä v našich partnerských krajinách – v Albánsku a v bývalej juhoslovanskej republike Macedónsku.

NATO nasledovalo rozhodnutia z minulého týždňa v Luxemburgu a začalo realizovať vojenskú pomoc prostredníctvom programu Partnerstvo za mier v obidvoch spomínaných krajinách. Snažíme sa použiť Partnerstvo za mier a príbuzné programy na podporu stability a bezpečnosti v regióne a snažíme sa dať najavo záujem NATO na ovládnutie konfliktu a hľadanie mierového riešenia.

Navyše, aby sme zachovali možnosti, ktoré zostávajú otvorené v prípade, že sú potrebné ďalšie kroky, ministri zahraničných vecí NATO požiadali o vojenskú podporu OSN a OBSE pri monitorovaní činnosti, ako aj preventívne rozmiestnenie síl NATO v Albánsku a v bývalej juhoslovanskej republike Macedónsku.

Spolu by tieto opatrenia mali podstatne posilniť medzinárodnú komunitu pri

hľadani riešenia v kosovskej kríze. Tieto opatrenia ukazujú, že kľúčová inštitúcia akou je NATO nemôže a nezostane nečinnou stranou, ba dokonca bude pripravená preventívne rozmiestniť svoje sily na zabezpečenie medzinárodných diplomatických snáh o predchádzanie eskalácií konfliktu a obnovenie stability.

Druhý moment zo stretnutí ministrov počas minulého týždňa, ktorý by som rád spomenul, predstavuje konvergenciu názorov, a to nie len iba medzi členmi NATO, ale aj medzi spojencami a partnermi. Tento stret názorov sa týka možného pretekania v zbrojení medzi Indiou a Pákistánom.

Členovia NATO si dlho robili starosti zo šírenia zbraní masového ničenia a z dodávateľov komponentov. Táto starosť bola znovu zopakovaná v komuniké, ktoré ministri zahraničných vecí členských štátov NATO schválili minulý týždeň. O deň neskôr poslúžili nukleárne testy v Pákistáne na to, aby sa prvýkrát spojili členské štáty NATO a Rusko, potom krajiny NATO a Ukrajina a na záver taktiež partnerské krajiny v celej euroatlantickej Partnerskej rade na vyjadrenie silného odsúdenia takejto akcie.

Základom tohto jednohlasného odsúdenia je rozvážne uvažovanie, potrebné v dnešnom nerozškatľkovanom bezpečnostnom prostredí a destabilizujúcich vývoch aj mimo aj v rámci indického subkontinentu. Všetky tieto faktory takmer nevyhnutne ovplyvnia bezpečnosť, alebo prinajmenšom pocit bezpečnosti národov kdekoľvek inde, vrátane národov v severoatlantickej oblasti.

Na záver mi dovoľte stručne nazrieť na summit predstaviteľov štátov a vlád jednotlivých členských štátov NATO vo Washingtone, ktoré sa uskutoční budúci apríl.

Vo Washingtone nebudú členovia oslavovať iba 50-te výročie NATO, ale aj nazrú späť na dosiahnuté výsledky a zabezpečia, že Aliancia sa bude schopná postaviť tvárou v tvár výzvam budúceho storočia. Pred washingtonským stretnutím sa splnia ešte tieto body:

1. Vstup troch nových členov – Českej republiky, Maďarska a Poľska;
2. Schválenie novej strategickej koncepcie, určenie rovnováhy medzi tradičným a novým poslaním NATO;
3. Bude vypracovaná nová inštrukčná štruktúra, s väčšou flexibilitou a silnejšie obsiahnutým európskym prvkom;
4. Vzťah NATO – Rusko sa stane najdôležitejším prvkom novej bezpečnostnej architektúry;
5. K Ukrajine sa bude rozvíjať odlišný a dynamický prístup;
6. Partnerstvo za mier a euroatlantická Partnerská rada sa stanú pevnou súčasťou euroatlantickej bezpečnostnej spolupráce;
7. Aliancia sa ešte viac priblíži k znovuvyváženému transatlantickému vzťahu, v ktorom Európa a Amerika spoločne ponesú ťarchu s týmto vzťahom súvisiacu.

Toto je ambiciózna, ale podľa môjho názoru reálna agenda. Pri určovaní úloh NATO v 21. storočí máme všetky dôvody byť odvážnymi. Náš cieľ je jasný:

prispieť do novej európskej bezpečnostnej architektúry postavenej na bližšej spolupráci medzi národmi a inštitúciami. Ešte tam nie sme, ale odštartovali sme veľmi dobre.

**Diskusia k príspevku Radbouda van den Akkera
Geopolitické postavenie krajín strednej a východnej
Európy po madridskom summite – možné trendy
v 21. storočí**

Alexander Duleba: V diskusiách s poľskými a maďarskými kolegami som sa stretol s tézou, že pre tieto dve krajiny prestáva byť členstvo v NATO cieľom ich zahraničnej politiky a stáva sa nástrojom ich zahraničnej politiky vrátane politiky v rámci regiónu a vzťahov s východnými susedmi. Sú vôbec také možnosti, že nové členské krajiny môžu využívať NATO ako nástroj svojej zahraničnej politiky? Ďalšia otázka sa týka adaptácie zmluvy o konvenčných zbraniach – CFE. V akom štádiu sú diskusie v NATO v oblasti adaptácie zmluvy o konvenčných zbraniach v súvislosti s tým, že v Zakladajúcej zmluve sa NATO aj Rusko prihlásili k tomu, že zmluva bude adaptovaná na nové pomery. Existuje predpoklad, že k podpisu tejto novej zmluvy – tzv. zmluvy 2 – dôjde ešte pred washingtonským summitom, teda pred vstupom troch prizvaných krajín do NATO?

Radboud van den Akker: Začnem odpoveďou na druhú otázku, pretože nie som expertom na otázky kontroly zbrojenia. Moja odpoveď bude preto stručná. Základné úsilie, ktoré sa podniklo v oblasti adaptácie zmluvy CFE – ktorá sa naďalej považuje za pilier európskej bezpečnosti a stability – sa vyvíja vo Viedni v kontexte spoločnej konzultačnej skupiny. NATO má prirodzene eminentný záujem o tento proces a v NATO HQ sa pravidelne konajú porady medzi členskými krajinami za účelom formulovania návrhov adresovaných viedenskej skupine. Ohľadne využitia NATO ako nástroja zahraničnej politiky zo strany troch nových členov by som radšej počul konkrétne vyjadrenia predstaviteľov týchto troch krajín. Považujem však za celkom prirodzené, že v štádiu, keď tieto krajiny nie sú ešte formálne členmi Aliancie, považujú svoje nastávajúce členstvo za určitú vzpruhu pre svoju zahraničnú politiku. Ich členstvo sa považuje za isté a tieto tri krajiny de facto už prijali politiku NATO, atlantickú acquis a vychádzajú z toho, že svoju zahraničnú politiku založia na tejto acquis. Avšak či sa naozaj pripravujú využiť svoje nastávajúce členstvo v NATO na podporu svojej zahraničnej politiky voči regionálnym susedom, k tomu mi chýbajú podklady. Nevieťm o tom, žeby tak robili, poprípade tak robili spôsobom predstavujúcim manipuláciu susednými krajinami. Nemusím pripomínať, že NATO je nielen vojenskou, ale aj politickou alianciou, teda alianciou, ktorá vyžaduje konsenzus všetkých šestnástich (v budúcnosti devätnástich) krajín. Je teda cel-

kom obťažné použiť NATO ako politický nástroj a manipulovať NATO v prospech vlastnej zahraničnej politiky. Politika NATO nie je politika jednej krajiny, ale spoločná politika všetkých členských štátov založená na konsenze.

Alexander Levčenko: Na Ukrajine je množstvo odborníkov, ktorí usudzujú, že ak sa Ukrajina integruje do EÚ, potom bude lepšie, ak bude pestovať úzke vzťahy najmä so západoeurópskymi štátmi. Nemyslím si, že Washington a bruselská byrokracia v NATO sú touto predstavou nadšení. Existuje pre krajiny ako Ukrajina alebo Slovensko, ktorí ostali mimo NATO, možnosť vybudovať so západoeurópskymi krajinami špeciálne vzťahy a stať sa tak európskym pilierom NATO? Je pre USA taký vývoj akceptovateľný?

Radboud van den Akker: Je veľmi nebezpečné pozeráť sa na NATO ako na uzavretý klub. NATO je otvorenou alianciou, otvorenou pre nových členov. Ale to ešte neznamená, že môže jednoducho prijať všetky krajiny, ktoré si to želajú. Je dôležité uvedomiť si, že NATO neobmedzuje svojich členov pri koncipovaní a realizácii ich zahraničnej politiky. Členské krajiny môžu individuálne rozvíjať vzťahy s ktorýmikoľvek krajinami na svete. Regionálne iniciatívy sú pre NATO ako celok veľmi vítané – nech už to sú regionálne zoskupenia v strednej Európe, v severnej Európe, v oblasti Čierneho mora. Tieto iniciatívy prispievajú k vnútroeurópskej spolupráci a prípadná multilaterálna alebo bilaterálna spolupráca medzi stredoeurópskymi a východoeurópskymi krajinami, teda aj medzi Slovenskom a Ukrajinou je prínosom v každej oblasti: vojenskej, kultúrnej, spolupráci vo sfére infraštruktúry. To sa týka aj spolupráce jednotlivých regiónov vnútri individuálnych krajín.

Vladimír Kmec: Myšlienka uchopenia nevyhnutnosti a budovania myšlienky európskej identity vychádza práve z toho, že ak vezmeme scenár alebo hypotézu globálnej roviny, globálnych procesov – jedným nich je aj integrácia – potom k multipolarite vedú tri póly: USA plus bližšie okolie, Západná Európa, okolo ktorej prebieha významný proces a Japonsko. Ak z tohto pohľadu rozvíjam nejaký scenár, nevychádza mi nič iné, než že Európa musí v budúcom storočí tento problém vyriešiť. Je to vec, ktorá tu objektívne existuje, čo však neznamená, že v pragmatických realizačných krokoch to vo vulgárnom pojatí znamená vysunutie Američanov z Európy a likvidáciu transatlantického spojenectva. Súhlasím s myšlienkou, ktorá rezonovala u van den Akkera aj P. Voltena, totiž že tu existuje realita bezpečnostných štruktúr, ktorú treba využiť. Treba zachovať princíp nie duplicity, ale komplementarity.

Peter Vršanský: Kolektívnu bezpečnosť v rámci Európy, o ktorej sa tu dnes hovorilo, realizujú európske štáty zhruba na troch rovinách. Je to v rámci OSN združujúcej asi 185 krajín, potom v rámci OBSE, ktorá združuje 55 európskych krajín a napokon v rámci NATO, ktoré združuje vrátane atlantických štátov šestnásť krajín plus ďalšie krajiny, ktoré sú na NATO napojené v rámci Partnerstva

za mier a plus Ruská federácia, ktorá je s NATO viazaná osobitnou zmluvou. Žiadna z týchto rovín budovania kolektívnej bezpečnosti sa vzájomne nevyučuje. Platí však – podľa článku č. 100 SSN –, že v prípade stretu záväzkov podľa Charty OSN a záväzkov podľa iných medzinárodných zmlúv (napr. severoatlantickej zmluvy) majú prednosť záväzky podľa Charty OSN. To znamená, že v prípade použitia práva na individuálnu či kolektívnu sebaobranu musí aj NATO, prípadne iná medzinárodná organizácia, okamžite notifikovať Rade bezpečnosti OSN akciu, ktorú podnikla a riadiť sa naďalej pokynmi Bezpečnostnej rady. Tým chcem iba povedať, že teoreticky by malo platiť, že systém budovania bezpečnosti na širšom členskej základne by mal byť v praxi efektívnejší. Obávam sa však, že konkrétna medzištátna prax neukazuje, že by tomu tak bolo. Konkrétne konflikt v bývalej Juhoslávii sa až po niekoľkých rokoch podarilo čiastočne vyriešiť práve prispením regionálnej organizácie – NATO. Toto sú veľmi zložité otázky, ale môj osobný názor je, že spomínaný komplementárny prístup predstavuje najideálnejšiu cestu na dosiahnutie žiadaného výsledku. Vítam aj poznámku, že ani pre Slovensko nie je členstvo NATO cieľom, ale iba prostriedkom, ako s ostatnými štátmi prispieť k presadzovaniu cieľov sledovaných OSN, OBSE, NATO aj jednotlivými štátmi, t.j. vytvoriť účinný systém kolektívnej obrany a bezpečnosti. Zaujímam ma názor referenta, či je možné vytvoriť nový svetový poriadok bez toho, aby sa likvidoval starý poriadok. V Starom zákone sa píše, že na počiatku všetkého bol chaos a na konci všetkého bude kráľovstvo božie, ktoré ustanoví určitý poriadok. Všeobecný trend našej existencie sa teda uberá od chaosu k poriadku. Myslíte si, že je možné robiť v poriadku poriadok? Alebo že teraz žijeme v ére akéhosi neporiadku?

Radboud van den Akker: Toto je skôr filozofická, ba takmer teologická otázka. Nie som si istý, či som schopný náležite reagovať. To, čo tu existuje a čo bude naďalej existovať je niečo ako organizovaný chaos. Ak sa pozrieme na oblasť, za ktorú zodpovedá NATO, resp. ktorú NATO považuje za svoju operačnú oblasť, potom vidíme relatívne dobre organizovaný chaos. Máme za sebou obdobie relatívnej stability a myslím, že čo do našej spoločnej schopnosti organizovať tento chaos zvládnuť sa vyskytujú celkom dobré znamenia. Vždy sa bude objavovať možnosť kríz, ktoré môžu aj eskalovať. V desaťročí po skončení studenej vojny sme sa naučili schopnosti primerane reagovať na vznik náhlych kríz, ale musíme si uvedomiť, že svet, v ktorom žijeme, má ďaleko od dokonalosti. Poukazujem len na posledné krízy v krajinách ako India a Pakistan. Mám oprávnené pochybnosti o schopnosti NATO kontrolovať napätie v oblastiach, ktoré ležia mimo zmluvné územie NATO.

Ing. Vladimír Leška

GEOPOLITICKÉ DŮSLEDKY ROZDĚLENÍ ČESKOSLOVENSKA

**(Úvodní vystoupení k V. tématu mezinárodní konference
Geopolitické postavení střední Evropy po schůzce na
nejvyšší úrovni zemí NATO v Madridu a tendence vývoje
ve 21. století)**

1. ÚVOD:

Když jsem se zamýšlel nad tématem mého referátu, napadla mne otázka s opačným znaménkem: jaké geopolitické důsledky by asi mělo nerozdělení Československa.

Přiznám se, že jsem nikdy nebyl stoupencem způsobu rozdělení společného státu, který uplatnili tehdejší republikoví premiéři Václav Klaus a Vladimír Mečiar. Snad také proto, že patřím k těm občanům bývalého Československa, jímž tento krok způsobil nejen spoustu starostí a četné materiální škody, ale především proto, že jeho důsledky doléhají na ně psychicky. Nejsem sám, kteří se s rozdělením Československa těžko smiřují. Přesto jsem již před několika léty nabyl přesvědčení, že vytvoření nových suverénních států bylo nevyhnutelné již jenom proto, aby se důsledky jejich vzniku jako historická zkušenost promítly do života té části dnešní generace, jež o tento prožitek usilovala. Nelze proto nesouhlasit s Karolem Wolfem, autorem nedávno vydané knížky *Podruhé a naposled aneb Mírové dělení Československa*, který konstatoval: „S odstupem času musí i ten nejzarytější Čechoslovák uznat, že pokud by v roce 1992 občané rozhodli o zachování společného státu, rozpadl by se nakonec za velkého třesku a určitě ne v klidu, a možná dokonce ani v míru.“¹

K této, poněkud kategorické formulaci, mám jen jednu poznámku. Myslím si, že kdyby jednající strany zvolily při realizaci tohoto historicky unikátního aktu racionálnější a koncepčně promyšlenější přístup a komplexněji by respektovaly perspektivní trendy evropského vývoje, způsob a hloubka rozdělení, jakož i vztahy mezi novými mezinárodněprávními subjekty by byly v lepším souladu se soudobými principy mezinárodního soužití a více by zohledňovaly geopolitická

¹ Wolf, K., *Podruhé a naposled aneb Mírové dělení Československa*, G plus G, Praha 1998, s. 91.

hlediska, než je tomu nyní. Současně si však uvědomuji, že „racionálnější“, „promyšlenější“ a „komplexnější“ přístup hlavních protagonistů dělení k úkolu, před který je postavila historie, by byl možný pouze tehdy, kdyby jejich ideová východiska byla stejná či blízká, a ne natolik kolizní, jak tomu bylo v případě V. Klause a V. Mečiara. Oba však do role vrchních vyjednávačů dezintegrace vynesly svobodné volby, a tedy čeští a slovenští spoluobčané, kteří jim svými hlasy nepřímo dali příslušný mandát. Rozhodování voličů bylo přitom silně determinováno jejich odlišnou historickou zkušeností.

Je zřejmé, že jednou z hlavních příčin rozdělení Československa byla skutečnost, že dezintegrační prvky politických, sociálních, historických, ekonomických, kulturních a jiných faktorů, které v českém a slovenském prostředí působily i dříve, v nových geopolitických podmínkách převládly nad faktory, motivujícími k integraci. Dezintegrační tendence po pádu komunismu a rozpadu Sovětského svazu působila na politickou scénu natolik intenzivně, že ovlivnila i značnou část české a slovenské politické elity, která v důsledku toho ztratila zájem na další existenci společného státu. Stručněji řečeno, samostatné Slovensko a samostatná Česká republika mohly vzniknout proto, že se pro rozpad společného státu vytvořily z tohoto hlediska poměrně příznivé geopolitické podmínky. Rakouský novinář Karl Peter Schwarz uzavřel svou knihu *Češi a Slováci – Dlouhá cesta k mírovému rozchodu*² konstatováním: „Rozpadlo sa (Československo), jelikož jeho nosná idea ztratila svůj význam. Snad by bylo možné rozpad oddálit. Pokus zabránit tomu by však znamenal konec demokracie.“³

Záměrně jsem zdůraznil, že podmínky rozpadu Československa byly relativně vhodné, protože ne všichni novou geopolitickou situaci vnímali jako dostatečně příznivou pro vznik nových států. Zejména starší generace občanů ČR projevovala obavy, zda mladá česká republika bude dostatečně silná, aby úspěšně odolávala zvýšenému německému vlivu. Přístup této části české populace k nově se tvořící geopolitické situaci vyjadřoval například názor, jenž se v době polemik o budoucnosti soužití Čechů a Slováků objevil v odborném tisku: „Představa, že český národ bude žít ve státě bez pěti miliónů Slováků, zato s několika milióny sudetských Němců na vlastním území, už zdaleka není taková absurdní jako před rokem.“⁴ Realita v tomto případě potvrdila vítězství silnějšího a dravějšího proudu v české politice. Slovenský politolog Svetoslav Bombik charakterizoval představitele tohoto politického směru jako „skupinu mladších technokraticky a manažersky zaměřených politiků, která chce co nejrychleji vybudovat Čechy jako blahobytnou ‚západní‘ zemi, přičemž má pozitivní vztah k přílivu německého kapitálu a je vlažná k problémům kulturní a národní identity.“⁵

² Schwarz, K. P.: *Češi a Slováci – Dlouhá cesta k mírovému rozchodu*, Bratislava 1994, 250 stran.

³ Tamtéž, s. 233.

⁴ *Mezinárodní politika*, č. 1/92, Praha 1992.

⁵ Valenta, J. a kol.: *Máme národní zájmy?*, Praha 1992, s. 85.

Ve slovenském politickém prostředí významnými faktory, ovlivňujícími poměr sil mezi stoupenci samostatnosti a obháji společného státu, byly především vztah k Čechům, ale zejména přístup k řešení problémů maďarské menšiny. Národně orientovaní politici vnímali nové geopolitické podmínky jako vynikající příležitost k radikálnímu vypořádání se s historicky vytvořenými vazbami, aniž by zvažovali vliv zpětných geopolitických důsledků po nově vzniklé situaci na formování širšího bezpečnostněpolitického prostředí ve střední Evropě, v němž bude nový stát existovat.

Než přistoupím k vlastní odpovědi na zadané téma, dovoluji si ještě jednu metodickou poznámku. Sousloví „geopolitické důsledky“ obecně evokuje představu o politických důsledcích té které události z hlediska prostoru, nebo přesněji „geografického prostoru“ zájmů či vlivu světových a evropských mocností, jakož i ostatních zainteresovaných států. Obdobné představy se vybavují i tehdy, když hovoříme o geopolitických důsledcích rozdělení Československa. Tuto kategorii bychom však neměli používat staticky, měli bychom k ní přistupovat jako k veličině, která se vyvíjí a působením jiných faktorů se časem mění. Měli bychom s ní pracovat v přímé vazbě na reálnou dobu a hodnotit ji v kontextu s jinými politickoekonomickými a politickosociálními charakteristikami konkrétní mezinárodní situace.

Rozdělení Československa mělo jiné geopolitické důsledky v situaci roku 1992, když nové státy vznikaly a jinak je hodnotíme dnes, po více než jejich pětileté samostatné existenci, rok po podepsání Ustavujícího aktu o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi NATO a Ruskou federací a téměř rok po přijetí Madridské deklarace o euroatlantické bezpečnosti a spolupráci nejvyššími představiteli Severoatlantické rady (8. července 1997). Jiný obsah zřejmě budou mít za několik let, během nichž se na mezinárodním poli mohou stát události, jež očekáváme, ale i takové, které dnes žádný z analytiků ani netuší. Teprve v kontextu s konkrétním vývojem mezinárodní situace můžeme správně a adekvátně zhodnotit míru vlivu geopolitických důsledků na utváření bezpečnostní situace nejen v širším středoevropském a evropském rámci, ale i pro státy, jejichž vznik tyto důsledky vyvolal. Neměli bychom ani zapomínat na subjektivní charakter vnímání této mezinárodněpolitické kategorie.

2. Místo České republiky a Slovenské republiky ve střední Evropě

Důsledky rozdělení Československa se projeví zřetelněji, ujasníme-li si místo, které tento stát zaujímal ve střední Evropě. Svým protáhlým tvarem propojoval klíčové země středoevropského regionu. Je nesporné, že v tomto prostoru má a vždy mělo podstatně větší geostrategický význam Polsko. Ale konfigurace jednotného státu umožňovala využít československé teritorium jako důležitý pomocný vojenskostrategický prostor, jenž byl výhodným kompaktním tranzitním

územím jak mezi Evropou a Ruskem, tak mezi severní a jižní částí střední Evropy a mezi Baltem a Balkánem. Charakterizujeme-li často středoevropský prostor jako nejistou oblast mezi dvěma evropskými mocnostmi – mezi Německem a Ruskem –, pak můžeme tato slova využít i pro definování západo-východní dimenze bývalého Československa, ačkoli na východě sousedilo nikoli přímo s Ruskem, ale s Ukrajinou.

Československo patřilo podle parametrů, jimiž bývá v současnosti charakterizovaná moc jednotlivých států,⁶ do kategorie středních až menších zemí, přičemž počtem a snad i kvalitou obyvatelstva zaujímalo ve druhé desítky evropských států druhou příčku. Jeho mezinárodní postavení a imidž však byly dány především duchovními faktory moci, jeho podílem na utváření evropské kultury a jeho místem v historii kontinentu. Ačkoli stejně jako většina postkomunistických zemí bylo vážně zasaženo důsledky totalitního zřízení, vzhledem ke své předválečné demokratické tradici a ekonomické výkonnosti mělo z nich pro úspěšné uskutečnění systémové transformace relativně nejlepší předpoklady v podstatě ve všech oblastech života společnosti. V postbipolární Evropě zaujalo zásluhou svého jména i popularity porevolučních ústavních činitelů velmi čelné místo a až do rozdělení patřilo k těm zemím, jež se poměrně úspěšně vypořádávaly s totalitní minulostí. Geostrategická hodnota Československa nespočívala ani tak v jeho vojenskostrategickém významu, jako spíš v jeho možnostech na diplomatickém poli. V podmínkách postkonfrontační fáze evropského kontinentu to byla hodnota nepřehlédnutelná.

Ačkoli po rozpadu Varšavské smlouvy nepatřilo do žádného vojenskopolitického svazku, jeho vnější bezpečnost nebyla nikým ohrožována. Vnitropolitický vývoj v Československu až do voleb v roce 1992 nevyvolával žádné obavy doma ani v zahraničí a jeho vnitřní situace se vyznačovala adekvátní stabilitou. Nejvýznamnější rysy geopolitické situace v jeho okolí byly na jedné straně důsledky rozpadu Sovětského svazu a na druhé pevné včlenění sjednoceného Německa do evropského integračního rámce. Toto vcelku příznivé bezpečnostní prostředí zbavilo část politických elit, toužících po plnohodnotném uplat-

⁶H. Morgenthau hodnotí moc státu podle těchto kritérií: 1. materiální faktory moci: a) geografická poloha jako nejstabilnější faktor moci státu; b) přírodní zdroje, měřené jako schopnost samozásobování či soběstačnosti; c) průmyslová kapacita; d) vojenská připravenost, která je aktuálním vyjádřením předcházejících faktorů, (stupeň vojenské připravenosti je dán technologickými inovacemi ve zbrojení, kvalitou velení a kvalitou a kvantitou ozbrojených sil); e) kvantita populace; 2. duchovní faktory moci: f) kvalitativní stránka populace, která vyjadřuje národní charakter; g) kvalita vlády, zejména úroveň zahraniční politiky (reálná schopnost vlády využít materiální potenciál země v zahraniční politice, jak dokáže uvádět do souladu potenciál a cíle zahraniční politiky a jak dokáže zajistit podporu domácí a zahraniční veřejnosti své zahraniční politice); h) úroveň diplomacie (kvalita kádrů a schopnost vymezit národní zájmy a prosazovat je v praktické zahraniční politice); i) úroveň vojenských kádrů a j) národní morálka, která je výrazem stupně odhodlání veřejnosti podporovat národní zájmy. (Podle Krejčí, O.: Národní zájem a geopolitika, Praha 1993, s. 123 a 124, a Krejčí, O.: Mezinárodní politika, Praha 1997, s. 131 a další.)

nění ve vysoké politice, jakýchkoli obav z vážnějších negativních geopolitických důsledků případného rozbití Československa a tím i adekvátních zábran v jednání, které by k tomuto cíli směřovalo.

Vzpomínám si, že součástí úvah o novém uspořádání vztahů mezi Čechy a Slováky, ke kterému bylo nutné za všech okolností přikročit, byly též diskuse o možných geopolitických důsledcích případného rozdělení federálního státu. Probíhaly však zpravidla pouze na akademické půdě a v prostředí výzkumných pracovišť. Špičky vítězných politických stran byly svým volebním triumfem natolik uneseny, že jakékoli teoretické podněty, návrhy či doporučení, které nezapadaly do jejich ideologických schémat, odmítaly jako balast „kabinetních tlachalů“, kterým se nehodlaly zabývat, protože by je pouze zdržoval na jejich cestě za rychlými úspěchy.

Zahraničněpolitičtí experti ODS vsugerovávali společnosti představu, že jakákoli regionální spolupráce je pro Českou republiku škodlivá, a proto je ji třeba jako utopickou odmítnout. Tento princip aplikovali i ve vztahu ke Slovensku. Za nejvyšší zahraničněpolitickou prioritu své strany označovali rychlost integrace do EU a NATO bez ohledu na ostatní středoevropské státy, a jak se později ukázalo i bez ohledu na Slovensko. V Sekretariátu ODS v Praze se 13. dubna 1992 konala tisková konference, na níž tuto linii obhajovali J. Zieleniec, J. Schneider, M. Macek a B. Doležal. Vycházeli přitom z tehdy rozšířené teze, že (v té době ještě) Československo je „z mnoha důvodů v západní Evropě nejlépe akceptováno“⁷. Vzhledem k tomu, že český premiér po výrazném vítězství HZDS očekával při prosazování své verze reformy na Slovensku a při upevnování výlučnosti svého postavení v Evropě problémy, rozhodl se odhodit i tuto přítěž. Mnozí, mezi nimi i americký manažer, investující v té době v ČR, jej za to, že se „zbavil slabší divize“, ještě pochválili.

Nekritická představa o mimořádně úspěšné České republice, která „cestu do Evropy“ urazí nejrychleji sama, s blížícím se rozpadem Československa stále intenzivněji zaslepovala některým jejím politikům zrak. Svědčí o tom i tato epizoda: Na dotaz redaktorky Hospodářských novin, zda ČR bude členem ES dříve než za osm let, V. Klaus v listopadu 1992 odpověděl slovy: „Bezpochyby. Hovoříme třeba o pěti letech. Česká republika přece už dnes je srovnatelná se zeměmi ES například v oblasti liberalizace zahraničního obchodu, zřejmě brzy bude ve sféře liberalizace mezd a v daňovém systému nezatíženém balasty z historie.“⁸ Vztah české pravice k regionální spolupráci vypovídá o přístupu jejich reprezentantů i k dalším účastníkům evropské kooperace. Uvedu o tom ještě jeden ilustrační důkaz. V lednu 1993 V. Klaus v rozhovoru pro francouzský list *Le Figaro* prohlásil: „Visegrád se nás netýká. Jednalo se o proces, který zcela uměle vyvolaly západní země.“⁹

⁷ Viz záznam z tiskové konference ODS, která se konala v jejím Sekretariátu v Praze dne 13. dubna 1992 ke strategii strany v oblasti zahraniční politiky za přítomnosti místopředsedy ODS J. Zieleniece a zahraničněpolitických expertů J. Schneidera, M. Macka a B. Doležala. (In: Česká zahraniční politika, Data 4/1992, FMZV, Praha, duben 1992, s. 317–320.)

⁸ Hospodářské noviny, roč. 35, č. 217, Praha, 6. 11. 1992, s. 1, 2.

⁹ Viz Rudé právo, roč. 3, č. 7, Praha, 9. 1. 1993 s. 8.

Stanoviska předního českého politika vycházela z představ o výlučném postavení České republiky mezi střeoevropskými státy. Současné dostatečně přesvědčivě demonstrovala vztah garnitury politiků, jež se podíleli na rozdělení Československa, k problémům, které vyvolávaly širší souvislosti této historické události a k jejím geopolitickým následkům. Určujícím kritériem úspěšnosti jejich politiky byl krátkodobý úspěch i za cenu nepředvídatelnosti jeho dlouhodobějších či střednědobých negativních důsledků.

3. Geopolitické důsledky rozdělení Československa

Z metodických důvodů jsem si geopolitické důsledky rozdělení Československa rozčlenil do několika skupin podle jejich prostorového a časového dopadu a formy působení. Do první skupiny by mohly patřit důsledky, které se bezprostředně dotýkají obou subjektů, jež po rozdělení Československa vznikly. Z hlediska bezpečnostní situace ve střední Evropě důležité místo bude jistě patřit důsledkům, které nějakým způsobem mohou ovlivnit situaci v tomto regionu, popřípadě i v celé Evropě. Pracovně jsem tuto skupinu důsledků označil za prostorovou. Dalším hlediskem kategorizace geopolitických důsledků rozdělení by mohl být způsob jejich vlivu na účastníky mezinárodních vztahů. Měl jsem na mysli především to, zda ovlivňují podmínky zajištění bezpečnosti a možnosti k prosazování národních zájmů přímo nebo působí na ně zprostředkovaně, tím že přispívají ke změnám v chování účastníků mezinárodních vztahů či jiným modifikacím jednotlivých prvků mezinárodního prostředí.

V souladu s poznámkou o nezbytnosti dynamického přístupu k hodnocení efektu geopolitických důsledků je zřejmě vhodné, abychom i geopolitické důsledky rozdělení federace posuzovali v konkrétním čase. Nabízí se varianta dělit je na akutní, které se projeví v době vzniku této historické události, jež natrvalo poznamenala mezinárodní uspořádání, a na latentní, jejichž působnost se projeví nebo může projevit v kontextu s jinými mezinárodními událostmi či za jistých konkrétních podmínek, v nichž se může ocitnout vyvoj mezinárodních vztahů.

Ke komplexnímu posouzení vlivu geopolitických důsledků jakéhokoli mezinárodněpolitického jevu by asi byl potřebný hlubší a všestrannější přístup, než jaký jsem zvolil. Domnívám se však, že podstatou část problematiky geopolitických důsledků můžeme postihnout, i když je posuzujeme pouze z hlediska vlivu na podmínky zajištění bezpečnosti a na možnosti k prosazování národních zájmů. Někdo může namítnout, že otázky, týkající se podmínek zajištění bezpečnosti jsou de facto z velké části obsaženy i v problematice možnosti k prosazování národních zájmů, jelikož zajištění bezpečnosti je jejich nejvyšší prioritou. Myslím si však, že zdůraznění aspektů spojených se zajištěním bezpečnosti není mnohomluvnou redundancí. Za zcela oprávněné to pokládám ze-

jména vzhledem k tomu, že při zajištění bezpečnosti má velký význam především mezinárodní dimenze celého problému, kterou u národních zájmů hodnotíme z jiných aspektů.

Nejpodstatnějším akutním geopolitickým důsledkem rozdělení Československa byl vznik dvou značně slabších mezinárodněpolitických subjektů v prostoru, jenž do té doby vyplňoval společný stát. Pochopitelně, že tato skutečnost se nejvíce dotkla následnických zemí, ale ovlivnila i jejich okolí. Vycházíme-li z kritérií Hanse Morgenthaua, podle nichž lze hodnotit moc státu, jehož mocenský potenciál se nezměnil pouze o 1/3 (v případě ČR) a o 2/3 (v případě SR), ale zřejmě i o podstatně větší hodnoty. Rozdělením kompaktního celku, jehož struktura se vytvářela s krátkou historickou přestávkou téměř třičtvrté století, v řadě oblastí, zejména ve sféře obrany a hospodářství, přestal působit synergický efekt. Ale i v duchovních oblastech společenského života, hlavně ve vědě a školství, a nepochybně i v kultuře, rozdělení významně poznamenalo mocenské parametry obou následnických států. Na druhé straně rozdělením se odstranil vliv protichůdně působících sil, které byly více než zřejmé v oblasti politiky, státní správy a v části veřejného mínění. Tento zisk však zřejmě nebyl natolik velký, aby vyvážil souhrn geopolitických ztrát způsobených oslabeným následnickým státům.

Bylo-li území Československa z geostrategického hlediska poměrně málo výhodné, teritoria následnických států skýtají pro jejich obranu ještě složitější podmínky. Československý geostrategický prostor se rozpadl na dva celky – na českomoravský, do něž strategicky patří i část území Slovenska na západ od Malých Karpat (Záhorie), a slovenský, uvnitř karpatského oblouku. Vzhledem k tomu, že českomoravský prostor je až na malé výjimky v některých horských oblastech vhodný pro vedení rozsáhlých kombinovaných pozemních a vzdušných operací, a tudíž je obtížněji bránitelný, vyžaduje buď více sil a prostředků k jeho uhájení, nebo důmyslně promyšlenou bezpečnostní politiku, vycházející ze spolehlivých mezinárodních garancí.

Převážná většina slovenského prostoru je pro vedení rozsáhlých kombinovaných operací nevýhodná a proto snadněji bránitelná. Na druhé straně zbývající část teritoria, shodou okolností na jihu, západě i východě, je poměrně způsobilá pro vedení vojenských operací, i když s mělkými ofenzivními cíli. Geostrategická různorodost Slovenska je tedy z velké části výhodou, ale současně i částečnou nevýhodou. Zřejmě je oprávněná otázka, zda rozdílná geostrategická charakteristika teritorií následnických států nebyla jedním z katalyzátorů velikosti politické vůle jejich představitelů zajistit pro svou zemi spolehlivé mezinárodněprávní bezpečnostní garance.

I když v soudobých podmínkách geostrategický a vojenskostrategický aspekt podstatně ztratil na svém významu, jež měl v předjaderném věku a ještě i v době bipolarity, nepřestal být ani dnes důležitou složkou geopolitických parametrů států a regionů. Podstatnějším prvkem nového geopolitického postavení následnických států je však skutečnost, že problémy, které zatěžovaly jejich vztahy k sousedům po rozdělení jakoby nabyly na svých rozměrech, a to

podstatně více než jen v rozsahu, který by odpovídal jejich zmenšeným parametrům. Pro ilustraci stačí připomenou problém sudetských Němců v ČR a maďarské menšiny a Vodního díla Gabčíkovo–Nagymaros na Slovensku.

Dlouhodobější a z hlediska působení na situaci ve středoevropském prostoru významnější je ale skutečnost, že po rozdělení Československa se Česká republika geopoliticky jakoby „posunula“ více na západ, konkrétně ovšem do německé sféry, zatímco Slovensko „sklouzlo“ k východu. Autoři publikace České národní zájmy tento efekt vyjádřili následovně: „Nejzjevnějšími znaky geopolitické situace nového českého státu navenek jsou zvýšení potenciální úlohy německého faktoru v politickém, ekonomickém a kulturním vývoji ČR a geografické a z části i geopolitické vzdálení se od oblasti bývalého SSSR a od podunajské oblasti.“¹⁰

Důsledky tohoto vzdalování se dvou národů, které předtím tvořily jádro společného státu, a nyní jakoby se k sobě otočily zády, jsou po více než pětileté existenci samostatných republik evidentní. Slovensko bylo vyřazeno ze skupiny středoevropských zemí, s nimiž se od počátku počítalo, že budou přizvány v první vlně k jednání o přistoupení k washingtonské smlouvě. Přestože i nadále patří mezi asociované státy, které EU formálně pozvala k jednání o přijetí za plnohodnotné členy, dosud s ním jako s jediným nezahájila přijímací proceduru. Obě skutečnosti mohou významně ovlivnit další vývoj geopolitického postavení nejen obou následnických států, ale i celého regionu.

Podrobnostmi důsledků této situace a sekundárními jevy, které se mohou od ní zprostředkovaně odvíjet, se z časových důvodů nebudu zabývat. Na tomto případě bych pouze chtěl upozornit na kauzální souvislost jedněch geopolitických důsledků s jinými, které se objevily před léty, když zaniklo Československo. Politici, kteří přitom byli, tyto nové důsledky buď nepředvíдали, anebo si jejich negativní efekt nechtěli připustit. Četní analytici však včas na podobná rizika, vyplývající z možného vývoje po rozdělení Československa, upozorňovali. I když ČR zůstala mezi těmi státy, jež se do integračního procesu institucionálně zapojily, ponese část negativních důsledků, vyplývajících ze současné pozice Slovenska, na svých bedrech.

V citované publikaci jsme upozorňovali, že ČR zůstává „ve své historické poloze součástí Evropy střední či (nezahrnujeme-li do ní Německo) středovýchodní. (...) V české politice jedna tendence směřuje a bude směřovat k tomu, aby se ‚Česko‘ ze středovýchodní Evropy vyvázalo a stalo se co nejrychleji součástí demokratického Západu, a to hlavně za podpory Německa. Tato tendence by však neměla být pojednána bez souvislostí, ‚izolacionisticky‘. Geopolitická pozice předurčuje, že Česká republika se svých středovýchodních vazeb vlastním rozhodnutím nemůže zbavit.“¹¹ Z toho jsme tehdy vyvodili, že Česká republika byla postavena před závažný geopolitický problém, jehož jádro spočívalo v nezbytnosti harmonizace tří komponentů, vyplývajících z její ge-

¹⁰ Kol. aut.: České národní zájmy, Praha 1993, s. 16.

¹¹ Tamtéž..

opolitické pozice: „...začlenění k demokratickému Západu, jehož významnou součástí je demokratické Německo, partnerství (a nikoliv ‚lenní‘ podřízenost) vůči Německu a kooperace ve středoevropském prostoru“¹² (Zdůrazněno – aut.)

Ponechám bez komentáře, jak praktická zahraniční politika reagovala na doporučení, na jehož formulaci se podílela téměř půldruhá desítka výzkumných pracovníků tehdy ještě resortního institutu MZV ČR. Realitou však bylo, že v podstatě pokračovala v kursu, který vytyčili zahraničněpolitici experti ODS a jehož ideovým tvůrcem byl ještě před rozdělením Československa český premiér. Jeho kabinet zejména v prvních dvou až třech letech samostatné existence českého státu poslední z uvedených komponentů, tj. kooperaci ve středoevropském prostoru, opomíjel, ne-li zcela ignoroval.

Pochopitelně, největší díl odpovědnosti za to, že se Slovensko posunulo ze středoevropského prostoru mnohem více směrem na východ, než odpovídalo jeho nové geopolitické pozici, nesou jeho politické elity, především vládní koalice. Hlubší analýzu příčin tohoto stavu ponechám stranou. V prvních letech samostatné existence ČR však k tomu nemalou měrou rovněž přispěla politická praxe vlády V. Klause.

Nová geopolitická pozice se výrazně promítla, i když nepřimo, zejména do vnitropolitického vývoje Slovenska. Lze vést teoretické spory o tom, zda byl tento vývoj důsledkem či příčinou. Nepochybné však je, že snaha stran slovenské vládní koalice o zvýraznění vlastní identity a o jasné distancování se od kursu federálních orgánů se mimoděk vyznačovala opatřeními, a to jak v politické, tak i ekonomické oblasti, která byla ve srovnání s koncepcí transformačních kroků jak bývalé federální vlády, tak i kabinetu V. Klause samostatné ČR programově vyhraněně asymetrická. Původní asymetrie a divergence, které se v pojetí hlavních reformních opatření české a slovenské politické reprezentace od počátku zcela zřetelně projevovaly, po vytvoření suverénních států se ještě více prohloubily. Posun Slovenska na východ se projevil i dalším zhoršením politické kultury, zostřením konfrontace a prohloubením polarizace nejen mezi politiky, ale i v celé společnosti. Vyhrotil se zápas mezi stoupenčí občanské společnosti a národního státu.

Problematika vlivu prohlubujících se asymetrií mezi následnickými státy by si zasloužila větší prostor a hlubší pozornost. Rozpadem se začaly na teritoriu bývalého Československa prosazovat dvě koncepce transformace, z nichž Klausova byla ve světě donedávna vnímána jako téměř ideální model, zatímco Mečiarova jako „třetí cesta“, vzdalující zemi od západních demokracií. Jejich porovnávání bylo důležitou složkou percepce vývoje v obou následnických státech, přičemž známky, které Slovensko dostávalo byly i v důsledku této konfrontace někdy o něco horší, než si ve skutečnosti zasloužilo. V důsledku toho se opticky zvýšil význam Polska a Maďarska a jejich pozice v zahraniční politice významných zemí EU a USA se ještě více upevnila. Přitom

¹² Tamtéž, s. 17.

střední Evropa jako agregátní celek ztratila v jejich přístupech ke postkomunistickým zemím tu roli, kterou ji předtím tyto státy v procesu sjednocování Evropy přikládaly.

Asymetrie mezi ČR a SR se projevují nejen ve filozofii reformy společnosti, ale i v přístupech k současnému světu vůbec, v některých segmentech zahraniční politiky, ve vztazích k sousedům a mezinárodním organizacím apod. Rovněž budování nové státnosti a zdůrazňování kontinuity s historickými událostmi, které jsou vnímány v každém z následnických států rozdílně, pochopitelně přispívá k utváření představy o dvou zcela rozdílných zemích. Život potvrzuje, že při percepci politiky států mají i symboly svůj velký význam.

Nepochybný vliv na to, že se Slovensko nepřibližuje k integračním cílům stejnou rychlostí jako ostatní účastníci „visegrádského seskupení“, mělo také již vzpomenuté zvýšení významu maďarského faktoru ve slovenské politice. Pod pojmem „maďarský faktor“ mám na mysli celý komplex otázek souvisejících se vztahy SR s jižním sousedem, ne tedy pouze menšinovou problematiku, i když ta je jeho podstatnou součástí a tvoří jeho jádro. Vzhledem k malému mocenskému potenciálu samostatného Slovenska se u národně orientované části slovenských politiků prohloubil komplex méněcennosti a obav o nabytou samostatnost. Z toho pak pramenila doktrína obrany národních zájmů (přesněji řečeno národních symbolů), která v důsledku rozložení politických sil ve slovenské politice stále dominuje. Vzhledem k tomu, že neodpovídá podmínkám soudobého evropského vývoje, zákonitě se dostala do ostrého střetu nejen s koncepcí moderněji orientovaných politiků na domácím kolbišti, ale i s evropskou a světovou demokratickou politickou reprezentací.

V důsledku vývoje, jenž následoval po rozdělení Československa, byla narušena i kompaktnost středoevropského prostoru. Nedávná návštěva V. Mečiar v Moskvě a výroky B. Jelcina, směřující k podpoře HZDS v nastávajících parlamentních volbách, byly některými komentátory interpretovány jako důsledek dlouhodobého zahraničněpolitického kursu Slovenska, namířeného proti Západu. Aniž bych se pouštěl do hlubšího hodnocení uvedené diplomatické aktivity, z příkladu jsou na první pohled zjevné dvě skutečnosti: 1) slovensko-ruské vztahy jsou skutečně výrazně lepší, než vztahy Ruska s jakýmkoli dalším státem střední Evropy a možná i ostatními postkomunistickými státy; 2) dobré přátelské vztahy Slovenska s Ruskem evokují soudy, které jsou výrazem bipolárního vidění také proto, že vztahy ostatních středoevropských zemí s Ruskou federací jsou odměřené a vypočítavě chladné. Řada komentářů přitom vychází z převládající teze, že hlavním důvodem rozšíření Severoatlantické aliance je ruská hrozba a politika Slovenska ji tudíž nejenže nerespektuje, ale vstřícností vůči Ruské federaci se na jejím zvyšování i fakticky aktivně podílí.

Avšak představitelé vedoucích zemí Aliance k realizaci projektu rozšíření přistupovali na základě podstatně jiné filozofie. Tím, že s Ruskem podepsali Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi Severoatlan-

tickou aliancí a Ruskou federací,¹³ jehož největší hodnota spočívá v tom, že definuje cíle a obsah jejich partnerství po vytvoření nové geopolitické situace, položili základy pro evropskou bezpečnostní architekturu příštího tisíciletí. Neměli však spolu s Madridskou deklarací zůstat pouhým politickým prohlášením, nýbrž spolu s ní se má stát významným vodítkem pro společný postup při budování evropské bezpečnostní architektury, bude nutné, aby se na plnění v nich obsažených ujednání podílely nejen signatářské, ale i ostatní státy, zejména ty, které o členství v NATO usilují. Tím vůbec nechci hodnotit ruskou politiku V. Mečiara jako správnou a vyzývat k jejímu následování. Pouze kritizuji politiku ostatních států střední Evropy vůči Rusku, protože dosud neodpovídá zájmům kontinentální bezpečnosti.

Činím tak proto, že i Severoatlantická aliance očekává od kandidátských zemí, že se budou na širších cílech jejího rozšíření aktivně podílet. Generální tajemník NATO J. Solana tento předpoklad konkretizoval přímo ve vztahu k Rusku: „Chci zde zdůraznit, že si přejeme, aby stejné vztahy k Rusku, jež chceme mít jako NATO a jeho členové, měly také státy, které budou přizvány. Chceme, aby vyvinuly skutečné úsilí pro solidní, trvalé a dobré vztahy s Ruskem.“¹⁴ (Zdůrazněno aut.) Jak Rusko, tak i Polsko, Maďarsko a Česká republika, by měly současně projevovat odhodlání přispívat k vybudování „stabilní, mírové a nerozdělené Evropy, celistvé a svobodné, ku prospěchu všech jejich národů.“¹⁵ Pokud se podaří dosáhnout takto definovaného stavu, jeho pozitivní efekt se nepochybně promítne i do jejich vzájemných vztahů.

Avšak snaha evropských a amerických politiků, o prosazení takového vývoje v Evropě, který by z ní vytvořil kontinent míru a spolupráce a v němž by se všechny státy cítily stejně bezpečně, naráží a zřejmě ještě řadu let bude narážet na pozůstatky minulosti, z nichž za nejobtížněji překonatelný lze označit přístup k hodnocení mezinárodních vztahů optikou bipolárního vidění. Tendence k tomuto způsobu vnímání evropského vývoje je navíc podporována objektivními problémy, s nimiž se Rusko a další postkomunistické země ve svém reformním úsilí vyrovnávají jen s mimořádnými obtížemi. Pesimisté vycházejí z předpokladu, že se rozdělení Evropy stejně nepodaří zabránit, a proto je již dnes nezbytné dělat takovou politiku, která zabezpečí, abychom byly na té správné straně.

Současné geopolitické postavení Slovenska by na základě této filozofie mělo pro střední Evropu mimořádně negativní důsledky. Pripustíme-li, že by se evropský vývoj ubíral podle zvláště pesimistického scénáře a v Evropě by došlo k obnovení bipolarity a vojenskostrategické konfrontace, největší tíhu důsledků

¹³ Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi Severoatlantickou aliancí a Ruskou federací, Paříž, 27. května 1997. In: Madridský summit NATO, sborník dokumentů, vydala Česká atlantická komise, Praha 1997, s. 79–90.

¹⁴ Mladá fronta Dnes, Praha, 11. 2. 1997.

¹⁵ Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi Severoatlantickou aliancí a Ruskou federací, Paříž, 27. května 1997. In: C. d., s. 79.

vyplývající z této situace by nesly státy rozprostírající se podél této linie. Pro mnohé Čechy a Slováky by vzniklý stav mohl připomínat podmínky, v nichž žily milióny německých rodin do roku 1989.

Patřím k realistickým optimistům, a proto doufám, že důsledky rozdělení Československa až k těmto koncům nepovedou. Na druhé straně nevylučuji, že dnešní situace ještě není tím nejhorším stadiem, v němž by se vztahy Slovenska k ostatním státům střední Evropy mohly ocitnout. Jinými slovy – ještě mohou být i horší. Stane se tak tehdy, nebudou-li politici, a to nejen na Slovensku, ale též zejména v Maďarsku a České republice, jakož i v Polsku, ve svých rozhodnutích dostatečně respektovat křehkost současné geopolitické situace, která se v tomto regionu vytvořila. Budou-li tento fakt ignorovat, budou napomáhat vývoji, jenž by se podobal naznačenému pesimistickému scénáři.

4. Závěr

Rozdělení Československa bylo organickou součástí rozsáhlého procesu všeobecné transformace evropského uspořádání, kterým prochází nejen postkomunistická, ale v podstatě celá Evropa. Teprve v jeho průběhu se postupně seznamujeme s hloubkou a rozsahem nezbytných změn a s nesmírnou obtížností a všestrannou náročností harmonizace jednotlivých kroků, jakož i se vzájemnou propojeností často neočekávaných důsledků v různých sférách života společnosti. Netransformují se pouze postkomunistické státy, jak se často celá problematika zjednodušeně interpretuje, ale i mezinárodní organizace a celý systém mezinárodních vztahů.

Proč to zdůrazňuji právě u tohoto tématu? Zdá se mi, že mnozí politici ve svých úvahách dostatečně nezohledňují dynamiku a vzájemnou podmíněnost jevů v tomto dramaticky se měnícím mezinárodním prostředí. V důsledku toho jsou někdy jejich soudy ukvapené a jednostranné, protože často nereflektují vliv změn, které již proběhly a dostatečně nepředvídají efekt těch, pro které se oni rozhodli. Týká se to zejména politiků v postkomunistických zemích. Mnozí z nich, ač nesou obrovskou politickou odpovědnost, nezřídka neměli ani čas získat nezbytné věcné a metodické znalosti. Nelze se proto divit, že četná jejich rozhodnutí vždy nezapadají do kontextu širších časových a geopolitických souvislostí. Někdy dokonce zakládají perspektivní procesy, které jsou v rozporu s dlouhodobými globálními trendy. Jeden z nich byl nastartován i způsobem, jakým se rozdělilo Československo.

Přesvědčivým důkazem malého pochopení charakteru současné etapy evropského vývoje byla i snaha některých politických představitelů o jednostranné využívání krátkodobě výhodnějších pozic své země k individualistickým akcím, bez ohledu na dlouhodobější zájmy a potřeby celého kontinentu. Byla to forma jistého druhu nacionálního egoismu a elitářské separace, která je v příkřím rozporu s trendem vzájemné závislosti a propojenosti. Sklon k jednostran-

nosti a malá ochota ke spolupráci jsou příznačnými povahovými rysy četných politiků postkomunistických zemí. Již před léty to konstatovali i autoři mezinárodního projektu Bezpečnost pro Evropu. Mezi obtížné překonatelné důsledky totalitní minulosti patří i tendence k nadměrné konfrontačnosti, malá ochota ke konsensu a přehnaná vzájemná podezřivost. Troufám si říci, že část z těchto vlastností byla i jednou z příčin způsobu rozdělení Československa.

I dnes jsme svědky toho, že někteří politici jakoby pod tíhou každodenních problémů ztrácejí schopnost pokračovat v úsilí o dosažení vzdálenějších cílů, k nimž se téměř všichni bezprostředně po pádu železné opony přihlásili. Na prvním místě k nim stále patří sjednocení celé Evropy, i když dnes o dosažení této mety usiluje jen málokdo. V našem středoevropském prostoru se tato vize smrškla do soupeření o co nejrychlejší začlenění do EU a NATO. Tím nechci zpochybnit smysl a prospěšnost úsilí o získání plnohodnotného členství postkomunistických zemí v těchto integračních seskupeních. Spíše naopak. Mělo by být však chápáno komplexněji a jako součást širšího směřování. Co evropský sjednocovací proces podkopává, je jednostranný a nacionálně egoistický přístup k těmto institucím pouze jako k synonymům vojenskobezpečnostních garancí a hospodářské prosperity.

Geopolitické důsledky vzniku dvou samostatných států uprostřed Evropy se budou prosazovat v kontextu s dalšími procesy, jimiž bude kontinent v následujících letech procházet. Čím bude vývoj v Evropě komplikovanější a čím více se bude prosazovat tendence návratu k rozdělení kontinentu, tím negativněji se geopolitické důsledky rozdělení Československa projeví jak v podmínkách zajištění bezpečnosti a k prosazování národních zájmů obou následnických států, tak i v bezpečnostním prostředí celého regionu.

Diskusia k príspevku Vladimíra Lešku (Geopolitické důsledky rozdělení Československa)

Elemír Nečej: Mám dve výhrady k argumentácii referujúceho. Pri znázornení slovensko-ruských vzťahov vznikol dojem, ako keby išlo o partnerstvo dvoch rovnocenných strán. V tomto prípade však o nič také nejde. Nech už sa na Rusko pozeráme s dôverou alebo nedôverou, musíme priznať, že v prípade Ruska ide o koncepciu vonkajšej a zahraničnej bezpečnosti, ktorá má za sebou dlhú tradíciu. V prípade Slovenska ide o zahraničnú politiku, ktorá je súborom nesúvislých, zmätených krokov a je ťažké vypozerovať tu vôbec nejakú koncepciu zahraničnej politiky. Je dokonca ťažké vypozerovať hoci len ekonomickú koncepciu politiky voči Rusku. Ak by som to mal vyjadriť tvrdšie musím povedať, že dnes za daného stavu Slovensko jednoducho žiadnu zahraničnú politiku nemá. Druhá výhrada sa týka vašej obavy z vytvárania nových deliacich čiar v Európe. Nie som si istý, či geopolitické vákuum predstavuje lepší spôsob vytvorenia európskej bezpečnosti než jednoducho rozšírenie NATO, ktoré samozrejme bu-

de znamenať isté posunutie hraníc.

Vladimír Leška: K prvej otázke, resp. prvej výhrade azda toľko, že som nehovoril o partnerstve Slovenska s Ruskom. Vyjadril som skôr obavu, že by som si mal trúfnuť hodnotiť slovenskú ruskú politiku, pretože to je problém, ktorý si zasluhuje väčší priestor. Iba som naznačil, že aktivity Slovenska, resp. iniciatívy jeho premiéra smerom k Rusku sú hodnotené tak, ako som povedal. To vyvoláva po prvé dojem, že slovenská politika voči Rusku sa niekedy vníma ako partnerstvo. Súhlasím s tým, že v danej situácii sa o partnerstve dá len ťažko hovoriť, pretože ide o dva neporovnateľné štáty z hľadiska celého radu parametrov. Upozornil by som skôr na to, že táto politika sa vníma negatívne najmä preto, že ostatné štáty stredoeurópskeho regiónu robia voči Rusku skôr odmeranú politiku, v ktorej sa dá pozorovať určitá chladná kalkulácia, týkajúca sa najmä hospodárskych vzťahov. Môžem to prirodzene najlepšie dokumentovať na príklade Českej republiky. ČR tiež nemá nijakú „ruskú politiku“. Je to vidno aj na stránkach odborných časopisov, ako napr. Medzinárodnej politiky. Českí experti tomuto problému venujú veľa pozornosti a upozorňujú na skutočnosť, že taká politika českej zahraničnej politiky chýba. Závažnosť otázky spočíva v tom, že práve stredoeurópske krajiny by mali túto politiku jasne formulovať. Pozitívne kritické zhodnotenie si naopak zaslúžia poľsko-ruské vzťahy, ktoré boli v minulom roku predmetom grantového výskumu Ústavu medzinárodných vzťahov. V týchto dňoch vychádza výsledná publikácia pod názvom „Poľsko-ruské vzťahy a ich vplyv na stredoeurópsky priestor“. Z výskumu vyplýva, že napriek hĺbke historických kontroverzií medzi Poľskom a Ruskom si poľská politická elita dobre uvedomuje úlohu Ruska v európskom bezpečnostnom systéme. Tým, že sa Poľsko stáva členom NATO, umožňuje tejto krajine, aby sa voči Rusku pohybovalo v polohe normálneho vzťahu, aby historické reminiscencie nezaťažovali súčasnosť a aby sa rusko-poľská politika odvíjala ako politika medzi dvoma štátmi, ktoré nemusia niesť záťaž minulosti. Vyplýva to logicky z toho, že pozícia Poľska ako člena NATO bude vo vzťahu k Rusku oveľa stabilnejšia a nikto nebude musieť poľských politikov podozrievať z toho, že by vo svojej politike voči Rusku zohľadňovali svoje výhody na úkor spojencov. V tomto smere by som odpovedal aj na druhú výhradu. Neformuloval som svoju referátovú tézu v tom zmysle, že rozširovanie NATO je negatívny proces. Iba som upozornil, že práve pri rozširovaní NATO musíme brať do úvahy nielen obavy pôvodne vyjadrované kandidátskymi krajinami (v pozadí vždy s ruskou hrozbou), ale je treba vidieť aj širší filozofický rozmer rozširovania NATO. Ten nespočíva iba v tom, že tri krajiny sa dostanú do Aliancie. Širší rozmer spočíva v tom, že stabilita sa posúva smerom na východ a tento posun prispieva k stabilite celého regiónu. Súčasťou rozširovania nie je preto len prijatie prvých troch členov. Rozširovanie sa stalo možným až vtedy, keď sa vyriešili partnerské vzťahy medzi NATO a Ruskom. A o tom je Zakladajúci akt. Také chápanie rozširovania NATO a ďalšieho zlepšovania vzťahov medzi NATO a Ruskom nie (ako hovoril J. Solana) v žiadnom prípade

podliezaním sa ruskému medvedovi.

Jaroslav Kuča: Česká republika je pre Slovensko najväčším obchodným partnerom. Zaujímalo by ma referentov názor, či po vstupe ČR do EÚ bude možné ešte uchovať colnú úniu medzi Slovenskom a ČR a aký osud očakáva Visegrádsku skupinu.

Vladimír Leška: Táto otázka neznepokojuje len ľudí na Slovensku, ale aj ľudí v Českej republike. Rozširovanie EÚ totiž všeobecne predpokladá, že noví členovia sa budú musieť vyviazať zo zmlúv obchodného charakteru, ktoré mali s krajinami – nečlenmi EÚ. To nie je otázka len colnej únie, je to aj otázka CEFTY a netýka sa len Českej republiky, ale aj Poľska a Maďarska. Som však presvedčený, že proces prijímania do EÚ nebude pokračovať tak rýchlym tempom, aby sme už pomýšľali na budovanie hraníc schengenského charakteru na Morave. Domnievam sa, že rokovania o prijímaní do EÚ – aj keď sa už začali – budú pokračovať najmenej do r. 2005, možno až do r. 2010. V dôsledku toho tu vzniká dosť veľký časový priestor na to, aby sa tieto otázky s predstihom dali riešiť. Samozrejme, že ak by sa EÚ rozšírila o ČR a Slovensko by zostalo mimo, uskutočnil by sa ten negatívny scenár s tým, že ČR by ako člen EÚ musela robiť vo vzťahu k SR to isté, ako Rakúsko: Posilniť svoje vonkajšie hranice, ktoré by už boli hranicami EÚ a na základe toho by pravdepodobne všetky doterajšie výhody ako malý pohraničný styk a colná únia museli ísť bokom. Avšak do momentu, keď sa ČR stane členom EÚ sa podľa mňa už vyrieši otázka Slovenska. Ako hovoria slovenskí predstavitelia, Slovensko spĺňa hospodárske i legislatívne kritéria prijatia najmenej na takej úrovni ako ostatné krajiny, s ktorými EÚ rokuje o integrácii. Iba v oblasti politických kritérií uložených kodanským dokumentom sú stále ešte niektoré nedostatky. Sú to teda nedostatky takého charakteru, ktoré možno odstrániť v priebehu krátkeho časového obdobia. Ak sa to podarí, prijímacie procesy by mohli začať aj so Slovenskom. Stretávame sa tu s dvoma časovými dimenziami, ktoré sa môžu navzájom približovať. V tejto súvislosti upozorňujem ešte na jeden moment. Mali by sme k týmto javom medzinárodných vzťahov pristupovať ako k dynamickému procesu. Niekedy hovoríme o prijímaní nových členov do NATO so zreteľom na jeden termín. Kým sa však k tomuto termínu dopracujeme, situácia sa môže podstatne zmeniť. V procese transformácie sa nenachádzajú len postkomunistické krajiny, v tomto procese sa nachádzajú aj medzinárodné inštitúcie. Proces transformácie potom zasahuje aj do našich úvah, my však nemôžeme odhadnúť všetky súvislosti budúceho vývoja. Môže sa preto ľahko stať, že vývoj neodhadujeme správne. Stáva sa to najmä našim politikom, ktorí pred sebou majú predovšetkým bezprostredné ciele, teda nie vždy tie ďalšie, širšie a hlbšie. Z tohto zorného uhla potom prijímajú rozhodnutia, ktoré o niekoľko málo rokov spôsobujú nové vážne problémy, s ktorými sa spoločnosť ťažko vyrovnáva.

Vladimír Kmec: Z teoretických úvah, ktoré som si v rámci rôznych diskusií mohol na Slovensku vypočuť, vyplýva jeden veľmi závažný axióm. Slovensko by

vo svojom prostredí nemalo dospieť k situácii, kedy by fakt, že sa Slovensko nedostalo do NATO, bol chápaný ako anomália, ako začiatok procesu, v ktorom Slovensko vytvára prvé odlišnosti v porovnaní s tromi susednými krajinami. Scenár, že by sme sa nedostali do EÚ spoločne s našimi susedmi, ktorí sa už prepracovali do prvej skupiny, zvyšuje nepochybne odlišnosť medzi Slovensko a okolitými tromi štátmi. Považujem to za veľmi významný faktor pre budúci vývoj SR v oblasti národnej bezpečnosti. Ak sa diskusie odvíjajú od vzťahu nášho neúspechu integrácie do NATO argumentáciou, že zóna stability sa priblížila k Slovensku a tým sa zvýšila jeho bezpečnosť, v oblasti EÚ nájdeme mnoho argumentov, ktoré hovoria opak.

Peter Barták: Ukázal by som, ako sa moja poznámka k referátu Radbouda van den Akkera dá spojiť s diskusiou k tomuto referátu. Zaujalo ma zdôraznenie potreby prekročiť národné záujmy. Kolektívna obrana už nepredstavuje len obranu teritória daných hodnôt, toto teritórium treba prekročiť. Súvisí to s tým, že dnes nemôže žiaden štát sám osebe zaručiť svoju bezpečnosť absolútne – pravdaže, za istých okolností s jednou výnimkou. Všeobecne však nejestvuje možnosť zaručiť komplexne a všestranne bezpečnosť a obranu ani presadzovaním svojich národných záujmov na úkor iných štátov. Čiže len hľadaním kompromisu a čiastočnej rezignácie na svoje národné záujmy a súčasne prijímaním iných hodnôt. Referátová téma ma priviedla k tomu, že po rozdelení ČSFR sa na týchto dvoch štátoch prejavila skutočnosť, že začali hľadať svoju identitu a definovanie svojich národných záujmov. Ani dnes nemá Slovensko presne vydefinované národné záujmy tak, ako ich majú USA alebo napr. Nemecko. A to vôbec nehovorím o národných bezpečnostných alebo obranných záujmoch. Etapa prekročenia národných záujmov je preto ešte len pred nami. Ak budem ilustrovať tento problém na príklade tretej otázky referenda, potom pre veľkú časť Slovákov prijatie Slovenska do NATO nie je zlučiteľné s predstavou, že by slovenský vojak mal byť prítomný aj povedzme v Holandsku alebo Turecku. Tie isté rozpaky sa objavili zoči voči možnosti existencie základní NATO na slovenskom území, ktoré by pritom paradoxne predstavovali vlastne pomoc členských štátov NATO Slovensku. S ohľadom na význam geopolitických a geostrategických faktorov si nemyslím, že by ich význam poklesol. Rozpad bipolarity a prechod k multipolarite v súvislosti s koncom studenej vojny vedie totiž aj k istému návratu k predjadrovému obdobiu. To je pozitívnym fenoménom najmä preto, že jadrové zbrane zo strednej Európy zmizli a jedného dňa možno zmiznú z celej Európy. Ak by sme chceli klasifikovať možné eskalácie vojen od tej bez ozbrojeného boja až po ten deviaty – vojnu so všetkými prostriedkami s hrozbou použitia jadrových zbraní – alebo dokonca desiaty stupeň – vojna so všetkými prostriedkami vrátane jadrových. Treba si uvedomiť, že hrozba jadrovej vojny bola v istých okamihoch – v 60. či 70. rokoch – celkom reálna, či už vezmeme do úvahy krízu okolo Kuby, euroraket, Berlína. Táto hrozba sa postupne strácala a dnes predstava, že by existovala hrozba jadrovej vojny, nie je reálna. V súčasnosti sa považuje dokonca za najmenej reálnu hrozbu pre

Európu. To znamená, že sa vraciame za existenciu horizontu jadrových zbraní do obdobia uvažovania o faktoroch, ktoré boli aktuálne v predjadrovom čase. Sem patria aj geopolitické či geostrategické faktory.

Vladimír Leška: Hovoril som síce o tom, že geopolitické a geostrategické faktory sú menej významné ako v minulosti, ale nie preto, že sa znovu zvyšuje pravdepodobnosť vedenia konfliktov bez použitia jadrových zbraní a vzrastá nebezpečenstvo pod úrovňou konvenčnej vojny. Hovoril som o týchto faktoroch, pretože som presvedčený, že vojenské riešenie medzinárodných vzťahov – najmä v európskom regióne – bude stále menej častejšie používané. Bude totiž neefektívne a drahšie ako riešenie inými, nevojenskými prostriedkami. Tie nevojenské prostriedky, hlavne hospodárske, politické, diplomatické, získavajú na hodnote. Napr. na Balkáne sa síce stále používajú vojenské prostriedky na riešenie konfliktov, ale to predsa len nebolo riešenie konfliktov medzi štátmi, ale vnútri štátov. Prvé použitie ozbrojených síl v balkánskej vojne sa udialo ešte v rámci jednotného štátu. Aj ak pripustíme možnosť vojnového riešenia sporov v Kosove, zasa to bude problém v rámci určitého štátu. Takže som o znížení významu geopolitických a geostrategických prvkov hovoril v súvislosti s Českou republikou a Slovenskom.

Vladimír Kmec: Ak hovoríme o geopolitike a nových trendoch, rozpad ČSFR znamená pre geopolitiku mierovú zmenu hraníc. Dovedy sme z dejín poznali predovšetkým zmeny hraníc, ktoré sa udiali na základe vojnových, ozbrojených akcií. Rád by som vedel, aký význam referent pripisuje tomuto elementu pre trendy geopolitiky v 21. storočí. Má ešte vôbec nejaký význam?

Vladimír Leška: Kultivovaný rozchod týchto dvoch dnešných štátov je dôkazom, že ak sa politici dohodnú, môžu sa štáty i rozchádzať. Nemyslím si pritom, že rozchod sa uskutočnil optimálnym spôsobom. Charakterizovala ho rýchlosť a snaha realizovať krátkodobé politické záujmy. To v dlhodobejšej perspektíve poškodilo oba národy. Riešenie, ktoré českí a slovenskí politici použili, je však možné jednoznačne uviesť ako pozitívny príklad. Nie som si ale istý, či toto riešenie môže slúžiť ako vzor pre budúce vzťahy v procese globalizácie. Prevláda totiž proces integrácie a snaha o ďalšiu dezintegráciu a fragmentáciu sa v podmienkach iných štátov ukáže ako málo efektívna a anachronická a nebude zodpovedať cieľom integračných procesov, ktoré sú založené na procese globalizácie. Čo sa však udialo, sa udialo a netrúfam si odhadnúť, ako by to dopadlo, keby sa to bolo neudialo. V knihe slovenského novinára Karola Wolfa je použitá formulácia: „S odstupom času musí aj ten najzarytejší Čechoslovák uznať, že pokiaľ by v roku 1992 občania rozhodli o zachovaní spoločného štátu, rozpadol by sa nakoniec za veľkého treskotu a určite nie v pokoji a možno dokonca ani v mieri“. S tým možno ťažko polemizovať v otázke samotného rozpadu, ale domnievam sa, že keby politici neboli z rôznych ideologických táborov, tak by sa boli mohli dohodnúť na efektívnejšej forme rozdelenia a efektívnejšej forme

budúceho spolužitia týchto štátov. Ale pretože Mečiar predstavoval jeden vyhranený pól politiky vo vtedajšom Československu a Klaus druhý, nemohli sa tieto dva póly dohodnúť na efektívnej forme budúcej koexistencie. Tento hlboký rozkol bol zrejme potrebný, ale ďalej už môžeme hovoriť iba v rovine „keby“, „keby“. To „keby“ bolo dané pomerom síl, ktorý vzišiel zo slobodných volieb, kde sa rozhodovali občania. Politici sice na rozdelenie štátu mandát nemali, ale tým, že sa vďaka vysokému počtu hlasov dostali do čela vládnuccich garnitúr, získali potrebný priestor. Mohlo to byť aj inak, ale „keby“ v histórii neplatí.

Peter Volten: S poňatím geopolitiky mám určitý problém. Geopolitika je skôr staromódnym prístupom k interpretácii javov. Veľmi je zviazaná s vojensko-bezpečnostnými otázkami a veľmi je spojená aj s bývalou studenou vojnou. V myslení mnohých ľudí je však geopolitika stále zafixovaná ako hodnotný prístup k bezpečnosti. V myslení takých Holanďanov, Francúzov či Nemcov bola geopolitika tradične spojená s faktorom teritória, to však už dávno nie je ten najdôležitejší faktor. Američania pristupujú k zahraničnej politike prednostne v strategických termínoch, ešte lepšie povedané v geopolitických strategických termínoch. Čím viac sa v Európe posúvate na východ, tým viac sa zdôrazňuje geopolitika. Je to dané obavou zo straty územia, čiže starým, klasickým prístupom k otázkam bezpečnosti a obrany. Lenže pre Západnú Európu, ktorá si vytvorila spoločenstvo založené na skutočnej bezpečnosti, je geopolitickým faktorom územia celkom zanedbateľný faktor. Moc Nemecka nespočíva v tom, že Nemecko po znovuzjednotení teritoriálne expandovalo, ale preto, že tento štát predstavuje ekonomickú a finančnú mocnosť. To isté platí o Holandsku, alebo povedzme o Tajvane či Honkongu. Ich význam vo svete vôbec nespočíva v území. Prirôdzené sa názory na tieto otázky rôznia. Pre Poľsko sa problém javí aj dnes inak, pretože v celých poľských dejinách bolo teritórium vždy nesmierne dôležité. Takže v našom myslení o bezpečnostnej politike leží hlboká asymetria, ktorá závisí od polohy a od miesta v dejinách. Súčasne sme však nútení prekonávať staromódné poňatia bezpečnosti založené na geopolitike v prospech menej vojenských a viac globalizačných aspektov: ekonomiky, financií a ďalších činiteľov, pre ktorých hranice nemajú význam a snažíme sa zbaviť sa hraníc. V politike, najmä v bezpečnostnej politike sice stále žijeme s vedomím hraníc, ale mali by sme si uvedomiť, že aj tu by sa význam hraníc mal zmenšovať. Ak rokujete s generálnym štábom v Moskve, pohybujete sa stále ešte v geopolitike. Nanešťastie treba priznať, že globalizácia v bezpečnosti v podstate neexistuje. Bezpečnosť je definíciou regionálna, lokálna a nachádzame sa preto pri všetkých globalizačných pokusoch stále ešte v konfúznom svete. Sme stále ešte hlboko zakorenení v európskych dejinách a v studenej vojne. Ale každému by malo byť jasné, že geopolitika už nie je tou veľkou témou ako kedysi.

Vladimír Leška: Ja sám som pri príprave svojho príspevku mal najväčšie pro-

blémy vysporiadať sa najmä s týmto termínom. Keď človek začne s geopolitikou, pracuje koniec koncov s teóriami, ktoré viedli k Mein Kampf a dôsledkom, ktoré z toho potom vyplynuli. Dnes sa však termín, kategória „geopolitický“ zaužíval prinajmenšom v našom prostredí takým spôsobom, že sa chápe skôr ako geografické, priestorové vnímanie určitého pôsobenia mocností a vôbec zainteresovaných štátov. V tomto zmysle možno používať geopolitický jazyk napr. vo vzťahu Slovenska k Maďarsku – Slovensko ako sused, ktorý sa teritoriálne zmenšil a zmenšili sa tak jeho možnosti ovplyvňovať niektoré skutočnosti diplomatickou cestou tak, ako mohla robiť bývalá ČSFR atď. Druhou vecou je, že geopolitika vyvoláva dojem, ako by šlo o priestorové riešenia problémov. Mali by sme však pridať ešte časovú, dynamickú dimenziu.

Gabriel Kopecký: Geopolitika by sa nemala obmedzovať na teritoriálny problém, mala by sa dotýkať globálnych aspektov bezpečnosti a globálnej politiky. Hoci sme malá krajina, mali by sme aj pri použití geopolitickej terminológie myslieť a hovoriť v celoeurópskej súvislosti. Ak v minulosti stáli proti sebe dva znepriatelené bloky – NATO a Varšavská zmluva –, dnes je najväčším problémom NATO neistota. Neistota v tom, aký je potenciálny protivník, aký je silný, odkiaľ prichádza, prečo prichádza. To sa nedá neplánovať, ak protivníka nepoznáš aj s jeho rozmermi, jeho možnosťami a nemôžem si tak pripraviť plán na odvetnú akciu, resp. na flexibilnú a adekvátnu reakciu.

Peter Ošváth: Dovolil by som si polemizovať s referujúcim v jednej otázke, keď konštatoval, že čo sa týka rozdelenia ČSFR, mali víťazné politické strany v Česku, resp. na Slovensku mandát k rozdeleniu republiky tým, aký výsledok voľby priniesli. Nebolo to tak. Mandát určitému konaniu politických strán je daný len tým, akým programom oslovovali svojich voličov pred voľbami. Ak ani jedna z týchto dvoch rozhodujúcich politických strán nemala v programe rozdelenie spoločného štátu, potom ho nemali ani po volebnom víťazstve. Čo sa týka správnosti tohto konania – nepolemizujem vôbec o tom, či to bolo dobré alebo zlé – od rozdelenia nás delí príliš krátka doba, než aby bolo možné z historického hľadiska posúdiť pozítiva alebo negatíva tohto konania. Zatiaľ uplynulo len šesť rokov a miera správnosti či nesprávnosti sa historicky ešte nedá zhodnotiť. Vo veci samotného mandátu však treba povedať, že obe politické sily na rozdelenie mandát nemali. ODS presadzovala vo svojom programe zachovanie federatívneho štátu, na Slovensku ponúkalo HZDS hneď štyri varianty s tým, že občania v referende rozhodnú, ktorý variant bude víťazná politická sila presadzovať. Pripomeniem, že už v roku 1991 prišiel jeden slovenský politik s tézou, že Slovensko by malo mať po začlenení do vtedajšieho Európskeho spoločenstva vlastnú stoličku a vlastnú hviezdičku. Narážal na to, že by sme sa mali síce usilovať o vstup do Európy spoločným úsilím, ale každý by v nej napokon mal mať vlastné zastúpenie. Tým načrtnol pre budúcnosť určitú víziu integrácie Slovenska. Je paradoxom, že práve tento politik, ktorý s touto myšlienkou prišiel, je obviňovaný takzvanými štátotvorcami, že vlastne nepodpo-

roval osamostatnenie Slovenska. Aj v tomto prípade ukáže až história, či táto myšlienka bola správna a či nepredbehla konanie a myslenie v súčasnosti. Zatiaľ možno konštatovať toľko, že po rozdelení ČSFR Slovenská republika spomalila svoj integračný proces v porovnaní s Českom a je preto možné polemizovať o tom, či by nebolo bývalo vhodnejšie, keby bolo Česko-Slovensko postupovalo pri integrácii spoločne a keby potom volilo formu osamostatnenia až na prahu integrácie.

Vladimír Leška: Pri vyslovení slova „mandát“ som mal prirodzene na mysli predstaviteľov, ktorých zvolili preto, aby konali. Explicitne samozrejme nedostali mandát na rozdelenie, ale tým, že sa stali predstaviteľmi najsilnejších politických subjektov a nedokázali sa dohodnúť – Klaus chcel pevnú federáciu a to zase odmietala slovenská strana –, nevideli inú možnosť ako rozdelenie. Zostane už paradoxom, že Slovenská národná strana, ktorá ako jediná vplyvná politická sila mala rozdelenie v svojom programe splnila svoj volebný program s niekoľkými percentami hlasov, ktoré pri voľbách dostala. Ostatné aspoň trochu významné strany vtedajšieho Československa tento bod v programe nemali.

Milan Šmida

PERSPEKTÍVY SPOLUPRÁCE SLOVENSKEJ REPUBLIKY AKO ASOCIOVANÉHO PARTNERA ZEÚ

V súlade so zámerom organizátorov seminára sa pokúsim obrátiť pozornosť na vývoj v ZEÚ a podnietiť dialóg o potenciáli, ktorý pre budúce usporiadanie pomerov na európskom kontinente predstavuje táto medzinárodná organizácia. Vo vymedzenom čase sa sústredím na charakteristiku základných prístupov Slovenskej republiky, jej ministerstva obrany k prebiehajúcej adaptácii v ZEÚ, ktorá by mala vytvoriť podmienky na realizáciu jedného z dlhodobých cieľov zahraničnej a bezpečnostnej politiky a umožniť integráciu Slovenskej republiky do tejto inštitúcie.

Na základe vlastných skúseností môžem potvrdiť, že sa na Slovensku v diskusiách o bezpečnostnej architektúre a budúcom usporiadaní bezpečnostných pomerov v Európe nevenovala vždy dostatočná pozornosť poslaniu a potenciálu ZEÚ. Prístupy k politickým a vojenským aspektom pozície asociovaného partnera ZEÚ boli v rokoch 1994 až 1996 ovplyvňované prednostnou pozornosťou premenám v NATO a zainteresovanosťou SR na príprave rozhodnutí o rozšírení Aliancie.

Tento stav určite ovplyvňovala aj komplikovanosť vnútorných premien ZEÚ na akcieschopný organizmus a prevládajúci pesimizmus niektorých partnerov medzi členskými krajinami v hodnotení perspektív ZEÚ.

K určitému obratu a pozornejšiemu sledovaniu vývoja v ZEÚ začalo dochádzať v druhej polovici roku 1996. Medzi dôvody postupného obratu v prístupoch k ZEÚ možno celkom určite zaradiť poznatky o klesajúcich príležitostiach na zaradenie SR do prvej skupiny adeptov členstva v NATO. V dôsledku chybných analýz sa dokonca začalo v minulom roku v niektorých politických kruhoch na krátky čas uvažovať o členstve SR v ZEÚ v spojitosti s členstvom v EÚ ako o alternatíve členstva v NATO. Medzi argumentmi sa objavil i názor o tom, že kým rozširovanie Aliancie Ruská federácia rozhodne odmieta, postoj k prípadnému rozšíreniu ZEÚ nemá takú kategorickú podobu.

Z hľadiska nastolenej problematiky však nie je potrebné podrobnejšie rozobrať ďalšie súvislosti a okolnosti týchto názorov. Na objasnenie súčasnej pozície ministerstva obrany je dôležitejšie to, že sa nám po berlínskom zasadnutí NAC v roku 1996 podarilo hlbšie preniknúť k podstate a určujúcim tendenciám v transatlantických vzťahoch, pochopiť širšie súvislosti formovania európskej bezpečnostnej identity a zareagovať včas na to, že vzťahy na osi NATO-ZEÚ-EÚ dostávajú novú dimenziu.

Vývoj udalostí v roku 1997 plne potvrdil predpoklad o tom, že diskusie o bez-

pečnostnej architektúre dostali aj pod vplyvom reálnej situácie praktický politický rozmer v podobe konkrétnych akcií, ktoré mali preveriť funkčnosť kooperatívneho modelu európskej bezpečnosti. Na podporu týchto konštatovaní môžem uviesť, že sa na ministerstve obrany od zasadnutia Rady ZEÚ v Ostende veľmi pozorne sleduje vývoj v ZEÚ a prikladá veľký význam príprave na jednotlivé rokovania Rady i ich výsledkom.

Týka sa to predovšetkým rokovani v Paríži a Erfurte v roku 1997, keď pod predsedníctvom Francúzska a SRN nastal v ZEÚ k zreteľný posun na úseku inštitucionalizácie vzťahov ZEÚ s EÚ a NATO, v názoroch na rozvoj operačných schopností ZEÚ a vo vytváraní podmienok na účasť asociovaných partnerov v Petersberských operáciách pod vedením ZEÚ.

1. Prístupy Ministerstva obrany SR k procesu adaptácie ZEÚ a hodnotenia dosiahnutých výsledkov

Slovenská republika je v súlade so svojimi záujmami zainteresovaná na zvýšení zodpovednosti Európanov za dianie na kontinente, za jeho stabilitu a bezpečnosť. V súvislosti s vývojom od roku 1997 (zvlášť keď vezmeme do úvahy výsledky summitu NATO v Madride a augustového zasadnutia Európskej rady v Amsterdame) sa domnievame, že je potrebné vziať do úvahy pokračujúcu spätosť záujmov západných krajín a rešpektovať ďalšie prehĺbenie vzťahov na osi EÚ-ZEÚ-NATO. Tento vývoj významne modifikuje východiskové podmienky na formuláciu integračnej stratégie adeptov členstva v týchto západných štruktúrach medzi krajinami strednej a východnej Európy.

Zdá sa nám, že po obsiahlych diskusiách napriek námietkam viac proatlanticky orientovaných a niektorých neutrálnych krajín prevládli názory podporujúce posilňovanie politických integračných väzieb v Európskych spoločenstvách a inštitucionalizáciu vzťahov EÚ a ZEÚ. Z hľadiska vývoja vzťahov medzi EÚ a ZEÚ to znamená okrem iného rešpektovať aj to, že ZEÚ sa stáva stále viac integrovanou súčasťou vývoja v EÚ a svojim poslaním tenduje:

- k podpore spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ s definovanou obrannou dimenziou,
- k funkcii, ktorá umožní sprístupniť príslušný vojenský a operačný potenciál pre spoločnú obrannú politiku.

Významnou je v tomto smere tendencia postupného prebudovania ZEÚ na obranný komponent EÚ a formovania schopností plniť úlohy spojené s riešením krízových situácií, vrátane udržiavania mieru a humanitárnych operácií.

Na základe predpokladaného vývoja očakávame, že k posilneniu vzájomných väzieb ZEÚ a EÚ budú prijaté opatrenia, ktoré umožnia:

- ďalej rozvinúť spoluprácu orgánov EÚ a ZEÚ, zosúladiť činnosti súvisiace s pôsobením predsedníckych krajín a prácou sekretariátov,

- právne vymedziť vzťahy medzi príslušnými orgánmi EÚ a Plánovacou skupinou ZEÚ, Situačným centrom ZEÚ a Satelitným strediskom ZEÚ,
- zdokonaľiť koordináciu procesov konzultácií a prijímania rozhodnutí v krízových situáciách,
- rozvinúť spoluprácu v oblasti vyzbrojovania v rámci Skupiny pre výbroj ZEÚ (WEAG) s cieľom racionalizovať európsky zbrojársky trh.

Uvedomujeme si, že práce na spoločnej obrannej politike EÚ a posilnenie inštitucionálnych väzieb medzi EÚ a ZEÚ boli umožnené vyriešením námietok niektorých členských krajín súvisiacich s potrebou rešpektovať špecifické záväzky vyplývajúce z ich príslušnosti k NATO (Dánsko, Veľká Británia). Tento výsledok je možné považovať za úspech spolupráce kontinentálnych členov EÚ a ZEÚ, predovšetkým Francúzska a NSR, ktoré boli predsedníckymi krajinami ZEÚ v roku 1997 a zároveň naznačuje určité posuny v prístupoch Veľkej Británie vo vzťahu k EÚ po voľbách v tejto krajine.

Nemenej významný je vývoj vzťahov medzi NATO a ZEÚ. Vieme, že jedným z dôležitých cieľov adaptácie NATO je vybudovanie ESDI a proces by mal vyústiť do vytvorenia efektívnych vojenských síl a európskeho vojenského velenia pripravených pôsobiť pod politickou kontrolou a vedením ZEÚ. Poskytnutie kapacít NATO pre operácie pod vedením ZEÚ je kľúčovým aspektom operačných schopností ZEÚ a praktickej aplikácie ESDI.

Za povšimnutie stojí realizmus a pragmatizmus, s ktorým sa vyriešili diskusie o poslaní a vzťahoch oboch inštitúcií. Som presvedčený o tom, že proces vyústi do vytvorenia efektívnych vojenských síl a európskeho vojenského velenia pripravených pôsobiť i pod politickou kontrolou a vedením ZEÚ.

Za významný impulz pre rozvoj operačných schopností ZEÚ považujeme schválenie spoločného dokumentu NATO/ZEÚ o koordinácii výcvikových programov.

V ďalšom období očakávame, že sa spolupráca medzi ZEÚ a NATO zameria na:

- zdokonalenie mechanizmov a procedúr krízového manažmentu, aktualizáciu skúseností získaných v operáciách a počas cvičení,
- formovanie schopností reagovať na rozmanité krízové situácie a optimálne uplatnenie dostupného vojenského a obranného potenciálu,
- definovanie zásad použitia ozbrojených síl štátov ZEÚ v operáciách pod národným alebo mnohonárodným velením, požiadaviek na interoperabilitu vyčleňovaných síl,
- rozšírenie a zdokonalenie výcviku a cvičení,
- rozvoj spravodajských schopností a všestranné uplatnenie možností Situačného centra ZEÚ a Satelitného strediska ZEÚ.

Na základe výsledkov posledných rokovaní Rady ZEÚ je možné vyvodiť, že ZEÚ v priebehu roka 1997 nastúpila cestu praktickej realizácie cieľa zameraného na postupnú premenu ZEÚ na európsku politicko-vojenskú inštitúciu pripravovanú pre širokú škálu akcií krízového manažmentu s použitím síl a potenciálu členov ZEÚ na národnej alebo mnohonárodnej báze s podporou kapacít NATO.

Predpokladáme, že sa zvláštna pozornosť bude naďalej venovať príprave postupov umožňujúcich účasť asociovaným členom a pozorovateľom na aktivitách súvisiacich s rastom operačných schopností ZEÚ, že sa asociovaní členovia budú podieľať ako plnoprávni členovia na tých programoch a operáciách, do ktorých prispejú konkrétnou účasťou.

Z hľadiska strategických záujmov Slovenskej republiky v kontexte s vývojom v roku 1997 vo vzťahu k ZEÚ bude teda správne vziať do úvahy:

- rozhodnutia orgánov EÚ o spoločnej obrannej politike a celkovú dynamiku tendencií predznamenávajúcich integráciu ZEÚ do EÚ ako obranného komponentu, ktorý sprístupní EÚ požadovaný vojenský a obranný potenciál pre širokú škálu potrieb kolektívnej obrany a krízového manažmentu,
- rozhodnutia orgánov ZEÚ a NATO, ktoré umožnili vytvoriť inštitucionálne základy na rozvoj ESDI a praktickú aplikáciu jej potenciálu, a tým vyjasniť pozíciu ZEÚ v európskej bezpečnostnej architektúre,
- smerovanie a dynamiku vývoja na úseku operačných schopností ZEÚ, kľúčový význam praktickej aplikácie návrhu CJTF pre rozvoj operačnej výkonnosti ZEÚ,
- reálnosť procesov súvisiacich s rozširovaním priestoru pre účasť asociovaných partnerov na aktivitách ZEÚ, ktoré v konečnom dôsledku znižujú rozdiely medzi štátmi uplatňovanými v ZEÚ a vytvárajú podmienky na systematickú prípravu na plnenie vojenských, obranných úloh a angažovanosť krajín usilujúcich o členstvo v EÚ a ZEÚ,
- kompatibilitu premien v obrannej a vojenskej oblasti NATO s perspektívnym postavením a úlohami ZEÚ.

Slovenská republika podporila tieto vnútorné premeny v ZEÚ a zaradila sa medzi tie krajiny, ktoré zdôrazňovali potrebu prijať opatrenia na rozšírenie priestoru pre účasť asociovaných partnerov na formovaní nového postavenia ZEÚ v európskej bezpečnostnej architektúre.

2. Podmienky na rozvoj spolupráce SR a ZEÚ

V prvom rade oceňujeme schválený dokument o účasti asociovaných partnerov na operáciách v zmysle Petersberskej deklarácie. Schválený dokument na zasadnutí Rady ministrov ZEÚ („Praktické ustanovenia o zapojení asociovaných partnerov do petersberských operácií“) vyjasňuje zásady a postupy účasti vyčlenených síl asociovaných partnerov ZEÚ v súlade s ich štatútom v operáciách a úlohách charakterizovaných Petersberskou deklaráciou (ďalej len „operácie ZEÚ“).

Slovenská republika v záujme podpory svojej pozície asociovaného partnera ZEÚ vyčlenila pre prípad účasti v humanitárnej operácii ZEÚ jednu poľnú pohyblivú nemocnicu so 6-mesačným obdobím potrebným na jej prípravu na nasadenie do operácie. Toto vyčlenenie síl Armády SR bolo koncom roka 1997 orgánom ZEÚ opakovane potvrdené.

Pri zvažovaní účasti Slovenskej republiky a jej ozbrojených síl v operáciách ZEÚ berieme do úvahy, že krízový manažment ZEÚ závisí od uplatnenia mechanizmov spolupráce, výmeny informácií, konzultácií v orgánoch únie a od efektívnej spolupráce s NATO v prípadoch použitia vojenského potenciálu Aliancie. Vychádzame z toho, že zapojenie sa do operácie poskytuje asociovaným partnerom právo zúčastňovať sa na rokovaní pracovných skupín (politicko-vojenská skupina, skupina vojenských delegátov, skupina pre spoluprácu).

Sme pripravení poskytnúť potrebné údaje o vojenských silách a v prípade potreby doplniť údaje o registrovaných vyčlenených silách. V tejto súvislosti očakávame, že príslušné orgány ZEÚ budú v ďalšom období:

- pokračovať vo vypracovávaní zásad na výmenu informácií, situačných hlásení,
- preskúmať ustanovenia a stav spolupráce s jednotlivými asociovanými partnermi s cieľom podnietiť ich zainteresovanosť na zdokonaľovaní prípravy síl predurčených pre operácie ZEÚ,
- zdokonaľovať podmienky na prípravu asociovaných partnerov k účasti na plánovaní operácií,
- spresňovať informácie o mobilite a logistike vyčlenených síl,
- zároveň očakávame výzvu k stretnutiu národných reprezentantov na prediskutovanie otázok súvisiacich s implementáciou schváleného dokumentu.

Poznatky z prípravy rozhodnutí o účasti Slovenskej republiky na mierových misiách OSN potvrdzujú, že nám za reálnymi potrebami zaostáva systematizácia oblasti krízového manažmentu. Doteraz neboli dostatočne využité skúsenosti z účasti jednotiek Armády SR v mierových operáciách a toto konštatovanie sa týka politickej, legislatívnej, inštitucionálnej, organizačnej i vojenskej stránky krízového manažmentu.

Z pohľadu pôsobnosti MO SR najväčšie ťažkosti v príprave rozhodnutí o účasti na mierových operáciách spôsobuje:

- zložitý a komplikovaný mechanizmus utvárania politického konsenzu v otázkach súvisiacich s realizáciou deklarovaných programových cieľov vlády SR v oblasti vojenskej podpory mierových iniciatív medzinárodných organizácií,
- zastaraná legislatíva v oblasti krízového manažmentu,
- zdĺhavý mechanizmus utvárania legálnych podmienok na účasť príslušníkov a jednotiek Armády SR v mierových operáciách,
- nejednoznačnosť rozdelenia kompetencií MZV SR a MO SR v príprave rozhodnutí o účasti Slovenskej republiky na mierových operáciách,
- absencia legálne definovanej funkcie Armády SR súvisiacej s jej účasťou v mierových operáciách, ktorá sa prejavuje v pasivite GŠ Armády SR na tomto úseku.

Naznačený stav potvrdzuje akútnu potrebu podnietiť systematické riešenie problematiky krízového manažmentu na úrovni exekutívy, ústrednej štátnej správy i v pôsobnosti MO SR. Okrem legislatívnych, inštitucionálnych a organizačných podmienok bude na tomto úseku vhodné úsilie podporiť sformovaním ucelenej stratégie vojenskej účasti na mierových iniciatívach medzinárodných

organizácii (OSN, OBSE, NATO, ZEÚ) a doplniť v súlade s touto stratégiou programy výstavby a modernizácie Armády SR.

Uvedené vývojové tendencie kladú kvalitatívne nové požiadavky na prístupy spojené so záujmami Slovenskej republiky vo vzťahu k ZEÚ aj vo vojenskej oblasti. V záujme akceptovania celkovej dynamiky tohto vývoja, zachovania schopnosti MO SR a Armády SR systematicky plniť úlohy v príprave na integráciu Slovenskej republiky do západných štruktúr porovnateľnej so susednými krajinami predpokladáme, že v ďalšom období bude potrebné:

1. Vo vojenskej a obrannej dimenzii integračnej stratégie akceptovať vývojové tendencie naznačujúce posilňovanie inštitucionálnych väzieb na osi EÚ-ZEÚ-NATO a rešpektovať zjednocovanie kritérií a pohľadov na celkovú pripravenosť adeptov na členstvo v jednotlivých západných inštitúciách.

2. Prehodnotiť prístup k požiadavkám vyplývajúcim z prípravy Slovenskej republiky na členstvo v EÚ, prijať opatrenia, ktoré umožnia MO SR adekvátne reagovať v súčinnosti s ostatnými orgánmi ústrednej štátnej správy na úlohy vyplývajúce z integrácie Slovenskej republiky do EÚ.

3. V koncepciách a programoch modernizácie systému obrany a Armády SR prihliadať k definovaným požiadavkám NATO a ZEÚ na polyfunkčnosť vojenskej sily ako predpokladu začlenenia národného obranného a vojenského potenciálu do riešenia širších otázok súvisiacich so stabilitou a bezpečnosťou európskych krajín, integrácie Slovenskej republiky do západných štruktúr (stupeň praktickej aplikácie uvedenej tézy považovať za jedno z kľúčových kritérií optimality uskutočňovaných premien v pôsobnosti rezortu MO SR).

4. Na základe skúsenosti s prípravou rozhodnutí a plánovaním účasti síl Armády SR na mnohonárodných mierových operáciách venovať zvláštnu pozornosť rozvoju a štandardizácii krízového manažmentu, systematizácii krokov v utváraní jeho legislatívnej, inštitucionálnej, organizačnej a vojenskej základne.

5. Uskutočniť revíziu vyčlenených síl pre účasť v mnohonárodných operáciách, ich štruktúru a programy rozvoja interoperability zosúladiť so strategickými cieľmi Slovenskej republiky a perspektívnym zložením Armády SR (sily okamžitej reakcie, sily rýchlej reakcie, hlavné obranné sily) s cieľom zvýšiť jej celkovú výkonnosť a schopnosť pôsobiť v mnohonárodných zoskupeniach.

6. Uskutočniť kroky, ktoré zdokonalia odbornú, technickú pripravenosť a prehĺbia interoperabilitu síl Armády SR vyčlenených na operácie ZEÚ, vrátane modernizácie poľnej pohyblivej nemocnice.

7. V plánovaní účasti na medzinárodných výcvikových aktivitách a cvičeniach rešpektovať koordináciu krokov NATO a ZEÚ, prednostne uplatniť potenciál, ktorý poskytuje vo vzťahu k praktickému zvládnutiu a uplatneniu mechanizmu krízového manažmentu ZEÚ účasť na cvičení CRISEX.

8. Mimoriadnu pozornosť venovať skúsenostiam NATO zo zavádzania konceptu a doktríny CJTF.

V súlade s odporúčaniami Slovenská republika podporí úsilie ZEÚ rozšíriť vzájomnú informovanosť o silách pripravených na účasť v záchranných, humanitárnych a mierových operáciách a MO SR posilní väzby s plánovacími orgánmi ZEÚ.

Diskusia k príspevku Milana Šmidu

(PERSPEKTÍVY SPOLUPRÁCE SLOVENSKEJ REPUBLIKY AKO ASOCIOVANÉHO PARTNERA ZEÚ)

Alexander Levčenko: Až doteraz sa ukrajinská zahraničná a bezpečnostná politika zameriavala na vzťahy k NATO. Participoval som na tvorbe perspektív ukrajinskej zahraničnej politiky z hľadiska opozičných politických síl pri prezidentských voľbách. Viem si preto predstaviť, že v októbri r. 1999 sa situácia na Ukrajine pri hodnotení bezpečnostnej a zahraničnej politiky môže zmeniť. Ak sa opozícii podarí zvíťaziť v prezidentských voľbách, bezpečnostná a zahraničná politika sa môže zmeniť práve vo vzťahu k ZEÚ. Žiaľ, zatiaľ sme boli svedkami nedostatku politickej vôle západoeurópskych predstaviteľov, odôvodňovaný nedostatkom finančných prostriedkov pre budovanie spoločnej európskej bezpečnostnej a zahraničnej politiky. Nepochybne je pre Európanov ťažké investovať peniaze do ZEÚ aj do NATO. Kladiem si otázku, či budúci ukrajinský prezident bude úspešný, ak požiada Slovensko o podporu pri nasledujúcej iniciatíve: Osloviť NATO a požiadať ho, aby sa časť finančných prostriedkov určených pre program Partnerstvo za mier, preorientovala na činnosť ZEÚ v rámci NATO. Krajiny ako Ukrajina alebo Slovensko, ktoré nie sú členmi NATO, by totiž mali dostať možnosť vyvíjať sa a zvyšovať svoju interoperabilitu v spolupráci so Západoeurópskou úniou. Prípadný nový ukrajinský prezident bude pri tejto iniciatíve hľadať podporu predovšetkým v susedných štátoch.

Milan Šmida: Deklarácia z Rodosu azda prvýkrát na pôde ZEÚ pomerne jasne artikulovala záujem ZEÚ rozvíjať vzťahy s krajinami s tretími krajinami a je tam špecificky spomenutá aj Ukrajina a Ruská federácia. ZEÚ sa zrejme bude po počiatočných ťažkostiach stále viac a viac orientovať na reálnu situáciu v Európe a vzhľadom na svoju pozíciu v Európe sa do centra špecifických prístupov určite dostane aj Ukrajina. Čo sa týka fondov je zrejme, že EÚ pre túto oblasť zatiaľ fondy nemá. NATO napr. presmerovalo fondy, ktoré boli určené na partnerskú spoluprácu. Varšavská iniciatíva, ktorá hrala jednu z najdôležitejších miest v amerických úvahách pri usmerňovaní spolupráce s partnerskými krajinami, mení svoju funkciu a v krátkom čase majú byť zastavené programy pomoci pre Českú republiku, Poľsko a Maďarsko. Ušetrené prostriedky budú pravdepodobne prerozdelené pre ostatné krajiny a Ukrajina sa celkom určite nachádza v prioritách tohto prerozdelenia. Slovensko je zainteresované na premenách na Ukrajine, na stabilite tejto krajiny, aby mohla primeranými prostriedkami presadzovať svoje národné záujmy. Slovensko je rovnako zainteresované, aby záujmy Ukrajiny boli rešpektované v európskych

procesoch a SR v doterajšom prístupe záujmy Ukrajiny na medzinárodnej scéne vždy podporovala.

Gabriel Kopecký: Kto pozná mechanizmus činnosti NATO a ZEÚ vie, že mnohí pracovníci sedia na dvoch stoličkách. Ten istý pracovník pracuje v NATO a chodí zároveň na porady Obrannej plánovacej bunky – Defence Planning Cell – do ZEÚ a naopak, niektorí stabilní pracovníci Obrannej plánovacej bunky v ZEÚ plnia určité funkcie pre NATO. ZEÚ pritom nedisponuje prakticky nijakými ozbrojenými silami, všetko sú to sily – a najmä prostriedky – NATO. ZEÚ nemá navyše nijakú infraštruktúru. NATO preto ponúklo partnerským krajinám prebytočné fondy pre infraštruktúru a dnes sú v partnerských krajinách tieto fondy použiteľné. Je len treba mať kvalitne pripravený projekt a kvalitou presvedčiť NATO, že táto infraštruktúra bude skutočne použitá pre potreby NATO a ZEÚ. Inými slovami, že pôjde o návratnú investíciu. Niečo iné je Varšavská iniciatíva – to je bilaterálny vzťah medzi USA a individuálnou krajinou. NATO samo osebe už infraštruktúru nerozširuje, len ju skvalitňuje a potrebuje aj predsunuté stanoviská, pretože spôsob operácií dnes spočíva v rýchlej mobilite, v schopnosti dostať určité množstvo ľudí a techniky na miesto, kde majú pôsobiť. Na Slovensku sa mimochodom vžil veľmi zlý preklad pre C. J. T. F. – Combined Joint Task Force. Sú to vlastne tri výrazy. „Combined“ pre nich znamená medzinárodný, t.j. viac ako dve krajiny, „joint“ viac ako dve zložky ozbrojených síl: pozemné vojsko-letectvo, pozemné vojsko-námorníctvo alebo letectvo-námorníctvo – to pre nich znamená to „joint“. A „task force“, to je pre nich zoskupenie síl pre nejakú konkrétnu úlohu, ktorá má svoj názov. Bo by som rád, keby sa na Slovensku udomácnila nejaká normálnejšia terminológia, pretože pri preklade vzniká problém v tom, že najprv preložíme z angličtiny do slovenčiny uvedený názov v tejto podobe, ale potom ho zase zo slovenčiny preložíme do angličtiny a je z toho niečo úplne iného.

Radboud van den Akker: Problém, ktorý sa práve prezentoval vyplýva z existencie akéhosi chybného chápania. Pokúsil som sa včera vysvetliť, že NATO sa usiluje o vývoj ZEÚ a zvýšenie jej schopnosti. Snažíme sa preto, aby ZEÚ plne využívalo kapacity NATO, ktoré sú prirodzene väčšie, než má ZEÚ sama. ZEÚ ani nedisponuje programom pomoci ako NATO v podobe Partnerstva za mier. Vďaka PfP je NATO schopné poskytovať špecifickú pomoc krajinám, ktoré sa v PfP združujú. Týmto spôsobom môžu z PfP profitovať aj Ukrajina a Slovensko. Účasťou v PfP daná krajina zvyšuje svoju schopnosť byť funkčnejšia a efektívnejšia. Z hľadiska členstva v NATO a ZEÚ však nie je medzi NATO a ZEÚ rozdiel: Je možné byť v oboch organizáciách a využívať výhody členstva v jednej i druhej.

Andrej Žiarovský (Programová rada DÚ, sekcia obrany): ZEÚ podľa toho, čo tu bolo povedané, pristúpila k budovaniu vlastných operačných síl a kladie väčší dôraz na riešenie krízových situácií. Je už stanovený nejaký termín, kedy by ZEÚ bola schopná vstupovať samostatne do akcií?

Milan Šmída: Zatiaľ bolo prijaté rozhodnutie o budovaní operačných síl. Vždy však trvá nejaký čas, kým sa rozhodnutia realizujú.

Elemír Nečej: Je zrejmé, že akási sólová cesta do európskych bezpečnostných štruktúr najprv cez ZEÚ nie je možná, ale existuje predsa len možnosť napojiť sa na štruktúry ZEÚ. Na zasadnutiach v Paríži, v Erfurte aj na Rodose je zaujímavá jedna vec: Naša demonštrácia spôsobu, ako sa dá napojiť na spoluprácu v otázke zbrojenia. Túto spoluprácu však do značnej miery ovplyvní vývoj spolupráce v prvom pilieri EÚ, pretože tam budú involvované výrobné podniky a vôbec ekonomika. Z tohto dôvodu sa môže ľahko stať, že naše úsilie je celkom neuskutočiteľné, závisí totiž od prijatia do EÚ.

Milan Šmída: To je realistické hodnotenie. Čo sa týka našej účasti v potenciálnych spoločných programoch v oblasti zbrojného priemyslu alebo v účasti na formovaní spoločnej zbrojnej politiky, potom sa v súčasnosti pohybujeme na pôde želania. V ZEÚ sa momentálne diskutuje o tom, akým spôsobom budú do týchto programov začlenení pozorovatelia z asociovaných krajín. To znamená, že sa táto problematika zatiaľ diskutuje len v desiatke – v skupine pevných členov ZEÚ. Na Rodose sa už hovorilo o tom, že aj asociovaní členovia – teda Turecko, Island a Nórsko – budú mať možnosť vstúpiť do týchto programov. Nám sa zatiaľ otvorila len možnosť účasti na diskusiách o prínose partnerských krajín do bezpečnostných programov v rámci NATO. Podali sme návrhy, ktoré by mali podporiť rozvoj infraštruktúry obrany SR tak, aby táto infraštruktúra bola kompatibilná pre prípad začlenenia SR do systému kolektívnej obrany. Doteraz nemáme odpoveď, ale je jasné, čo by sme potrebovali: modernizáciu leteckých základní, spojovacích systémov, protivzdušnej obrany, manažmentu vzdušného priestoru atď. To sú všetko veľké výzvy pre spoluprácu, ale podobné požiadavky majú v súčasnosti aj čerství adepti na členstvo v NATO a pozornosť Aliancie sa logicky sústreďí hlavne tam. NATO koniec koncov aj otvorene hovorí, že problematika infraštruktúry sa bude prednostne riešiť u nových členov. Pre Slovensko je dôležité, aby sa dostalo k potenciálu, k technológiám, k intelektuálnemu potenciálu v oblasti rozvoja vedy a aby sme napojili slovenské vedecko-výskumné inštitúcie do vzťahov s inštitúciami podobného zamerania na Západe. SR sa nepochybne v záujme určitej diferenciácie v procese partnerskej spolupráce a s ohľadom na cieľ stať sa členom Aliancie túto možnosť využije.

Peter Barták: SR zatiaľ nemá ešte dobre upravenú legislatívno-právnu základňu pre nové procesy v súvislosti so záujmom o členstvo a v súvislosti s procesom prehlbovania, modernizovania a kolektívneho spôsobu zaistovania bezpečnosti a obrany. Na prvý pohľad je logické, že štát by mal väčšmi, dlhšie a pomocou širšieho množstva odborníkov posudzovať skutočnosť, že na územie štátu majú prísť cudzie vojská než to, že domáci vojaci pôjdu na územie cudzieho štátu. Naša legislatíva je opačná. Národná rada zasadá zhruba päť-

krát za roka a preto treba podať návrh na vyslanie aj keby len jedného vojaka do zahraničia s veľkým predstihom. Tým sa NR SR odlišuje od vlády, ktorá zasadá prakticky každý týždeň a jej rokovací poriadok je menej zložitý. Na Slovensku sa často stáva, že návrhy na vyslanie do zahraničia sa podávajú až dodatočne, čím sa prakticky porušuje zákon, alebo sa otázka nerieši vôbec. Naproti tomu prijatie príslušníkov cudzích vojsk – napr. na výcvik – je na Slovensku celkom jednoduchým procesom. Prečo sa tento systém dodnes, do roku 1998, nezmenil? Nie som si vôbec istý, či taká predstava tento problém zmeniť vôbec existuje a či vôbec existuje vôľa zmeniť niečo v tomto smere tak, aby sme boli súčasní, moderní a na úrovni tých inštitúcií, do ktorých sa programovo hlásime ako členovia.

Milan Šmida: To sa však dotýka veľmi citlivej otázky, totiž revízie, popřípade zmeny Ústavy SR a navyše aj toho najcitlivejšieho miesta v ústave – kompetencií a právomocí jednotlivých subjektov. My máme pripravený návrh zmeny ústavy a návrh zmeny ústavného zákona, ktorým by sa vytvorili podmienky pre riešenie legislatívnych deficitov. Doteraz však nebola politická vôľa k náprave. Pri rozhovoroch na pôde Brannobezpečnostného a Zahraničnopolitického výboru parlamentu som sa od niektorých členov dozvedel nielen to, že naše návrhy sú zatiaľ nepriechodné, ale dokonca aj to, že nám podmienky možno ešte aj spíria. Urobili sme komparatívne analýzy, ako je príslušná legislatíva upravená v okolitých krajinách, popřípade vo vyspelých demokraciách a narazili sme na rôzne skutočnosti. Napr. v Španielsku musí byť každá služobná cesta vojaka mimo územia Španielskeho kráľovstva schválená v príslušnom výbore ich parlamentu.

Zdeněk Matějka

ÚLOHA OBSE V BEZPEČNOSTNEJ ŠTRUKTÚRE V 21. STOROČÍ

Existuje niekoľko dôvodov, prečo som presvedčený, že OBSE zostane s nami v nasledujúcom storočí a že jej úloha sa dokonca zvýši. Podľa môjho názoru je jednoducho nenahraditeľná. Ak by sme ju nezdedili po období studenej vojny a nezmenili ju na hlavný nástroj preventívnej diplomacie po období studenej vojny, museli by sme vytvoriť novú. Ak nie skôr, potom určite v súvislosti s rozširovaním NATO za účelom plného zúčastňovania sa na riešení problémov európskej bezpečnosti tých štátov, ktoré stoja mimo NATO a najmä Ruska.

1. OBSE vykonáva veľmi dobrú prácu, hoci verejnosť a dokonca politici a diplomati nevedia veľa o jej aktivitách a často ju ignorujú.

Na dôkaz tejto situácie spomeniem aspoň niektoré údaje o jej dlhodobej zaangažovanosti v konfliktných oblastiach, pri kontrole zbrojenia, ľudských dimenziách, národnostných menšinách. K júnu 1998 existuje trinásť dlhodobých misií OBSE (štyri z nich pod rôznymi názvami) rozmiestnené v Macedónsku, Bielorusku, Bosne a Hercegovine, Chorvátsku, Gruzínsku, Moldavsku, Estónsku, Lotyšsku, na Ukrajine a v Tadžikistane. Takzvaná Skupina pomoci v Čečensku je v skutočnosti tiež misia. Konflikt v Náhornom Karabachu sa rieši na politickej úrovni takzvanou Minskou skupinou 12 členských štátov a na mieste špeciálnym osobným zástupcom CiO a jeho piatimi asistentmi v regióne, s ústrediami v Tbilisi. Od januára 1997 existuje „prítomnosť OBSE v Albánsku“. Okrem toho existujú špeciálni zástupcovia OBSE v komisii estónskej vlády pre ruských vojnových dôchodcov, v podobnej Spoločnej komisii v Lotyšsku a tiež v Spoločnom výbore pre radarovú stanicu Skrunda v Lotyšsku. Od roku 1995 „styčný úrad strednej Ázie“ v Taškente venuje špeciálnu pozornosť piatim stredoázijským členským krajinám.

Význam jednotlivých misií možno posúdiť finančnými zdrojmi, ktoré im boli pridelené rozpočtom OBSE. Asi zo 100 miliónov USD pre celý pravidelný rozpočet na rok 1998 asi 35% ide do Bosny, 28% do Chorvátska (dve misie 63%!). 11 ostatných misií minulo iba 11%. Všetkých 13 misií minulo 74% zo všetkých finančných zdrojov OBSE.

Dnešný svet je plný absurdít. Jednou z nich je, že Česi hovoria k publiku s väčšinou Slovákov v angličtine. Rozdelenie Československa bolo určitým spôsobom absurdné, pretože budujeme novú hraničnú čiaru, keď ich iné európske národy rušia.

V súčasnosti misie v Bosne a Hercegovine sú najpočetnejšie. Misia v Bosne má 190 medzinárodne podporovaných členov, zatiaľ čo na vrchole svojej akti-

vity v rokoch 1996-97 mala 246 členov. Misia v Chorvátsku má temer 200 ľudí, ale do októbra dosiahne jej povolený počet 250. Iné misie sú oveľa menšie: Skopje a Ukrajina 4 ľudia, Bielorusko 5, Estónsko, Čechensko a Náhorný Karabach 6, Lotyšsko 7, Moldavsko a Tadžikistan 8, Albánsko 11, Gruzínsko 17. Spolu vo všetkých misiách je 437 podporovaných diplomatov a expertov všetkých druhov, hlavne vojenských.

2. Druhý dôvod preto, aby OBSE zostávala v európskom poli pôsobnosti v nasledujúcom storočí je skutočnosť, že medzinárodné vzťahy sa stávajú viac a viac multilaterálnymi. Bilaterálne vzťahy medzi štátmi zostávajú dôležité, ale základné problémy sa preberajú a často riešia na multilaterálnych stretnutiach alebo na ich okraji počas súkromných diskusií štátnych úradníkov zúčastňujúcich sa na početných stretnutiach medzinárodných organizácií. Zároveň sú dôležité medzinárodné problémy prediskutované na bilaterálnych stretnutiach; počas týchto stretnutí viac času sa venuje konzultáciám alebo koordinácii stanoviska jednotlivých krajín k širokým multilaterálnym sporným otázkam než striktne bilaterálnym problémom.

OBSE je však dnes oveľa menej viditeľná než Spojené národy, NATO alebo Európska únia, ale stále orgány vo Viedni dávajú šancu k politickému dialógu medzi 55 delegáciami o širokom rozsahu problémov dneška. Aktívne sa to dnes využíva a možno očakávať, že tento druh aktivity OBSE sa bude ďalej posilňovať.

3. 90 percent z posledných aktivít OBSE sa zaoberá bývalými sovietskymi republikami a temer všetkých zostávajúcich 10 percent času a energie sa venuje Balkánu. Je to určite stávkou, že takáto situácia bude existovať ďaleko v budúcom storočí, aj keď si vezmeme optimistický názor, že nebude existovať žiadny katastrofický vývoj v Rusku. Aj keď očakávame, že v budúci desaťročiach Rusko zostane v podstate demokratické, bude musieť riešiť obrovské problémy. Napriek svojej hospodárskej slabosti sa bude určite snažiť znova získať alebo udržať si pozíciu veľmoci a jeho jadrové zbrane budú zabezpečovať, že svet sa bude musieť podľa toho pripraviť.

Nemôžem sa domnievať, že by sa Rusko pripojilo k NATO, pretože v takomto prípade by sa Aliancia prasto stala druhom OBSE.

4. Existujúce medzinárodné organizácie zaoberajúce sa bezpečnosťou majú zotrvať skutočne do 21. storočia s veľmi podobnými úlohami. Neexistuje nič na nahradenie Spojených národov. Rada Európy sa bude v nastávajúcich rokoch nepochybné starať o individuálne ľudské práva. Dá sa očakávať, že v určitej vzdialenej budúcnosti Európska únia bude implementovať svoju spoločnú zahraničnú a obrannú politiku a ZEÚ sa stane buď tak alebo onak jej vojenskou zbraňou.

Predpovedať presnú budúcu úlohu NATO a OBSE je oveľa komplikovanejšie a vyžaduje oveľa viac predstavivosti. Ich budúcnosť závisí od mnohých nepredpovedateľných okolností, ale je temer isté, že vojenské aspekty medzinárodnej bezpečnosti budú stále menej a menej dôležité, zatiaľ čo svoju váhu zvýšia politické, ekonomické, environmentálne, sociálne stránky a všetky druhy nevojenských aspektov. V Európe vždy budú existovať bezpečnostné riziká a pro-

blémy, ale predpokladám, že väčšina z nich nebude v striktnom slova zmysle vojenská.

5. Zo záveru o prevládajúcom význame nevojenských ohrození sa zdá byť logické, že v prípade v podstate mierového a demokratického vývoja v Európe v priebehu nasledujúcich desaťročí by malo byť rozhodujúce podporovať úlohu organizácie zaoberajúcej sa v podstate politickými problémami, a tou je OBSE.

Na druhej strane, aj keď sa tieto predpoklady ukázali byť správne, skúsenosti minulých niekoľkých rokov, najmä v bývalej Juhoslávii, nám dali tvrdú lekciu: Napriek všetkým očakávaniam po politickom prevrate v roku 1989, bude potrebná na kontinente silná a efektívna vojenská aliancia ako druh poistenia pred niektorými nepredstaviteľnými – dnes – pravdepodobnosťami.

Treba dodať, že, keď sa konflikt zvrhne na vojnu, ako sa ukázalo v Bosne, OBSE je úplne bezmocná. Môže byť účinná pri zabránení určitým konfliktom, pomôcť pri nájdení politického riešenia problému alebo môže byť prospešná pri obnove po konflikte. Ale určite samotná OBSE nie je schopná zastaviť vojnu. Politická vôľa všetkých jej členov je, aby sa OBSE obmedzovala iba na presvedčanie, nemôže použiť žiadnu silu alebo dokonca donútenie; iba Spojené národy a NATO majú mandát použiť ozbrojené sily. Princíp konsenzu spôsobuje, že je temer nemožné pôsobiť proti narušiteľom silou.

6. To neznamená, že takáto organizácia „bez vojenských zubov“ môže byť odložená ako nepotrebná. Nie všetky medzinárodné spory alebo konflikty sa môžu riešiť použitím zbraní. Existujú situácie alebo špecifické úlohy, keď je lepšie použiť OBSE, nie vojenskú alianciu. Zmluva z Daytonu požadovali od NATO, aby zabezpečovalo vojenskú stránku úlohy a OBSE, aby sa starala o tri špecifické civilné oblasti:

1. monitorovanie volieb,
2. budovanie demokratických inštitúcií a predchádzanie porušovaniu ľudských práv,
3. kontrola zbraní v regióne.

Možno v určitej vzdialenej budúcnosti by to robila jedna organizácia s rôznymi odbormi. Provokačne povedané, mohlo by to byť jednoduchšie a menej nákladné.

V dlhodobej perspektíve sa NATO môže meniť tak drasticky, že môže skutočne stratiť svoju základnú úlohu vojenskej aliancie a bude prevládať politická stránka. Môžem si dokonca predstaviť určitý druh spojenia týchto dvoch organizácií vo vzdialenej budúcnosti a vytvorenie typu organizácie kolektívnej bezpečnosti. Mimochodom, v súčasnosti existujú projekty takejto organizácie, ktoré vypracoval nemecký Inštitút vojny a mieru v Hamburgu. Zamietnuté sú nedávne ruské predstavy o zmene OBSE na organizáciu kolektívnej bezpečnosti – V súčasnosti neexistuje žiadna kolektívna – kooperatívna bezpečnosť.

7. Na ilustráciu tvrdenia, že OBSE je najvhodnejšia organizácia: Na riešenie zúfalej situácie v Albánsku roku 1997, po úplnom zrútení sa verejného poriadku, bola OBSE požiadaná, aby koordinovala aktivity všetkých medzinárod-

ných organizácií. Mandát zahŕňal „sprostredkovanie medzi politickými stranami, najmä čo sa týka volebného zákona a monitorovania volieb.“ OBSE preukázala svoju schopnosť efektívne reagovať na túto krízu. Dosiahla svoj cieľ vo veľmi úzkej spolupráci s viacnárrodnými ochrannými silami vedenými Talianskom.

Veľmi zaujímavé je zloženie tejto sily, pretože ukazuje pravdepodobný budúci model. NATO nebolo schopné dosiahnuť konsenzus všetkých šestnástich členov. Amerika ani Rusko tam oddiely neposlali. Misia bola mimoriadne nebezpečná. Tieto sily boli vedené štátom javiacim najväčší záujem, Talianskom, hlavne kvôli tomu, že jeho vláda a tiež parlament sa obávali novej vlny utečencov z krajiny v úplnom chaose. Francúzsko a Španielsko sa zúčastňovali ako stredozemské štáty, snažiac sa dokázať, že môžu vziať na seba zodpovednosť týkajúcu sa bezpečnosti v regióne. Grécko sa zúčastňovalo ako sused, Turecko nemohlo premeškať príležitosť, keď sa zúčastňovalo Grécko. Rumuni poslali svoj kontingent kvôli svojej túžbe dokázať svoju schopnosť dostať sa do NATO v prvej vlně. Rakúsko malo poskytnúť určitú infraštruktúru pre hlavu misie OBSE, pána Vranitzkého. Dánsko predsedalo OBSE minulý rok a malo dať príklad. Takže môžeme očakávať, že kvôli podobným expedíciám v budúcnosti v skutočnosti iba krajiny priamo ohrozené určitým konfliktom, alebo majúce špeciálny záujem, budú vytvárať „koalíciu vôle alebo zainteresovaných“ a pošlú svoje oddiely na jeho upokojenie; iba ony budú schopné presvedčiť parlamenty, aby poskytli potrebné finančné, personálne a materiálne zdroje pre obranu ich národných záujmov, i keď pod práporom medzinárodnej operácie.

8. Doteraz OBSE a NATO úzko spolupracovali ako partneri bez akejkoľvek hierarchie. Napriek veľmi významným zmenám po roku 1989 v oboch organizáciách, odvážim sa povedať, že OBSE sa podrobila oveľa hlbším zmenám než NATO, najmä od konferencie a procesu k medzinárodnej organizácii so stálymi orgánmi a inštitúciami. Som presvedčený, že v nastávajúcich rokoch NATO stále čaká skutočne hlboká transformácia mnohými spôsobmi a že sa bude musieť zmeniť oveľa viac než OBSE. Jeho rozširovanie je iba jedným z dôvodov. Vynikajúcou príležitosťou na posúdenie, ako budú pokračovať zmeny, bude nová strategická koncepcia Aliancie, ktorá má byť oficiálne schválená do vrcholného stretnutia v apríli 1999. Spolupráca a rozdelenie pracovnej sily v OBSE je základnou časťou týchto diskusií.

Nedávno boli diskusie o Európskej bezpečnostnej charte. Jedným z problémov, ktorý treba osloviť v blízkej budúcnosti, je zvyšujúce sa prekrývanie aktivít oboch organizácií. NATO v súčasnosti vykonáva niektoré záležitosti, o ktorých sa pôvodne predpokladalo, že ich budú vykonávať iba OBSE alebo Spojené národy. Až kým nebol možný pre NATO dozor nad zachovaním mieru približne v roku 1995 alebo akékoľvek akcie „mimo oblastí“, politické konzultácie sa obmedzovali na problémy Východ-Západ, ale v súčasnosti mnohé orgány NATO konzultujú o temer všetkom pod slnkom. Podstatnou časťou je dozor nad zachovaním mieru a je vykonávaný mimo teritórium NATO. Členstvo niektorých orgánov NATO – najmä Rady euroatlantického partnerstva – sa priblížilo člen-

stvu OBSE. Jeden bývalý vedúci západnej delegácie OBSE vo Viedni poznamenal na nedávnej konferencii, že Rada euroatlantického partnerstva (EPC) je iba OBSE mínus N+N národov a že niektoré tradičné spôsoby a prostriedky záležitostí, ktoré sú uskutočňované OBSE, prevzalo NATO a určitým spôsobom tiež Rada Európy.

Existencia OBSE do 21. storočia je zaručená skutočnosťou, že ju potrebujú veľké mocnosti rovnako ako malé národy na ochranu svojich záujmov. Európska integrácia neznamena zmiznutie samostatných malých národov. Očakávam, že budú naďalej cítiť potrebu politickej organizácie, kde si je všetkých 55 členov oveľa viac rovných než kdekoľvek inde a určite viac než v Európskej únii s prevládajúcimi ekonomickými kritériami, alebo v NATO s kľúčovými vojenskými faktormi. Takže, ak by bol ktosi dostatočne šialený, aby sa pokúšal zrušiť OBSE, mal by najprv prekonať odpor malých národov, veľkej väčšiny jej členov. Pri pravidle konsenzu je to prasto nepredstaviteľné.

10. Nakoniec, existuje jeden špecifický český dôvod, prečo OBSE prežije do predvídateľnej budúcnosti. Bývalý český predseda vlády Klaus a bývalý minister zahraničných vecí Zieleniec, ktorí podceňovali OBSE, nie sú viac vo funkcii a dúfam, že politici s ich názorom na OBSE, nebudú nikdy znova viesť českú vládu alebo diplomaciu. Očakávaný víťaz českých parlamentných volieb o dva týždne – sociálni demokrati – majú vo svojom volebnom programe špeciálny odstavec o OBSE.

Dokonca aj víťaz českých volieb bude mať dlhú cestu aby dobehol Slovensko, kde predchádzajúci minister zahraničných vecí Pavol Hamžík, bol bývalý vedúci slovenskej delegácie OBSE vo Viedni.

Diskusia k príspevku Zdeňka Matějku

(Úloha OBSE v bezpečnostnej štruktúre v 21. storočí)

Elemír Nečeť: Vlni sa v Medzinárodnej politike objavil článok prof. Matějku, ktorý kritizoval pražské zasadanie k ekonomickému košu OBSE, resp. prístup nielen českej vlády p. Klauza a p. Zielenca, ale aj prístup krajín EÚ. Je známy aj ruský návrh modelu bezpečnosti pre 21. storočie. Myslí si referent, že aj napriek vlažnému postojú niektorých krajín EÚ sa OBSE podarí viac vstúpiť do problematiky tohto koša a ovplyvniť európsku bezpečnosť? A akými cestami?

Zdeněk Matějka: Ekonomická dimenzia je veľmi ostro podporovaná nielen Ruskom a všetkými bývalými socialistickými krajinami, ale aj Američanmi a len EÚ si robí monopol na ekonomickú dimenziu a tvrdí, že ekonomické organizácie môžu robiť to, čo vyplýva z ich economickej dimenzie. Albánsky prípad však ukázal, že v OBSE nejde o konkrétnu pomoc a o špecifické riešenie povedzme bankových alebo iných otázok, ale o politický systém. Ten nakoniec ukázal,

že krajina sa nachádza na pokraji krachu, čo v rámci OBSE Albánci tvrdili už dlhé mesiace. Keď som potom počul, že NATO bolo šokované tým, čo sa stalo v Albánsku, ja som bol šokovaný tým, že členské krajiny NATO zastúpené vo Viedni neposielali do NATO tie správy, o ktorých Albánci na každom zasadnutí hovorili. OBSE považuje za svoju prirodzenú povinnosť upozorňovať na to, že situácia napr. v Bulharsku, Uzbekistane je taká, že nejaké medzinárodné organizácie sa tým musia zaoberať. Ja kritizujem EÚ za to, že ekonomickú dimenziu sabotuje. Nedovolí napr. utrátiť ani halier z rozpočtu OBSE na ekonomické semináre, ktoré nakoniec musia hrať usporiadateľské krajiny. A ešte vyjadrujú údiv nad tým, že napr. Rusko, Rumunsko, Uzbekistan nie sú schopné platiť za semináre, aj keď témy by boli veľmi zaujímavé. Naproti tomu všetky semináre k human dimension vo Varšave platí OBSE z rozpočtu. Pretože tam však funguje princíp konsenzu, peniaze sa neposkytnú, ak pätnásťka EÚ odmietne akokoľvek prispieť, financie jednoducho neprídu. Američania, Rusi aj iní potom vyjadrujú hlasný nesúhlas, ale nedá sa nič robiť, pretože konsenzus sa považuje za svätý.

Ukrajinská delegácia v OBSE sa veľmi zaujíma o to, kedy sa Juhoslovanská zväzová republika a Čierna Hora budú môcť opäť stať členmi OBSE a čo je potrebné pre tento proces urobiť. V prípade Juhoslávie potrebujete tiež konsenzus. Proti vstupu JZR sa však fanaticky stavia Albánsko a tiež bývalé juhoslovanské republiky. Často sa využíva otázka Kosova a otázka porušovania ľudských práv vôbec. Tie niekedy slúžia aj ako zámienka. Všetky bývalé komunistické krajiny vrátane Česka, Slovenska a Ukrajiny podporujú začlenenie JZR do OBSE, ale jediná západná krajina, ktorá tento krok podporuje, je Grécko. EÚ tak nemôže prijať jednotný postup a USA sa spojili s extrémistami proti Belehradu. Otázka, kedy sa Juhoslávia vráti do OBSE je teda veľkou neznámou, lenže hovoriť o bezpečnosti na Balkáne bez Juhoslávie je nezmyslom, je to len mrhanie časom.

Iným problémom sú mierové misie na území bývalého ZSSR. Na budapeštianskom summite v decembri 1994 sa prijalo rozhodnutie o mierových misiách KSBE, resp. OBSE v Náhornom Karabachu. Do tohto ohniska napätia mali byť vyslané tisíce vojenských a civilných pozorovateľov. Chýbala však politická vôľa na realizáciu. Hovorilo sa, že Západ nechce do Náhorného Karabachu poslať jediného vojaka – jednoducho sa obával, že ich dostane naspäť v rakvách. Proti západnej účasti v oblasti svojho (bývalého) vplyvu vystúpilo prirodzene aj Rusko a niektorí cynici hovoria, že Západ prakticky akceptuje toto vymedzenie sfér vplyvu a postúpil Rusku kontrolu nad danou oblasťou. Navyše proti „čistej“ účasti Ruska v Náhornom Karabachu fanaticky vystupuje Ukrajina. Podobne ako mnohé iné nástupnícke štáty ZSSR – predovšetkým baltické – si Ukrajina želá prezenciu mierových síl OBSE. Rusko však chce v tejto oblasti operovať samo, resp. demonštrovať medzinárodnosť svojich mierových síl spoluprácou s krajinami ako Bielorusko alebo Tadžikistan. Obávam sa, že Západ proti to-

muto projektu nepodnikne nič, maximálne azda podá niekoľko protestov a skoncipuje niekoľko rezolúcií.

Peter Volten: V teórii medzinárodných vzťahov sa situácia v Európe označuje často ako „režim“. Má sa tým na mysli, že krajiny majú spoločné určité princípy, pravidlá a normy. Je možné potom hovoriť o konvergujúcich očakávaních ohľadne správania sa jednotlivých krajín. Veľkým úspechom OBSE bolo preto zriadenie bezpečnostného režimu. Tento režim je však veľmi zraniteľný. Prispieva k tomu neurčitost mandátu i správanie sa napr. Ruska. Veľmi dôležitým elementom činnosti OBSE je kontrola zbraní. OBSE sa týmto problémom nikdy prednostne nezapodievalo, ale v súčasnosti sa ukazuje nutnosť revízie Zmluvy o konvenčných zbraniach z roku 1990. V čase podpísania zmluvy existovala popri NATO ešte aj Varšavská zmluva, existoval ešte Sovietsky zväz a aj Rusko dnes oprávnené požaduje revíziu tejto zmluvy, aby sme dosiahli nový „balans“. Samozrejme, ak sa NATO v r. 1999 rozšíri, ozbrojené sily Česka, Maďarska a Poľska sa automaticky prirátajú k ozbrojeným silám NATO a ruský argument, že zmluva z roku 1990 sa musí revidovať, získa ďalšiu legitimitu. USA sa však stavajú proti revízii CFE a schopnosť NATO ako celku sa tým fakticky paralyzuje. Keď USA a Ruská federácia používajú odlišný jazyk, členské krajiny EÚ a celý rad ostatných európskych krajín sa nachádzajú v zložitej situácii, ak chcú dosiahnuť konsenzus.

Zdeněk Matějka: Treba priznať, že verejnosť nevie o kontrole zbrojenia prakticky nič. Význam kontroly zbrojenie netreba zdôrazňovať a OBSE hrá v tomto smere nepriamo závažnú úlohu. Oficiálne sa tak deje na pôde tzv. Joint Consultative Group vo Viedni. Treba však pripomenúť, že zástupci tejto skupiny sa každý týždeň účastnia aj na zasadnutiach iných orgánov. Joint Consultative Group sa okrem toho každý týždeň venuje špeciálne kontrole konvenčného zbrojenia, teda zmluve CFE. To znamená, že konzultáciám sa nedá uprieť intenzita, aj keď praktické výsledky sa zatiaľ nedostavili. Je rozšírené tvrdenie, že OBSE nemôže byť efektívne kvôli pravidlu konsenzu. Tú istú výhradu je však možné smerovať voči NATO. Keď Turecko v rámci NATO neguje akýkoľvek ruský alebo ukrajinský návrh v otázke počtu tankov, NATO je ako celok bezmocné podobne, ako keď sa Nórsko pripojí k týmto fundamentalistom. Američanom môže byť ľahostajné, či jedna ruská divízia je bližšie k čečenským hraniciam, alebo či je naopak bližšie k hraniciam baltických štátov. Nie je to však ľahostajné Čečencom alebo baltickým štátom a nie je to ľahostajné ani Turkom. V zmluve o konvenčných zbraniach je veľa bodov, ktoré musia byť prispôbené novým podmienkam. CFE sa koncipovala ešte v podmienkach polárneho sveta – bola prakticky uzavretá medzi Varšavskou zmluvou a NATO. Myslím si, že Rusko v uplynulých rokoch prejavilo veľa trpezlivosti a v prípade, že by sa v Rusku dostali k moci extrémisti, ľahko môžu tieto okolnosti využiť. CFE je zmluva, je to litera. Mala by sa preto adaptovať, pozmeniť v konkrétnych bodoch za súhlasu všetkých tridsiatich zmluvných strán. Rusko má plné právo požadovať úpravy

v tejto zmluve. Američania sú ochotní hovoriť o novej „charte“ európskej bezpečnosti len ak pôjde o podstatný dokument, inak Západ hovorí len o „dokumente“ o európskej bezpečnosti. Rusko, naopak, hovorí výlučne o „charte“ európskej bezpečnosti. Európska únia v tejto kontroverzii nemôže vystupovať ako neutrálna strana a Rusko je tu osamotené. Spriateľené krajiny Ruskej federácie ako Bielorusko alebo dva-tri ďalšie krajiny nemožno brať do úvahy ako vplyvných spojencov. V takom Tadžikistane majú úplne iné problémy než aby sa ich dotýkal rozdiel medzi pomenovaním zmluvy ako „charty“ alebo „dokumentu“.

Vladimír Kmec: Stretávame sa tu s krajnými názormi. Dokumentuje to na prvom mieste fakt, ktorý spomenul referent. Rusko nedáva na OBSE žiadne peniaze, lebo mu finančné prostriedky chýbajú. Pritom 90% činnosti OBSE sa spája s bývalým ZSSR. V OSN využívajú mandát USA, ktoré sú súčasne hlavnými neplatičmi tejto organizácie. Vidím v tom závažný paradox. Hovoríme ďalej o tom, že je treba podpísať zmluvu o jadrových zbraniach. Myslím si, že samotný podpis pod zmluvu ešte sám o sebe nič neznamená. Ukrajina sa napr. jadrových zbraní dobrovoľne zriekla, ale sama priznáva, že v prípade potreby pre ňu nie je problémom získať si k nim opäť prístup a disponovať s nimi. To znamená, že ak už je niečo vynájdené a niekto bol vlastníkom, je ťažké prinútiť ho, aby tento prostriedok v prípade nutnosti nepoužil. Nastáva tu teda zásadný rozkol, ktorý vedie do slepej uličky medzi NATO a Ruskom. Existuje vôbec globálny faktor, ktorý by dokázal spojiť úsilie týchto dvoch skupín?

Zdeněk Matějka: Upresnil by som svoj pôvodný údaj v tom zmysle, že Rusko napríspejeva na dobrovoľné fondy OBSE. Členské príspevky Rusko prirodzene podľa určitej škály odvádza. Rusko nepríspejeva na ľudsko-právne dobrovoľné fondy určené napr. na Bosnu, na voľby, apod.

Elena Chořková

NATO, RUSKO A KRAJINY STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY

Diskusia o rozširovaní NATO spôsobila v Rusku celonárodnú vlnu nespokojnosti a podnietila proces formulovania tých najdôležitejších stránok zahraničnej politiky a ich určité aktualizovanie.

Rusko je známe tým, že považuje proces rozširovania NATO za kontraproduktívny z hľadiska vytvárania nového systému európskej bezpečnosti, proces, ktorý bude negatívne vplývať na systém medzinárodných vzťahov ako celku.

Druh akéhosi „NATO-centrizmu“, ktorý prevláda vo chvíli, keď sa Západ približuje, a keď vojenské zoskupenie vytvorené počas studenej vojny je predkladané ako základný kameň bezpečnostnej štruktúry v Európe, predstavuje na jednej strane snahu upevniť výsledky studenej vojny a na druhej strane snahu vyplniť pojmové vákuum a nájsť „najjednoduchšiu“ odpoveď na reálne potreby vytvorenia jednotného a bezpečného európskeho priestoru. Toto približovanie nepochybne znamená krok späť v európskom politickom vývoji, a to v prípade, keď zoberieme do úvahy nedávno proklamovaný slogan o budovaní „zjednotenej Európy od Atlantiku po Ural“.

Logické rozširovanie Aliancie vedie k fragmentácii bezpečnostného priestoru v Európe, ktorá by mohla spôsobiť vznik niekoľkých rozličných oblastí: jedna skupina štátov predstavuje členov NATO, druhá by sa skladala z krajín kandidujúcich na post členov NATO a tretia skupina by predstavovala štáty, ktoré nie sú členmi NATO, ba ani sa o členstvo neuchádzajú. Takáto situácia v sebe obsahuje zdroj nedôvery a napätia v Európe a existuje v nej reálne riziko smerovania do nových foriem vojenskej a politickej konfrontácie na kontinente.

Rozširovanie NATO je v Rusku prijímané ako skúška, že táto krajina bude aj naďalej považovaná za hlavného potenciálneho protivníka a patrí pritom do inej, neeurópskej sústavy hodnôt než Západ, ktorý sa usiluje dať opäť do poriadku svoje sily a prostriedky, s úmyslom obsadiť v politicky a ekonomicky vhodnom momente najvhodnejšie strategické postavenie – a udržať Rusko mimo mechanizmu rozhodovania. Takéto približovanie nepatrí záujmom zaručenia európskej bezpečnosti.

Ruská zahraničná politika si musí uvedomiť, že praktické uskutočnenie rozširovania NATO predstavuje vážny test samotnej Aliancie. Po uzatvorení zakladajúcej dohody s Ruskom boli na madridskom summite v prvom rade predložené vnútorné problémy. NATO sa dnes stretáva s najkomplikovanejším problémom za celé obdobie svojej existencie, z dôvodu, že rozširovanie je spojené s vážnym rizikovým momentom.

Miera finančných nákladov, ktorú by mali zaplatiť „stari“ a noví členovia NATO je obrovská, aj keď sa zoberú na vedomie len tie najminimálnejšie a najpotrebnejšie výdavky. Je nesporné, že vstup nových členských štátov do NATO bude znamenať vzrast výdavkov na bezpečnosť. V stave rozpočtového deficitu je to veľmi namáhavé a z hľadiska makroekonomických parametrov predstavuje hľadanie nových zdrojov financovania obrany, a tak aj snahy o posilnenie bezpečnosti vzrastajúce riziko vnútornej, ekonomickej a politickej stability. Za týchto podmienok je veľmi problematické hovoriť o rozširovaní NATO ako o základe posilnenia stability a bezpečnosti.

V politickej oblasti vstup do NATO nevyhnutne predstavuje čiastočnú stratu suverenity v tej najzákladnejšej oblasti – v oblasti bezpečnosti. V tejto chvíli si musí ruská diplomacia uvedomiť jednu samozrejmosť, že možné problémy sa môžu prediskutovať vo Varšave, či Prahe a iné zase, z hľadiska reálnej politiky, budú racionálnejšie prediskutované vo Washingtone, alebo v Bonne, pretože formálna rovnosť členov Aliancie sa nestotožňuje s ich vojenskou a politickou váhou. Podriadenie záujmov a rozhodovanie Aliancie sa stane nepochybne jasné a krajiny strednej a východnej Európy nebudú a nemôžu mať reálny vplyv pri rozhodovaní. V minulosti mali takúto skúsenosť s európskou politikou a pre nich to znamenalo len politickú frustráciu, ale aj významné straty v oblasti ekonomických záujmov.

Z tohto významu je hodnota regiónu pre Rusko veľmi zredukovaná. Západ sa stáva stálym faktorom pre bilaterálne vzťahy s Ruskom a krajinami strednej a východnej Európy.

Obsah a smerovanie našich bilaterálnych vzťahov bude vo vážnej miere určený charakterom vzťahov medzi Ruskom a NATO, ku ktorému sa v blízkej budúcnosti pridajú aj krajiny strednej a východnej Európy. Najprv budú závisieť od možnosti dosiahnuť rozumný kompromis a presunúť nevyhnutné dôsledky rozširovania NATO na európsku stabilitu a taktiež jestvuje otázka, či sa tento proces rozširovania nestane destabilizujúcim faktorom v prípade, ak by prvú vlnu rozširovania nasledovala druhá, tretia atď. A akú úlohu by zohrali noví členovia Aliancie, ak by boli ich vzťahy s Ruskom lepšie alebo horšie ako vzťahy medzi Ruskom a „starými“ členmi NATO?

Počas prvého obdobia od ukončenia studenej vojny sa postavenie krajín EÚ voči Rusku líšilo od politiky vedúcich západných krajín hneď v niekoľkých základných črtách. Diplomacia týchto krajín niekedy uvažovala nad svojou úlohou ako nad jedným „naivným“ otepľovaním Západu voči „nadmernej“ dôvere vo svojich vzťahoch s Ruskom za účelom vyhnúť sa akejkoľvek možnosti existencie dohôd medzi hlavnými krajinami Západu a Ruskom, a to bez účasti štátov strednej a východnej Európy. Snaha zohrávať „geopolitickú dôležitosť regiónu“ a strach „stať sa druhoradým členom“ v NATO vlastne znova postavil niektoré krajiny do úlohy „hrozby z Východu“.

Nebolo by chybné predpokladať, že pod vplyvom postoja Západu, ktorý si neželal akúkoľvek konfrontáciu s Ruskom bola politika niektorých krajín strednej a východnej Európy čiastočne zmenená.

Napriek tomu existuje reálne riziko pre krajiny strednej a východnej Európy, niekedy proti ich vlastnej vôli, v globálnej hre na východe Európy. V rámci americkej koncepcie „geopolitického pluralizmu“ na postsovietskom území, ktoré nepočíta s ruskou zjednocujúcou úlohou, ale s marením integrácie v rámci Spoločenstva nezávislých štátov, v súčasnosti Poľsko koná v záujme USA. Toto konanie bude nepochybne predstavovať deštruktívny vplyv na rozvoj rusko-poľských vzťahov. Poľsko už očividne zaktivizovalo svoju politiku voči Bielorusku a Ukrajine, využívajúc úlohu regionálneho lídra, s počiatkovou „zónou vplyvu“, čo by malo znamenať prvoradosť pri svojom členstve v bloku. Navyše má Poľsko záujem, aby Ukrajina v budúcnosti zohrávala úlohu nárazníka.

Hypertrofický atlantizmus, ktorý sa stal najbežnejším prvkom elitných postkomunistických krajín regiónu bol v prvom rade spôsobený nemeckým faktorom, ktorý nejakým spôsobom ovplyvnil približovanie krajín strednej a východnej Európy do európskych problémov, a tak nebude v budúcnosti zohrávať konštruktívnu úlohu pri utváraní európskej koncepcie bezpečnosti na kontinente. Práve stredoeurópska diplomacia zohrala rozhodujúcu úlohu pri začatí procesu rozširovania NATO, ktoré vyplynulo do akéhosi NATO-centrizmu a vytvorila potenciálny konflikt. Tvoria ho hranice rozdelenia medzi novými členmi a odmietnutými kandidátmi.

Na uchovanie a udržanie novej rovnováhy na kontinente vyhovuje európskym záujmom konsolidácia autoritatívnej úlohy Ruska. Stredoeurópania omnoho viac potrebujú určitý čas, aby porozumeli tomu, že v Európe by mala existovať komplexnejšia štruktúra bezpečnosti, ktorá by nebrala na vedomie len mieru prítomnosti NATO, ale aj to, že Európania majú špecifické chápanie problémov bezpečnosti, ktoré nemôže byť obmedzené iba na jednu organizáciu.

V ruských vzťahoch s krajinami regiónu je pravdepodobne potrebné upustiť od pragmatického realizmu, ktorý je založený na chápaní, že v tejto oblasti existuje vzájomná ekonomická závislosť medzi Ruskom a krajinami strednej a východnej Európy. Bolo by správne poukázať, že pevný záujem pre Rusko, ako aj pre krajiny strednej a východnej Európy predstavuje výhodnú spoluprácu, a že rozvoj obchodu a spolupráce pretrvá aj napriek pridruženiu týchto krajín do NATO. Realizmus v hodnotení potenciálu a obsahu ruskej politiky voči krajinám strednej a východnej Európy umožňuje vyvarovať sa sklamaní pri nadmernom očakávaní kvalitatívnych zmien v týchto vzťahoch a na druhej strane udržuje vzrastajúce pozitívne skúsenosti. Realizmus taktiež predpokladá vyrovnanú úvahu o oboch existujúcich a možných hraniciach a adekvátne chápanie možných príležitostí.

Z hľadiska vzájomných záujmov sa zdá byť sľubné stupňovať snahy pre koordináciu a kooperáciu v rámci trojuholníka „EÚ – stredná Európa – Rusko“ a to nie iba v oblasti energie a surovínového materiálu, ale aj finančnej, technologickej a v rozvíjajúcej sa infraštruktúre.

Rozvoj bilaterálnych vzťahov pri zreteli na špecifickosť každej krajiny strednej a východnej Európy a ich rozdielnosť v záležitostiach, týkajúcich sa integrácie do severoatlantických štruktúr bude aj naďalej predstavovať hlavný smer spo-

lupráce. Rozvoj pragmatických vzťahov s týmito krajinami na bilaterálnom základe (v oblasti obchodu, financií a infraštruktúry) sa stane dôležitým prvkom pri posilnení stability, bezpečnosti a dôvery na európskom kontinente.

Teraz by som sa z môjho hľadiska rada zamerala na hlavné otázky, ktoré sú v Rusku považované za najdôležitejšie vo vzťahoch s NATO-m v budúcnosti.

Po prvé. Stála Spoločná rada NATO-Rusko sa môže stať trvalým telesom pri rozhodovaní o nasadení síl udržiavajúcich mier. Prvé stretnutie tejto rady preukázalo, že predstavitelia NATO radšej prediskutujú spoluprácu v Bosne alebo plány o našej účasti v rámci programu Partnerstvo za mier alebo iné taktické otázky. Jestvuje určitý rozdiel pri stanovení taktiky na Západe a v Rusku. Bosnu nemožno považovať za novú oblasť našej spolupráce. Politicky je naša spolupráca založená na dohodách, ktoré boli dosiahnuté aj voči postojom vytváraným zo strany Ruska. To je vlastne dôvod, prečo sa naša spolupráca v Bosne preukazovala a preukazuje na úrovni taktiky ako nestála. V prípade Ruska sa na to nepozerala ako na model našich budúcich vzťahov s NATO pri takýchto lokálnych konfliktoch.

Po druhé. Rusko považuje „spoluprácu a konzultáciu“, ktorá sa uvádza v základajúcom akte za priehľadnejšiu. Ruský minister obrany sa ponúkol prediskutovať problém nebezpečnej vojenskej činnosti v Európe a transparentnosti pri rozvoji vojenskej infraštruktúry. Nebezpečná vojenská činnosť predstavuje niekoľko vojenských manévrov a presun ozbrojených síl.

V súčasnosti NATO vytvára nový strategický návrh a Rusko vyvíja svoju novú vojenskú doktrínu. My ponúkame spojiť úsilie a koordinovať v nich základné postoje. Ale USA má proti tejto myšlienke námietky v článku 5 Washingtonskej deklarácie.

Po tretie. Ako už viete, v súčasnosti pokračujeme v rokovaníach o obmedzení konvenčných síl v Európe. Ale tí, čo robia politiku nemôžu byť spokojní s doterajším výsledkom, pretože rozhovory sa v prvom rade zameriavajú na podporu myšlienky budúceho rozširovania NATO. Naši oponenti sa nám v tejto myšlienke rozširovania NATO snažia imponovať. Hlavnou otázkou týchto rokovaní je, ako by mohli v budúcnosti kombinovať rozšírenie NATO s dohodou o konvenčných silách. Teraz by sme sa mali sústrediť na skutočné obmedzenie ozbrojených síl (asi 50%). Napriek rozširovaniu NATO musíme preukázať, že skutočná materiálna a objektívna hrozba voči Rusku je nižšia ako počas obdobia „studenej vojny“. Každá členská krajina NATO prinúti NATO zredukovať celkový stav konvenčných síl na udržanie stanovenej úrovne.

Je dôležité, aby rozšírenie NATO nepredstavovalo obrovskú vojenskú prevahu nad Ruskom.

Nie je veľmi pravdepodobné, že by sa v najbližšej budúcnosti vážne znížil počet konvenčných zbraní a NATO sa pritom ide rozširovať. Preto je veľmi dôležité udržať rovnováhu síl.

To isté platí pre taktické nukleárne sily. Náš návrh na zákaz taktických nukleárných zbraní na území nových členov NATO nebol prijatý v parížskom záverečnom dokumente. Pre nás je veľmi dôležitý politický signál. Skutočnosti do-

kazujú, že NATO nepredstavuje systém kolektívnej bezpečnosti, je to v prvom rade vojenská aliancia, pretože kolektívny bezpečnostný systém nepotrebuje taktické nukleárne zbrane. Toto všetko nám napomáha pochopiť, čo vlastne NATO v súčasnosti predstavuje.

Ak sa začne rozširovanie, potom musíme pouvažovať nad skutočnosťou, že naše strategické sily budú pre konvenčné zbrane zraniteľné. Tým je celá situácia diametrálne odlišná. Spojitosť medzi strategickými nukleárnymi zbraňami a konvenčnými silami je v tomto prípade veľmi dôležitá.

Po štvrté. Iný bod, ktorý sa nám zdá byť dôležitý predstavuje dohoda o bez-nukleárnej zóne v strednej Európe, vrátane bývalých členov Varšavskej zmluvy a bývalých republík Sovietskeho zväzu: Bieloruska, Ukrajiny, Moldavska, kaukazských republík a dohoda o zákaze rozmiestnenia nukleárných zbraní v tomto regióne. V súčasnosti nemáme od Západu žiadnu kladnú odpoveď. Znepokojuje nás to.

Po piate. Je dobre známe, že ozbrojené sily nových členských štátov NATO budú používať ruské vojenské vybavenie. A tak, pre vzrastajúcu vzájomnú dôveru a zisk bude dôležité, aby sa ruské podniky aktívne zúčastnili na prezbrojení nových členských štátov NATO.

Diskusia k príspevku Eleny Choťkovej (NATO, Rusko a krajiny strednej a východnej Európy)

Milan Šmída: Nie vždy sa darí, aby všetky argumenty boli dialogické. Jedným z argumentov pre orientáciu ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky je, že ruská zahraničná politika je odrazom spoločenského konsenzu. Tak tomu bolo aj v prípade reakcie Ruskej federácie na rozširovanie NATO, ktoré sa chápal ako akt, ktorý nie je v súlade s bezpečnostnými záujmami Ruskej federácie, resp. ohrozuje niektoré jej záujmy. Je na mieste otázka, či sa podobné argumenty zvažujú aj v krajinách, ktorých sa priamo týka proces rozširovania NATO. Aj v nich je rozhodnutie vstúpiť do NATO výsledkom spoločenského konsenzu. Percento ľudí, ktorí so vstupom do NATO súhlasí, v jednotlivých krajinách kolíše: Niekde je to okolo 80%, inde okolo 60%. Zahraničná politika na tieto konsenzu, resp. stupne podpory občianskej spoločnosti musí reagovať. Ak tieto argumenty vnímame cez prizmu sféry vplyvu, potom môžeme dospieť k záveru, že ide o útek týchto krajín z jednej sféry do druhej. V prípade konsenzu NATO by to prirodzene malo byť tak, že aj hlas malého štátu, povedzme Luxemburska má rovnakú váhu ako hlas veľkej krajiny, povedzme Francúzska. Pre Slovensko ako malý štát je rovnoprávny konsenzus pre budúcnosť mimoriadne dôležitý. Zaujímalo by ma, aký závažný problém by v Európe musel nastať, aby konkrétne v európskych pomeroch Ruská federácia a NATO dosiahli konsenzus v spolupráci na strategickú úroveň.

Elena Chořková: Je potrebné zamerať sa na mechanizmus rozhodovania, decision-making. Ruské stanovisko sa vykryštalizuje úmerne tomu, ako sa Rusko bude včleňovať do rozhodovacieho procesu. Rusko oficiálne vychádza z toho, aby OBSE poskytovala všetkým svojim členom rovnaké šance na ovplyvňovanie procesov rozhodovania. Konsenzus v ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politike je zložitejšia záležitosť. Ja sama poznám len troch vplyvných ruských politikov, ktorí rozširovanie NATO podporovali a tak Rusko vyjadrilo svoju oficiálnu pozíciu voči rozširovaniu v doktríne o národnej bezpečnosti, ktorú publikovali v decembri 1997. Aj v záujme prevencie regionálnych konfliktov je najužitečnejším riešením vytvorenie spoľahlivého mechanizmu rozhodovania. V tom vidím najefektívnejšie možnosti zabrániť v Európe novým konfliktom.

Peter Volten: Nezdá sa mi, že by zapojenie Ruska do strategického rozhodovania v Európe bolo malé: Rusko pôsobí v OBSE, komunikuje s MMF, je stálym členom Bezpečnostnej rady OSN, zúčastňuje sa na činnosti permanentného výboru Rusko-NATO, Rusko participuje na programe PfP, vlastní jadrové zbrane atď., atď. Veď Rusko má priamo rozprávkové možnosti spolurozhodovať o tých najdôležitejších strategických záležitostiach v celosvetovom meradle. V Európe samotnej je situácia stabilná a podarilo sa vytvoriť režim kontroly zbrojenia. Vojenská kapacita Ruska sa zmenila tak dramaticky, že aj keby Rusko chcelo podniknúť nejaké nečakané vojenské kroky proti svojim susedom, nebude toho schopné. Rusko síce vlastní jadrové zbrane, ale to nestačí na to, aby sa o tom neustále hovorilo ako o destabilizačnom faktore. Samotná história nukleárneho odstrašovania je históriou stále miernejšieho, miernejšieho a miernejšieho výkladu článku č. 5 Washingtonskej zmluvy. Žijeme s rastúcim vedomím, že nukleárne zbrane slúžia čoraz viac len ako prostriedok odstrašenia a nie ako prostriedok použitia v možnom konflikte.

Alexander Levčenko: Úplne všeobecne sa tomu, čo hovorí Peter Volten nedá nič vytkáť. Lenže keď už NATO neráta s tým, že by chcelo rozmiestniť jadrové zbrane na území nových štátov, prečo o tom nepodpíše nejaký dokument?

Peter Volten: Ako som už povedal, existuje tu bezpečnostný režim – aký má význam, to je možné dočítať sa v každej učebnici medzinárodných vzťahov. To musí stačiť. NATO nikdy nespíe byť nútené podpísať sa pod budúci vývoj, o ktorom nič nemôže vedieť. Vyhlásenie musí stačiť. Zo strany NATO by bolo nezmyselné ohroziť bezpečnostný režim tým, že by rozmiestnilo jadrové zbrane na území nových štátov.

Diskusia k nedodanému príspevku Petera Voltena (Regionálne procesy a ich vplyv na národnú bezpečnosť)

Vladimír Kmec: Z diskusií, ktoré Stredisko strategických štúdií vedie so zahraničnými partnermi je – podobne ako z tohto referátu – zrejmé, že nech už sa SR rozhodne vstúpiť do takej alebo inej organizácie, je nutné presvedčiť partnerov týchto organizácií, aký je náš prínos. Toto sa aj v teoretickej oblasti na Slovensku trochu zanedbáva a je dobre, keď sa táto myšlienka zdôrazňuje.

Na Slovensku sa vydáva na rezort obrany približne 1,85% HDP. Skutočné požiadavky by sme v súčasnosti dokázali odhadnúť na 2,5%. Chcel by som vedieť, aké percento domáceho produktu pripadá na rezort obrany v Holandsku, Belgicku a prípadne aj v iných štátoch a o koľko sa tento výdaj môže zvýšiť alebo znížiť po vstupe do NATO.

Peter Volten: V Holandsku tvorí podiel HDP na obrane niečo pod 2%. V Belgicku, pokiaľ viem, sa podiel HDP na obrane znižuje. V roku 1993 bol 1,8%, v roku 1996 to bolo 1,6%. V tejto súvislosti však vyvstáva iná dôležitá otázka: Koľko bude stáť rozšírenie NATO? V doterajších štúdiách o nákladoch rozšírenia NATO, ktoré vznikli najmä v USA, sa odhad nákladov pohybuje od zhruba 32 miliárd až po 120 miliárd dolárov. Tento odhad však pôvodne rátal s rozšírením o viac než len tri krajiny. USA sú ochotné uhradiť len časť týchto nákladov, zvyšok musia zaplatiť Západoeurópania a novoprijímané krajiny. To by však znamenalo až zdvojnásobenie obranných rozpočtov týchto krajín a to je podľa mňa zo strany USA veľmi nerozumná a nerealistická požiadavka. Existuje aj alternatívne riešenie, ktoré predpokladá užšiu kooperáciu vstupujúcich krajín, pričom by ich rozpočty nemuseli byť zvyšované a rozpočty členských krajín by sa zvyšovali len nepatrne. Prístup, ktorý zvolili v Českej republike a kroky, ktoré tam realizovali v rokoch 1996 a 1997 vyzerajú veľmi sľubne. Obranný rozpočet sa nepatrne zvyšuje len na papieri, prakticky však zostáva nezmenený. Českej republike, ktorá sa usiluje vystupovať ako veľmi disciplinovaný kandidát, sa pritom nepodarilo zvýšiť rozpočet na obranu podľa pôvodných predpokladov a je to aj pochopiteľné. Teraz, keď je Česko prakticky už v NATO, nemusí konať pod tlakom a ČR sa už neusiluje vyzeráť tak disciplinovane ako predtým a nikto nemôže teraz od Čechov očakávať, že sa odteraz budú snažiť viac ako predtým. To nie je výčitka, to je len realistické hodnotenie. Nemožno očakávať od krajiny, ktorá prechádza hospodárskou transformáciou, že bude zvyšovať obranný rozpočet v situácii, keď ju k tomu už nikto nemôže prinútiť.

Vladimír Kmec: Otázka nákladov vstupu Slovenska do NATO sa na Slovensku veľmi diskutovala práve v súvislosti s predreferendovou atmosférou. Ak však niektoré skutočnosti nevieme a nevieme ich s určitou pravdepodobnosťou predpovedať, ak nevieme, s ktorými prvkami sa do NATO chceme dostať, potom celý pokus o vyčíslenie nákladov pripomína presný súčet nepresných čísiel. Najlepšie podklady majú podľa mňa k dispozícii USA a ich dve inštitúcie, ktoré vyčíslili náklady na rozšírenie NATO sa na počiatku pohybovali v rozpätí, ako ho uviedol referujúci. Tesne pred hlasovaním v Kongrese bol napokon odhad znížený. Realitu sa prístupujúce krajiny – teraz ČR, Poľsko a Maďarsko – nepochybné postupne dozvedia. Čím ďalej sa proces integrácie dostáva, tým sú údaje o nákladoch presnejšie.

Alexander Levčenko: Myslím si, že je treba rozlišovať medzi spoločnou obranou a spoločnou bezpečnosťou. Hoci Ukrajina teraz nemá možnosť participovať na spoločnej európskej obrane, je pripravená prispieť k spoločnej európskej bezpečnosti. Zaujímalo by ma referentov pohľad na túto otázku. Ako môže Ukrajina z hľadiska NATO prispieť k spoločnej európskej bezpečnosti? Pre Ukrajinu je toto zhodnotenie dôležité, aby mohla príslušným smerom rozvíjať vlastnú obranu, organizovať mierové jednotky a investovať finančné prostriedky.

Peter Volten: Každý by si mal uvedomiť, že pozícia Ukrajiny je dôležitá najmä zo strategického hľadiska. Na položené otázky sa mi však ťažko odpovedá, mali by si na ne odpovedať v prvom rade Ukrajinci sami. Je jasné, aká je priorita NATO so zreteľom na Ukrajinu. Sú to predovšetkým dobré vzťahy s Ruskom podložené pevnými zmluvami a solídny diplomatický zabezpečenie. Pre dobrú bezpečnostnú politiku nie je dôležité len to, koľko máte tankov, ale aj to, akú schopnú máte bezpečnostnú diplomaciu. Ak má byť bezpečnosť na Ukrajine v poriadku, musí sa podľa mňa ešte mnoho vykonať. Ministerstvo obrany by sa malo zamerať na odstránenie pozostatkov sovietskeho systému v ozbrojených silách vrátane sovietskej organizácie a sovietskej mentality. Na Ukrajine sa v ozbrojených silách nachádza zhruba jeden milión ľudí. Avšak len zhruba 300 000 týchto ľudí v uniforme sa nachádza pod velením Ministerstva obrany Ukrajiny. Dvojnásobný počet potom slúži napr. pod Ministerstvom vnútra alebo v pohraničných jednotkách. Ak sa nemýlim, na Ukrajine je šesť, sedem alebo osem ministerstiev, ktoré môžu vydržiavať ozbrojených ľudí. Ak teda chce Ukrajina v oblasti bezpečnostnej politiky podniknúť niečo podstatné, potom si musí zaviesť poriadok práve v tejto otázke a musí podriadiť všetky tieto ozbrojené sily, ktoré si konkurujú v zápase o pridelovanie finančných prostriedkov, jednému ministerstvu – Ministerstvu obrany. Ukrajinské ozbrojené sily sa medzitýmúčastnia na celoeurópskych bezpečnostných akciách v mierových zboroch a oblasti, ktorej Ukrajina môže dopĺňať západné ozbrojené sily je ukrajinská žienijná kapacita. To je jeden konkrétny príklad, ako krajina s enormnými problémami môže hrať významnú úlohu v medzinárodnom kontexte. Kapacitu, ktorú som spomenul, totiž väčšina západoeurópskych krajín nemá. Majú ju len bý-

valé koloniálne krajiny, to jest európske krajiny s koloniálnym dedičstvom. V našom Centre európskych bezpečnostných štúdií v Groningene pôsobí Alexander Vicenko, hosťujúci výskumník z Ukrajiny, ktorý je inak vedúcim Analytického oddelenia Národnej bezpečnostnej rady v Kyjeve. Mám tu jednu jeho štúdiu, v ktorej sa odrážajú ohromné bezpečnostné problémy tejto krajiny a môžem ju dať k dispozícii.

Peter Barták: Bolo by možno dobré, keby referent rozviedol jednu vetu z úvodného referátu, kde sa povedalo, že rozširovanie NATO búra základnú studenovojnovú bariéru medzi Západom a Východom do niekoľkých menších bariér a že to predstavuje tiež pozitívny trend. Tu sa objavuje aj iné vysvetlenie vývoja po skončení studenej vojny. Konkrétne z toho vyplýva, že vzťah medzi NATO a tromi krajinami, ktoré sú teraz prijímané do NATO, je iný ako medzi krajinami, ktoré sa síce v procese integrácie aktívne angažovali, ale neboli prijaté: Slovensko, Slovinsko, Rumunsko atď. Ešte iný vzťah panuje medzi NATO a krajinami, ktoré tiež prejavili záujem o vstup, ale nie taký aktívny a ešte iná je bariéra medzi NATO a krajinami, ktoré záujem o NATO neprejavili vôbec. Tu vzniká potom vlastne ešte bariéra medzi touto poslednou skupinou krajín a skupinami, ktoré prejavili menej intenzívny, viac intenzívny, ale neúspešný a viac intenzívny a úspešný záujem o integráciu. Čiže tu vzniká viacero drobných hraníc, ktoré medzi jednotlivými skupinami štátov umožňujú dobré spolunažívanie a nie je tu základná deliaca hranica.

Pieter van Duin: Zaujala ma tiež prvá časť vystúpenia, v ktorom sa prakticky hovorí o nových rozdeleniach a nie o tom, že NATO by malo rozdelenie jednoducho prekonať. Zároveň sa v referáte uvádza, že v krajinách stredovýchodnej Európy existuje elementárna politická vôľa k integrácii do NATO. Ja sa však domnievam, že referent v svojich predpokladoch, svojich premisách vychádzal z akejsi univerzalistickej filozofie, v ktorej sa Európa objavuje ako jeden univerzalistický celok. Existujú však aj iné teórie – najznámejšia je v súčasnosti tá Huntingtonova – dokazujúci, že ľudstvo a teda ani Európa sa neuberajú smerom k univerzalizmu, pretože existuje akýsi druh kultúrnej bariéry medzi Západom a ortodoxným Východom. Možno neexistuje dôvod na to, aby sa univerzalistická filozofia stala východiskom pre integračné uvažovanie.

Peter Volten: Pri reagovaní na otázku sa pokúsím vysvetliť nevyhnutnosť komplementarity. Ak nejaká krajina prejaví záujem o partnerstvo v bezpečnostnom spoločenstve, potom sa pre mňa končí predpoklad. Možno som mal pre kandidátske krajiny správnejšie použiť označenie „bývalé nesovietske“ krajiny Varšavskej zmluvy. Iste, v prípade mnohých bývalých republík ZSSR čelí NATO úplne inej situácii. Na margo Huntingtonovho „boja civilizácií“ len toľko, že podobné úvahy o večnom rozdelení nemám rád. Nemyslím si síce, že by sa Rusko v dohľadnom čase mohlo stať členom NATO, myslím si ale, že je možné vytvoriť s Ruskom (a samozrejme s Ukrajinou) špeciálne partnerstvo, v politickej

oblasti je to jediný správny krok. Politické vzťahy sú veľa dôležitejšie ako počet druhov zbraní. Ak už chceme používať historické paralely, môžeme porovnať situáciu po skončení studenej vojny so situáciou po skončení napoleonských vojen. Vtedy sa bývalý nepriateľ Európy, agresívne Francúzsko – včlenilo do bezpečnostnej koncepcie Európy. Včlenenie Ruska do bezpečnostnej koncepcie Európy je porovnateľné. Nebolo ani tak dôležité, že päť mocností súhlasilo s modelom rovnováhy sil a nového bezpečnostného systému, ale to, že tri z nich sa dohodli na obrane politického poriadku, totiž konzervativizmu. Rusko, Prusko a habsburská monarchia sa dohodli medzi sebou na uzatvorení Svätej aliancie – na aliancii založenej na spoločných záujmoch. Ak dnes budujete alianciu na základe spoločných záujmov – vôle budovať demokraciu, rozvíjať demokratizačný proces a konsolidovať demokraciu – môžete nájsť spoločný jazyk aj s Ruskom. Spoločným záujmom tejto novej svätej aliancie bude mier, ktorý sa opiera o demokratické krajiny, demokratický poriadok a diplomatické úsilie. Ak bude politická vôľa – a ja som si istý, že politická vôľa tu je – potom aj Huntingtonova predstava nemusí platiť. Význam Zakladajúceho aktu medzi NATO a Ruskom je treba vidieť práve v diplomatickom úsilí o mierovú alianciu medzi NATO a bývalým protivníkom. K otázke, prečo niektoré krajiny z procesu rozširovania NATO vynechali treba povedať, že rozšírenie o tri krajiny bolo politickým rozhodnutím, ktoré padlo vo Washingtone dlho pred vrcholnou schôdzkou v Madride. O rozširovaní o tieto tri krajiny sa so spojencami nediskutovalo, rozhodli o tom USA so zreteľom na prezidentské ambície B. Clintona, ktorý chcel byť znovuzvolený a potreboval vziať argumenty svojim politickým protivníkom. Myslím si síce, že prebehli konzultácie s Veľkou Britániou, Nemeckom, Francúzskom a Ruskom, ale nie s krajinami ako Belgicko, Portugalsko a podobne. Americký prezident jednoducho vychádzal z toho, ako sa situácia javila pred madridským summitom: prijať päť alebo dokonca šesť krajín by bolo veľa, prijatie troch krajín bolo celkom únosné. Nemyslím si, že USA veľmi skúmali kritériá, ktoré NATO prijalo. Napr. situácia pri kritérií vojensko-civilných vzťahov, ktoré hrajú takú úlohu v štúdiách NATO o rozšírení, nebude podľa môjho názoru v prípade Poľska veľmi líšiť od situácie napr. v Rumunsku. Napr. Slovinsko je podľa môjho názoru plne kvalifikované pre integráciu do NATO a v čase vrcholnej schôdzky v Madride sa podľa mňa pod vtedajšou demokratickou vládou kvalifikovalo pre integráciu aj Rumunsko, ktoré vtedy dokázalo vyriešiť svoje spory s Maďarskom. Takže je mi ľúto, ale bolo to politické rozhodnutie urobené vo Washingtone. Na námietky NATO, že prijatie by mali byť aj Slovinsko a Rumunsko, už bolo v čase madridského summitu neskoro.

Pieter van Duin: Hovorili ste, že Svätá aliancia je príkladom diplomatickej koordinácie medzi úplne odlišnými politickými kultúrami. Koniec koncov, aj USA koordinovali počas druhej svetovej vojny svoje vojenské úsilie so Sovietskym zväzom. To však neznamená, že v súčasnosti alebo v dohľadnej budúcnosti budú niektoré východoeurópske krajiny schopné vybudovať občiansku spoločnosť. Pochybujem o príslušnom potenciáli v krajinách ako Ukrajina či Rumun-

sko, t.j. potenciáli vytvoríť občiansku spoločnosť tak, aby sa mohli stať kompatibilnými s krajinami NATO alebo s krajinami Západnej Európy vôbec. Na tomto mieste plne súhlasím s Huntingtonom v tom, čo tvrdí o východnej Európe a domnievam sa, že táto teória má svoje miesto aj v súčasných analytických úvahách o integrácii. A ešte jedna poznámka. Hovoríme tu stále o úsilí niektorých krajín integrovať sa do NATO, ale nehovoríme o názoroch na integráciu krajín stredovýchodnej Európy v západných krajinách. Obyvatelia západoeurópskych krajín nie sú veľmi nadšení integráciou bývalých krajín komunistického bloku. Sú v tejto veci známe prieskumy verejnej mienky napr. v Holandsku?

Peter Volten: Isteže, prieskumy verejnej mienky v západných štátoch nie sú veľmi povzbudzujúce. Okolo 60 – 70% respondentov tam odpovedá, že nevie alebo sa o problém vôbec nezaujíma. Vo Veľkej Británii je takých ľudí okolo 70 – 75%. Takže nemôžeme tvrdiť, že by napr. v Nizozemsku bola väčšina ľudí za povedzme integráciu Bulharska do NATO. Nepochybujem ani o tom, že budovanie občianskej spoločnosti v krajinách ako Rusko či Ukrajina je nezmierne zložitý proces. To však vôbec neznamená, že by som sa mal upísať Huntingtonovým tézám ako nemennému faktú napriek tomu, že proces zmeny v tejto časti Európy bude veľmi pomalý. Ale zmena je tu. Ak by ste sa ma boli spýtali pred desiatimi rokmi na to, čo si myslím o možnostiach zmeny vo Východnej Európe a vo vtedajšom Sovietskom zväze, bol by som veľmi pesimistický. Vtedy neexistoval dialóg, existovali len série výrokov. Dnes existuje dialóg, máme za sebou celý rad konferencií. Východiská teórií na spôsob „boja civilizácií“ sú veľmi odlišné a ja si nemyslím, že podobné teórie sú funkčné. Pri pohľade na Ukrajinu je možné vidieť, že politici, ktorí kedysi pôsobili veľmi „východne“, sa správajú plne demokraticky. Neexistuje nijaký dôvod pre absenciu optimizmu. Ako západné, tak aj východné krajiny by sa mali usilovať o odstránenie deliacich čiar, ktoré tu stále sú. Keď Európska komisia v svojej Agende 2000 vybrala Estónsko akú jediná baltickú krajinu schopnú integrácie do EÚ, nebolo určite jej cieľom tvrdiť, že napr. Litva či Lotyšsko zaostávajú. Bolo to dôsledkom skutočnosti, že zahraniční podnikatelia sú ochotní investovať do Estónska vo väčšej miere ako trebárs do Litvy. Preto treba rozdiely medzi asociovanými krajinami čo možno najviac minimalizovať. Neznamená to, že krajiny ako Slovensko alebo dokonca Ukrajina sa musia cítiť vylúčení z procesu integrácie a stratili už integračnú perspektívu.

Zoznam účastníkov diskusie

- Van den Akker, Radboud* (NATO, Brusel):
Barták, Peter (Sekcia obrany SDĽ, Bratislava, SR):
Bogdanovič, Volodimir (Ústredný vedecko-výskumný inštitút MO Ukrajiny, Kyjev, Ukrajina)
Van Duin, Pieter (Univerzita Leiden, Holandsko):
Duleba, Alexander (Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, SR)
Choťková, Elena (Stredisko strategických štúdií, Moskva, Rusko)
Kmec, Vladimír: (Stredisko strategických štúdií, MO SR, Bratislava, SR):
Kopecký, Gabriel (MO SR):
Koščo, Milan (MZV SR, Bratislava):
Kuča, Jaroslav (Stredisko strategických štúdií MO SR, Bratislava, SR)
Levčenko, Alexander (Inštitút strategických štúdií, Kyjev, Ukrajina)
Leška, Vladimír (Ústav medzinárodných vzťahov, Praha, ČR):
Link, Peter (Stredisko strategických štúdií MO SR, Bratislava, SR)
Matějka, Zdeněk (Česká rada pre medzinárodné vzťahy, Praha, ČR):
Nečej, Elemír (Stredisko strategických štúdií MO SR, Bratislava, SR)
Ošváth, Peter (DÚ, Sekcia obrany, Bratislava, SR)
Šimlovič, Peter (Stredisko strategických štúdií MO SR, Bratislava, SR)
Šmida, Milan (MO SR)
Volten, Peter (Stredisko európskych strategických štúdií, Groningen, Holandsko)
Vršanský, Peter (Ústav medzinárodných vzťahov PF UK, Bratislava, SR):
Zálešák, Tomáš (Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, SR):
Žiarovský, Andrej (Demokratická únia, Sekcia obrany, Bratislava, SR)